

Vaspitanje i obrazovanje

Implikacije aktuelnih promena opštih faktora determinacije na obuku i vaspitanje u oružanim snagama

Potpukovnik doc. dr **VOJISLAV STOJKOVIĆ**

U radu su analizirane aktuelne promene opštih faktora determinacije i naznačene moguće implikacije na obuku i vaspitanje oružanih snaga SFRJ. Autor težišno razmatra moguće implikacije promena vojno-političkog faktora u svetu i Evropi i aktuelnih društvenih i ekonomskih promena u Jugoslaviji na ciljeve, sadržaje i druge bitne komponente obuke i vaspitanja. Autor, takođe daje sintezu implikacija naučno-tehničke revolucije na vojno obrazovanje.

Osnovni je stav autora da bitne promene opštih faktora determinacije, nužno impliciraju odgovarajuće promene u obuci i vaspitanju. U radu su razmotreni mogući smerovi tih promena.

Promene, prolaznost, privremenost i nestalnost aksiomska su karakteristika vremena u kojem živimo, toliko očevidna da je ne treba posebno dokazivati. U ovom radu razmatraćemo grupu aktuelnih promena koja zahvata osnovne faktore determinacije vojnog obrazovanja, a njegov osnovni predmet jesu moguće implikacije tih promena na obuku i vaspitanje u oružanim snagama SFRJ.

PROMENE FAKTORA GLOBALNOG OKRUŽENJA I NJIHOVE IMPLIKACIJE NA VOJNO OBRAZOVANJE

Iz grupe opštih faktora determinacije, zbog intenzivnog neposrednog i posrednog uticaja na vojnu edukaciju, izdvajaju se naučno-tehnička i tehnološka revolucija i promene globalnog vojno-političkog faktora.

Uticaji naučno-tehničke revolucije na vojno obrazovanje

O implikacijama naučno-tehničke revolucije u sferi vojnog obrazovanja već je opširno pisano, pa ćemo ih ovom prilikom samo taksativno naznačiti.

Naučno-tehnička revolucija utiče na vojno obrazovanje višesmerno, preko: implikacija koje naučno-tehnička revolucija izaziva u obrazovanju uopšte; skokovitih promena tehničko-tehnološkog faktora oružane borbe; odgovarajućih promena u ratnoj veštini i doktrinama savremenih armija itd.

Razvoj obrazovanja u svetu, izazvan naučno-tehničkom revolucijom, ima sledeće tendencije u najrazvijenijim zemljama: od permanentnog školovanja ka permanentnom obrazovanju; od adaptivnog ka stvaralačkom učenju; od uskog specijalističkog ka širokom opštem i stručnom obrazovanju; od nižih ka višim kognitivnim nivoima; od dogmatskog ka kritičkom i kreativnom mišljenju, i od uskih ideoloških i etničkih ka opštim humanističkim vrednosnim stavovima.

Sledeći takve tendencije, inventivna društva organizaciju obrazovanja, istraživanja i proizvodnje postavljaju tako da inovacije i kreativnost postaju temelj razvojnih pomaka. Za razliku od njih, neinventivna društva ne pridaju odgovarajući značaj znanju, a sposobnim postavljaju mnoštvo birokratskih barijera preferirajući, pri tome, vredne i poslušne.

Sve istraženiji uticaj nauke na vojnu moć i promene u tehničko-tehnološkom faktoru oružane borbe izazvane naučno-tehničkom revolucijom, pored navedenih razvojnih tokova obrazovanja uopšte, ukazuju na još nekoliko značajnih implikacija u sferi vojnog obrazovanja. Izdvajaju se sledeće:

1) Naučno-tehnička revolucija značajno menja položaj vojnog obrazovanja i dovodi ga u neposredan funkcionalni odnos sa ukupnom borbenom osposobljenošću oružanih snaga. Zbog toga je porast uloge i značaja obuke i vaspitanja, kao integralnog dela pripreme za rat, trajna tendencija, uočljiva u svim savremenim armijama.

2) Intelektualizacija vojne profesije i progresija obrazovnih zahteva već ima (a u budućnosti će biti još izraženija) stalan eksponencijalni rast.

3) Skokoviti razvoj tehničko-tehnološkog činioca oružane borbe i odgovarajuće promene u fizionomiji savremenog rata

neposredno se odražavaju na izmene profila starešinskog i vojničkog sastava.

4) Ukupne implikacije naučno-tehničke revolucije ispoljavaju se kao zahtevi za promenama svih značajnih segmenata vojnoedukativnih sistema. Zbog toga su osnovne karakteristike reformnih tendencija u savremenim armijama gotovo identične (1) povezivanje vojnoobrazovnog sistema sa globalnim edukativnim sistemom zemlje; (2) proširivanje fundamentalnog obrazovanja (opšte, vojno, tehničko) kao pretpostavke fleksibilnosti u složenim uslovima; (3) povezivanje vojnog obrazovanja, trupne (komandno-štabna) prakse i naučnoistraživačkog rada, i (4) osposobljavanje naučnoistraživačkog kadra na području vojnih nauka i dodirnih naučnih disciplina.

5) S obzirom na značaj vojnog obrazovanja, njegova transformacija i prilagođavanje promenama tehničko-tehnološkog činioca rata imaju stratejski značaj.

No, ukoliko se želi istaći suštinska implikacija naučno-tehničke revolucije, analize pokazuju da osnovu svih promena koje ona donosi čini saznanje da razvoj čoveka i svih njegovih kreativnih i radnih potencijala ima strateško značenje.¹ Suština naučno-tehničke revolucije nije u novoj tehnici i tehnologiji, to je samo jedan njen aspekt, a često samo privid i varka. Njena suština je u izgradnji čoveka koji će stvarati i na najbolji način koristiti novu tehniku i tehnologiju, ali i u izgradnji odnosa (socijalni, organizacioni i drugi) koji će omogućiti ispoljavanje svih kreativnih i radnih potencijala svakog pojedinca.

Implikacije globalnih vojno-političkih promena na obuku i vaspitanje u oružanim snagama SFRJ

Slika sveta koji nas okružuje korenito se menja. Uzroci promena su mnogostruki, a konačne posledice neizvesne, jer proces promene nije završen. No, i sadašnji stepen globalnih promena u svetu i Evropi urezuje dubok trag na političkom, ekonomskom i vojnom planu i njima tangentnim sferama. Iako

¹ Videti: dr Vojislav Stojković, *Implikacije naučno-tehničke revolucije i fizionomije savremenog rata na dalji razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u oružanim snagama*, „Vojno delo“ br. 3/1989, str. 150.

je na prvi pogled vojna edukacija područje prilično udaljeno od globalnih promena političkog i vojnog faktora, ipak ni ona ne može ostati po strani, a njena eventualna inertnost bila bi višestruko štetna.

Koje su najznačajnije globalne političke i vojne promene?²

Donedavno opšta i sveprisutna antagonistička konfrontacija Istočnog i Zapadnog bloka, ideološki zasnovana na dva različita i suprotstavljena društveno-ekonomska sistema, nije više osnovno obeležje savremenog sveta.

Socijalizam više nije svetski proces. Ekonomskom i tehnološkom superiornošću kapitalističkog Zapada, s jedne, i neefikasnošću realnog socijalizma s druge strane, izazvana je kriza, posrtanje, ako ne i potpuni pad socijalizma kao sistema u nizu zemalja Istočnog bloka. Rušenje i pad komunističkih režima u zemljama u kojima nije bilo autohtone i autentične revolucije (Poljska, Mađarska, Čehoslovačka, Rumunija, Bugarska), uz istovremenu težnju ka restauraciji građanskog društva, objektivno vode ka postupnom dokidanju ideološke, političke, pa i vojne konfrontacije Istočnog i Zapadnog bloka.³

Istovremeno, došlo je do promena u strukturi svetske političke i vojne moći. Sovjetski Savez više nije svetska supersila i to verovatno za neko vreme neće ni biti. Njegova vojno-politička grupacija – Istočni blok, odnosno ono što je od njega ostalo, više nije paritetna moć Zapadnom bloku.

Rušenjem ravnoteže vojnih snaga sklapa se zaštitni kišobran nad relativnim svetskim mirom. Dominacijom SAD, kao jedine supersile, i njene vojno-političke grupacije NATO, otvaraju se veoma različite opcije. Moguće relacije konfrontacija se šire. Najverovatnija od njih jeste SAD (NATO) – male i srednje razvijene zemlje, a koje će to zemlje biti zavisi od shvatanja SAD o „ugroženosti“ vlastite bezbednosti i vitalnih interesa.⁴ No, ublažavanje i dokidanje osnovne suprotnosti Istok – Zapad verovatno će izazvati i nova težišta strategijske

² Videti: prof. dr Radovan Radinović, *Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ*, „Vojno delo“, 3–4/1990.

³ Uzroci navedenih promena dugo će se analizirati i istraživati. Jedan od njih je i Gorbačovljeva „perestrojka“ i nova politika SSSR-a objektivno uslovljena nemogućnošću tehnološkog, ekonomskog i vojnog takmičenja SSSR-a sa SAD.

⁴ Do sada su bezbednost SAD i njeni vitalni interesi bili „ugroženi“ u Vijetnamu, Grenadi, Panami, Libiji, Kuvajtu i Saudijskoj Arabiji, pa su SAD intervenisale, i intervenišu, svojim oružanim snagama različitim stepenom intenziteta i s različitim uspehom.

konfrontacije (tehnološka, ekonomska i dr.) na relaciji SAD – Japan, SAD – najrazvijenije zemlje zapadne Evrope, ujedinjena Nemačka – ostale zemlje zapadne Evrope, a moguće su i druge opcije.

Svoj specifični oblik globalnim promenama u svetu i Evropi daje i ujedinjenje Nemačke. Njenim ujedinjenjem formira se moćna ekonomska i politička sila evropskog i svetskog ranga. Ekonomska i politička moć Nemačke verovatno će za rezultantu imati ponovni nastanak snažne vojne sile, a eventualno vaskrsavanje interesa, koje Nemačka u bližoj prošlosti nije uspjela da ostvari, proširiće postojeće konfrontacije u Evropi.

Navedene promene u vojno-političkoj i strateškoj sferi sveta i Evrope *šire postojeći okvir i menjaju fizionomiju i sadržinu hipotetičkog ratnog sukoba u Evropi.*

Sve pretpostavke o eventualnom ratnom sukobu širih razmera, bez obzira na raznovrsnost mogućih povoda i scenarija za njegov početak, gotovo isključivo su polazile od konfrontacije Istočnog i Zapadnog bloka kao izvorišta i kao ishodišta. Takvim vojnostrategijskim procenama prilagođeni su sadržaji obuke najviših komandi i štabova, združenih vežbi jedinica i sastava i nastavni sadržaji u vojnim školama najvišeg nivoa u svim armijama. Izrazita blokovska podeljenost jasno je ukazivala na moguće sastave vojnokoalicionih snaga u pretpostavljenom sukobu, a broj verovatnih kombinacija bio je ograničen. Zato specijalizovanim timovima autora (razrađivači) nije bilo mnogo teško da komponuju strategijske, operativne i taktičke zadatke za komandno-štabne ratne igre ili vežbe jedinica. Mnogo teže nije bilo ni rešavaocima (komande, štabovi), jer je hipotetički protivnik godinama bio isti, a njegova doktrina i sastav oružanih snaga uglavnom su bili poznati. Takvo stanje je vodilo ka rutinizaciji i šablonizaciji obuke komandi, štabova, jedinica i sastava.

Istovremeno, promene vojno-političkog faktora u Evropi i odgovarajuće promene doktrinarnih rešenja *menjaju fizionomiju i sadržinu pretpostavljene agresije na Jugoslaviju.*

Nije teško zaključiti da je zbog toga nužna dogradnja (korekcije i inovacije) postojećih i implementacija novih sadržaja u programe obuke komandi i štabova kroz trenaze, štabne ratne vežbe i komandno-štabne ratne vežbe; zatim u

planove združenih vežbi jedinica i sastava Jugoslovenske narodne armije i Teritorijalne odbrane, i posebno u planove i programe primenjenog dela nastave visokih vojnih škola u strategijskim, operativnim i taktičkim zadacima. Promenu tog dela sadržaja moraju pratiti (ili joj prethoditi) promene mnoštva pratećih sadržaja obuke starešina i komandi – štabova, kao i sadržaja različitih predmetnih oblasti u vojnim školama operativno-taktičkog i strategijskog nivoa.

Dogradnja postojećih i uvođenje novih sadržaja veoma je složen interdisciplinarni proces, a metodološki model mogao bi biti sledeći:

(1) spoznaja i analiza promena u vojno-političkom faktoru u daljem i bližem okruženju. Istraživanje mogućih implikacija tih promena na strategijske koncepcije i doktrinarna rešanja stranih armija;

(2) vojnostrategijske procene verovatnoće, mogućnosti, fizionomije i sadržine eventualne agresije na Jugoslaviju u kontekstu promena vojno-političkog faktora u bližem i daljem okruženju;

(3) traženje odgovarajućih modela suprotstavljanja u okviru postojećih rešenja koncepcije i doktrine odbrane Jugoslavije ili eventualna dogradnja novim rešenjima;

(4) didaktička transformacija novih sadržaja i implementacija u odgovarajuće planove i programe obuke starešina i komandi – štabova, i nastavne planove i programe visokih vojnih škola (posebno komandno-štabnih i Ratne škole).

(5) stručno i didaktičko-metodičko osposobljavanje starešina odgovornih za organizaciju i realizaciju novih i inoviranih sadržaja obuke u komandama i štabovima, odnosno katedri i nastavnika u visokim vojnim školama;

(6) izrada odgovarajuće nastavno-obrazovne literature, operativno-taktičkih i strategijskih zadataka, elaborata štabnih-ratnih vežbi, komandno-štabnih ratnih vežbi i dr.;

(7) traženje efikasnih metodičkih rešenja u procesu realizacije novih i inoviranih sadržaja;

(8) permanentna aktuelizacija prema daljim promenama okruženja.

Podrazumeva se da celokupni proces, od saznanja do uvođenja i primene novih sadržaja, bez obzira na njegovu

složenost, ne sme biti dug. Jer, može se desiti da još tokom procesa pripreme, zbog velike brzine promena, novi sadržaji izgube aktuelnost i zastare.

AKTUELNE PROMENE U JUGOSLAVIJI I MOGUĆE IMPLIKACIJE NA OBUKU I VASPITANJE U ORUŽANIM SNAGAMA

Društveni i politički sistem SFRJ, neposredno ili preko zahteva i stavova koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, određuju većinu značajnih komponenata obuke i vaspitanja u našim oružanim snagama.

Reforme koje su u toku već su dovele do značajnih promena u društvenom i političkom sistemu SFRJ, a u bliskoj budućnosti najverovatnije će rezultirati konstituisanjem drugačijeg društvenog i političkog sistema od onog koji je uspostavljen Ustavom iz 1974. godine.⁵ Zbog toga je realno i razumljivo očekivati temeljitu dogradnju i brojne inovacije koncepcije ONO i DSZ, što će imati sasvim konkretne implikacije na sistem obuke i vaspitanja oružanih snaga.

Koje su promene društvenog, političkog i ekonomskog sistema najznačajnije za obuku i vaspitanje u oružanim snagama?

a) Bez sumnje da je transformacija jednopartijskog u višepartijski politički sistem generator čitavog spleta implikacija na koncepciju opštenarodne odbrane, a time i na obuku i vaspitanje u oružanim snagama. Identične ili slične implikacije uzrokuje i transformacija socijalističkog samoupravljanja, do sada celovitog ekonomsko-političkog sistema zasnovanog na društvenoj svojini, udruživanju rada i sredstava i dogovornoj ekonomiji, u novi sistem, koji će počivati na ravnopravnosti svih svojinskih oblika (društveni, privatni, mešoviti) i tržišnoj ekonomiji.

b) Materijalne mogućnosti društva uzrokovane ekonomskom krizom i otežano finansiranje oružanih snaga može se definisati kao uzrok druge grupe implikacija na obuku i vaspitanje u oružanim snagama.

c) Promene u sistemu obrazovanja i vaspitanja SFRJ bez sumnje će implicirati odgovarajuće promene u sistemu obuke

⁵ Prema: prof. dr Milosav Simić, *Reforme političkog sistema i njihov uticaj na dogradnju opštenarodne odbrane*, „Vojno delo“, 3-4/1990.

i vaspitanja u oružanim snagama SFRJ, jer je on njegov integralni deo.

d) Veoma je značajna i činjenica da je proces promena u Jugoslaviji buran i da se odvija u uslovima društvene i političke krize. U institucijama sistema, a i izvan njega, različite su opcije o daljim tokovima promena. Jugoslovenski društveni prostor potresaju eksplozije nacionalizma, separatizma i secesionizma. Sve to ostavlja dubok trag na svest i ponašanje ljudi, posebno mlade generacije, i odražava se na njihove stavove prema odbrani zemlje, oružanim snagama i Armiji. Kako su ljudi (vojnici i starešine aktivnog i rezervnog sastava JNA i TO) osnovni subjekt vaspitno-obrazovnog rada, jasno je da aktuelne promene i na taj način utiču na obuku i vaspitanje u oružanim snagama.

Potpunije razmatranje uticaja navedenih i drugih aktuelnih promena u Jugoslaviji na obuku i vaspitanje u oružanim snagama zahtevalo bi, zbog ukupne složenosti, znatno šira interdisciplinarna istraživanja, pa ćemo ukazati samo na neke moguće implikacije.

a) U društvenom i političkom sistemu Jugoslavije Savez komunista, iako od šestog kongresa samodeklarisan kao nevladajuća politička organizacija, bio je osnovni subjekt – nosilac ili posrednik društvene moći. Zbog toga je razumljivo što je presudno uticao na politički sistem zemlje, a time i na oblikovanje koncepcije i sistema opštenarodne odbrane kao njegovog integralnog dela.

Svaka analiza koncepcijsko-doktrinarnih dokumenata, tačnije njihove društveno-političke i idejne strane, pokazuje da su osnovi koncepcije opštenarodne odbrane postavljeni i određeni programskom vizijom SKJ. Rezultat toga je primat ideološko-političkih vrednosti u zasnivanju koncepcije i svih segmenata sistema opštenarodne odbrane, i to kroz dominaciju dva njena osnovna postulata – socijalističkog samoupravljanja i odlučujuće uloge Saveza komunista Jugoslavije.⁶

Budući da od svih osnovnih činilaca determinacije koji opredeljuju sistem obuke i vaspitanja, koncepcija ONO i DSZ ima odlučujući značaj, jasan je uticaj ideološko-političkih

⁶ Prema: prof. dr Miroslav Hadžić, *Preobražaj Saveza komunista Jugoslavije i problemi dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane*, „Vojno delo“, 3-4/1990.

opredeljenja na osnovne komponente obuke i vaspitanja u oružanim snagama SFRJ, posebno na ciljeve i deo sadržaja.⁷

Ideološko-političko obrazovanje jedno je od tri područja obuke i vaspitanja vojnika, jedinica, starešina i komandi,⁸ odnosno jedno od osnovnih nastavnih područja u vojnim školama i akademijama JNA.⁹ Ono čini okosnicu vaspitnog rada u oružanim snagama, a njegov zadatak najčešće se definiše kao izgrađivanje idejno-političkog jedinstva i jačanje uverenja vojnika (starešine, pitomci, učenici) u ispravnosti strateškog opredeljenja SKJ i progresivnih snaga za dalju izgradnju i razvoj jugoslovenskog socijalističkog samoupravnog društva, opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Moralno vaspitanje, kao jedno od klasičnih područja vaspitanja uopšte (a vojnog vaspitanja i obrazovanja posebno), većim delom je poistovećeno sa ideološko-političkim vaspitanjem, a izgrađivanje (borbenog) morala jedinica sa izgrađivanjem moralno-političkog stanja, u čijoj su proceni primarne ideološko-političke kategorije – odnos prema vodećoj ulozi SKJ, socijalističkom samoupravljanju i spoljnoj politici.¹⁰

S obzirom na dosadašnji tok promena u Jugoslaviji, moguće je registrovati sledeće činjenice: Savez komunista na jugoslovenskom planu već duže vreme nema integrativnu funkciju; SKJ od nedavno i faktički i formalno ne postoji kao jedinstvena jugoslovenska politička organizacija; socijalističko samoupravljanje se reformiše u (bitno) drugačiji društveno-ekonomski sistem; jednopartijski sistem je i formalno-pravno transformisan u višepartijski; u republikama (Slovenija i Hrvatska) u kojima su održani višestranački izbori pobedile su desne partije, bitno različite programske orijentacije od Programa Saveza komunista Jugoslavije.

Implikacije tih promena na obuku i vaspitanje u oružanim snagama, a posebno na njen ideološko-politički deo, mogu imati više pravaca, a najrealnija su dva: da se ciljevi obuke i

⁷ Dr Đorđe Stanić, *Obuka starešina u svetlu zahteva koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane*, VIZ, Beograd, 1986, str. 5.

⁸ Druga dva su vojnostručna obuka i fizičko osposobljavanje.

⁹ Ideološko-političko obrazovanje u vojnim školama obuhvata, od rata naovamo, oko 15 odsto ukupnih sadržaja u vojnim školama.

¹⁰ Predmet ovog rada nije vrednosno promišljanje i opredeljivanje. Na pitanje da li je i u kojem stepenu ovakav pristup bio objektivno uslovljen i ispravan, ili je rezultat voluntarističkog idealizovanja stvarnosti moglo bi se odgovoriti samo na osnovu opširnih istraživanja i analize čitavog posleratnog perioda.

vaspitanja značajnije ne menjaju i da se ciljevi i sadržaji oslobode, koliko je moguće, od svake ideologije i zamene nekim drugim vrednostima.¹¹

Prva mogućnost se zasniva na istorijskoj ulozi KPJ i SKJ u revoluciji i NOR-u i u formiranju naše armije i oružanih snaga. Konceptija opštenarodne odbrane, čiji je politički deo zasnovan na programskoj orijentaciji KPJ/SKJ, potvrdila se u praksi. Mogućnost da se u koncepciji opštenarodne odbrane, a time i u obuci i vaspitanju, zadrže osnovni ideološki postulati programske orijentacije SKJ, sa tog aspekta, ima opravdanje. Međutim, u praksi se konceptija opštenarodne odbrane potvrdila upravo zato što je odgovarala vremenu i uslovima u kojima se potvrđivala. Budući da su se bitni determinirajući faktori i uslovi izmenili, teorijski, promenjenim uslovima ne odgovaraju sva, već samo neka opredeljenja i rešenja koncepcije i na njoj zasnovanog sistema opštenarodne odbrane, a koja su to opredeljenja treba utvrditi konkretnom i svestranom analizom promena društvene zbilje i kompleksnim promišljanjem njihovih implikacija na sferu odbrane.

Pod drugom mogućnošću podrazumeva se oslobađanje ciljeva, sadržaja i celokupne koncepcije obuke i vaspitanja od svake ideologije i političko-programске orijentacije bilo koje partije. Međutim, postavlja se pitanje postoje li ideološko-politički neutralne vrednosti koje mogu usmeriti i obezbediti cilj i sadržaj obuke i vaspitanja u oružanim snagama. Naravno, takve vrednosti postoje sve dok postoji konsenzus njenih građana o zajedničkom životu u Jugoslaviji. Očito da je ta neutralna vrednost *odbrana zemlje zasnovana na patriotizmu njenih građana*. Taj pristup podrazumeva prethodnu dezideologizaciju odbrambenog organizovanja društva i oružanih snaga, a time i izmenu nekih osnovnih postulata sadašnje koncepcije opštenarodne odbrane, te se zbog toga čini veoma radikalnim. No, on ima svoje izvoriste u NOR-u, a i u načinu organizovanja odbrane u većini država sa višepartijskim parlamentarnim sistemom.

Kao što je poznato, narodnooslobodilačkom pokretu mogao je pristupiti svaki pojedinac, bez obzira na svoja

¹¹ Opcija po kojoj bi se konceptija i sistem odbrane, a time i sistem obuke i vaspitanja zasnovali na programskoj i ideološkoj orijentaciji neke od novoformiranih partija teorijski je moguća, ali je praktično neodrživa iz više razloga, koji proizilaze iz suštine višepartijskog sistema.

ideološka, verska, politička i druga ubeđenja, ukoliko je bio spreman da se bori za slobodu otadžbine. Dakle, odbrana zemlje je bila opšta i zajednička vrednost, izvan i iznad ideologije. Na sličnim principima postavljena je sfera odbrane u većini zemalja sa bogatim iskustvom u višepartijskoj organizaciji društvenog i političkog sistema.

Ukoliko bi se na taj način pristupilo izmenama u obuci i vaspitanju u oružanim snagama, onda bi ideološko-političke sadržaje zamenili sadržaji maralnog vaspitanja i moralno-psihološkog osposobljavanja vojnika i jedinica, starešina i komandi-štabova.¹²

U vezi s navedenim, treba naglasiti da dezideologizacija ne podrazumeva i depolitizaciju oružanih snaga. Političko angažovanje pripadnika oružanih snaga uvek će imati osnovu i legitimitet u ustavnim državnim i međunarodno-pravnim razlozima.

b) Ekonomska kriza i otežano finansiranje JNA samo su ubrzali proces transformacije sistema obrazovanja i vaspitanja koji je u toku.¹³ Transformacija se prvenstveno odnosi na vojnoškolski sistem. Naime, naučne analize su pokazale da je relativno trajna karakteristika sistema obrazovanja starešina JNA u posleratnom periodu prerazvijenost, nedovoljna racionalnost i nedovoljna ekonomičnost. Zbog toga reforma vojnoškolskog sistema, koja je u toku, obuhvata smanjenje broja profila obrazovanjem širokih i fleksibilnih profila starešinskog kadra; školovanje za poziv, umesto školovanje za konkretne dužnosti i racionalizaciju mreže vojnih škola i školskih centara.

Radikalne reforme privrednog sistema zemlje imaće i dalje velik uticaj na finansiranje oružanih snaga, a time i sasvim konkretne implikacije na obuku i vaspitanje.¹⁴

c) Promene u globalnom sistemu obrazovanja i vaspitanja SFRJ višestruko utiču na obuku i vaspitanje u oružanim snagama. Obuka i vaspitanje vojnika i školovanje u vojnim školama nastavljaju se na proces obrazovanja i vaspitanja realizovan u vaspitno-obrazovnom sistemu u društvu.

¹² Kad je reč o ideološko-političkom vaspitanju vojnika privremeni plan i program, koji je nedavno uveden, tako je usmeren.

¹³ Neusaglašenost republika o veličini dela budžeta koji se odvaja za JNA i o načinu njenog finansiranja (obežbeđenje sredstava).

¹⁴ Šire: prof. dr Nikola Čubra, *Privredna reforma i problemi dogradnje opštenarodne odbrane*, „Vojno delo“, 3-4/1990.

Edukativni sistem SFRJ već duže je zahvaćen snažnim procesom diferencijacije na šest, odnosno osam delova, i procesom zatvaranja u okvire razdvojenih sistema po republikama i pokrajinama.

Analize nastavnih planova i programa pokazuju da su sadržaji nastavnih predmeta od kojih zavisi formiranje stavova značajnih za odbranu zemlje veoma različito koncipirani, zavisno od republike (pokrajine). Tako se samo u dve republike (Srbija i Crna Gora) postavlja izričit zahtev za vaspitanjem u duhu jugoslovenskog patriotizma. Najnovija istorija tumači se na različite načine. Iako je izdaja zemlje u tradiciji naših naroda najveći greh, u nekim nastavnim planovima i programima spominju se samo „svoji“ izdajnici, u nekima samo „tudji“, a u nekima ni „svoj“ ni „tudji“.¹⁵

Sve to utiče na formiranje različitih socijalnih stavova koji se teško menjaju i koji imaju negativne posledice po integritetnost vojnih kolektiva i motivaciju u procesu obuke i vaspitanja u Armiji.

Aktuelni događaji u Jugoslaviji nedvosmisleno ukazuju na to da će se tendencije partikularizacije u školskom sistemu zemlje još više intenzivirati.

S obzirom na ukupne tokove promena u Jugoslaviji, realno je očekivati dalje, postupno ili naglo, delimično ili potpuno, potiskivanje marksističkog obrazovanja i vaspitanja u vaspitno-obrazovnom sistemu zemlje, kao i izmenu generalnih ciljeva vaspitanja i obrazovanja.¹⁶

I ove promene će izazvati višestruke implikacije na obuku i vaspitanje u našim oružanim snagama, pa je nužno njihovo stalno praćenje i izučavanje.

d) Društvena kriza (ekonomska, politička, moralna, ustavna, i dr.) istovremeno je oblik, uzrok i posledica aktuelnih promena u Jugoslaviji. Ona svojim intenzitetom i dužinom trajanja ostavlja dubok trag na svest i ponašanje ljudi. Generacija mladih sazreva u uslovima krize. Objektivno pogoršanje opšteg, pre svega materijalnog položaja mlade generacije, i pogoršavanje uslova školovanja i zapošljavanja izaziva ukupno

¹⁵ Šire: „Zbornik sa jugoslovenskog savetovanja u Kumrovcu“, *Razvijanje i negovanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma*, Beograd, 1984. godina.

¹⁶ Do sada je generalni cilj vaspitanja i obrazovanja bio razvoj svestrane socijalističke ličnosti.

socijalnu labilnost mladih i nezadovoljstvo društvenim okolnostima.

Politička previranja i nacionalistička euforija najdublji trag ostavljaju na mladoj generaciji.¹⁷

Empirijska istraživanja u JNA pokazuju da u stavovima mladih prema osnovnim vrednostima značajnim za odbranu zemlje postoje statistički značajne razlike, zavisno od republike iz koje su u JNA upućeni. Istraživanja pokazuju da postoji sve veća i brža konvergencija nivoa obrazovanja vojnika (što je za borbenu obuku i vaspitanje u JNA pozitivno), ali i velika i nagla divergencija stavova i uverenja vojnika o osnovnim vrednostima na kojima počiva odbrana zemlje (što je za obuku i vaspitanje vrlo negativno).

Na osnovu kretanja u našem društvu, realno je pretpostaviti da će divergencija nekih fundamentalnih stavova postati ključna karakteristika mlade generacije (i ne samo njena), a time i dominantna specifičnost i problem obuke i vaspitanja u JNA u ovom i narednom periodu, što će zahtevati odgovarajuće promene u pristupu i radu s vojnicima JNA u procesu obuke i vaspitanja.

Prethodna razmatranja nedvosmisleno ukazuju na to da su promene u svetu i našem društvu tolike i takve da zahtevaju temeljitu dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane, a time i sistema obuke i vaspitanja u oružanim snagama.

Sistem, ciljeve i sadržaje obuke i vaspitanja najdirektnije uslovljavaju uvek aktuelne implikacije naučno-tehničke revolucije, a sada naročito intenzivno i globalne vojno-političke promene u svetu i društvene reforme u Jugoslaviji.

Naučno-tehnička revolucija izdiže obuku i vaspitanje među najznačajnije segmente pripreme oružanih snaga za odbranu, jer je borbena spremnost armije, kao nikada ranije, direktna funkcija njene obučenosti. Promene vojno-političkog faktora na globalnom planu prvenstveno impliciraju promene i inovacije sadržaja obuke komandi – štabova, jedinica i vojnih škola najvišeg nivoa. Uticajima ta dva faktora determinacije odgovarajući segmenti sistema obuke i vaspitanja u oružanim snagama i do sada su se uspešno prilagođavali.

¹⁷ Psihološka struktura ličnosti u periodu mladalaštva (adolescencija) izuzetno je pogodna za nekritičko prihvatanje stavova, radikalne poglede i agresivno ponašanje.

Međutim, od rata do sada nije bilo tako obimnih i dubokih promena u društvenom, političkom i ekonomskom biću Jugoslavije kao što su reforme koje su u toku. Zbog toga će one odlučujuće uticati na ciljeve, sadržaje i sve druge značajne komponente obuke i vaspitanja u našim oružanim snagama.

S U M M A R Y

IMPLICATIONS OF CURRENT CHANGES OF GENERAL DETERMINANT FACTORS ON TRAINING AND EDUCATION IN THE ARMED FORCES OF S.F.R.Y.

The article contains analyses of current changes of general determinant factors and indications of their possible implications on the training and education processes in the Armed forces of SFRY. The author focusses his attention to the possible implications of changes of the military-political factor in the world and Europe, and of current social and economic changes in Yugoslavia to the aims, contents and other essential components of training and education. Also a synthesis of implications of the scientific-technological revolution on military education is presented.

The author's basic view is that the fundamental changes of general determinant factors necessarily imply corresponding changes in training and education. Possible directions of these changes are in the article discussed.

R É S U M É

IMPLICATIONS DES CHANGEMENTS ACTUELS DES FACTEURS GENERAUX DETERMINANTS SUR L'EDUCATION ET FORMATION DANS LES FORCES ARMEES

Dans se travail on a fait l'analyse des changements actuels des facteurs généraux de détermination et aussi on a marqué les implications possibles sur l'éducation et la formation des forces armées de la RSFY. Auteur met l'accent sur les implications possibles des changements des facteurs politico-militaires dans le monde et en Europe et aussi des changements actuels de la société et de l'économie en Yougoslavie qui font influence sur les objectifs et autres composantes de l'éducation et de la formation. Auteur donne aussi une synthèse des implications de la révolution científico-technique sur l'éducation militaire. L'attitude de base de l'auteur est que les changements fondamentaux des facteurs de détermination générale s'impliquent nécessairement sur les changements correspondants dans l'éducation et la formation. Dans le travail on a examiné les directions possibles de ces changements.

РЕЗЮМЕ

ИМПЛИКАЦИИ АКТУАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ОБЩИХ ФАКТОРОВ
ДЕТЕРМИНАЦИИ НА ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ
В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ

В труде анализируются актуальные изменения общих факторов детерминации и отмечаются возможные импликации на обучение и воспитание в ВС СФРЮ. Автор главное внимание обращает на рассмотрение возможных импликаций военно-политического фактора в мире и Европе и актуальных и экономических изменений в Югославии на цели, содержания и другие существенные компоненты обучения и воспитания. Автор также дает синтез импликаций научно-технической революции на военное образование.

Основное положение автора заключается в том, что существенные изменения общих факторов детерминации неизбежно имплицитно соответствуют изменениям в обучении и воспитании. В труде рассматриваются возможные направления этих изменений.

Ponovo o klasifikaciji komando-štabnih ratnih vežbi

Pukovnik u penziji dr *GAVRILO PUPIC*

Članak predstavlja odgovor na polemički osvrt pukovnika mr Milisava Sekulića na članak pukovnika u penziji dr Gavрила Pupića, *Klasifikacija komandno-štabnih ratnih vežbi*.

Težišni problemi o kojima raspravlja dr Gavriло Pupić u ovom članku odnose se na kriterijum klasifikacije komandno-štabnih ratnih vežbi (KŠRV), vidovske i intervidovske KŠRV, potrebu da se komande-štabovi taktičkog nivoa i ubuduće pojavljuju kao organizatori i izvođači KŠRV za svoje potčinjene jedinice, odnosno njihove komande, jednovremeno iznoseći dodatne argumente za potvrdu teza izloženih u ranijem članku.

Analiziraju se, takođe, tvrdnje pukovnika mr Milisava Sekulića o obimu i načinu uključivanja organa društveno-političkih zajednica, odnosno tzv. civilnih struktura na KŠRV koje organizuju komande-štabovi oružanih snaga i nastoji se uneti više distinkcije u raspravu po ovim inače dosta složenim pitanjima. Ističe se potreba da se u zajedničke KŠRV uključe organi civilnih struktura, pa i društveno-političkih organizacija i preduzeća, upravo i danas, kako bi se ispoljili i identifikovali problemi i dalekosežne posledice po jedinstveni sistem odbrane koje ima sankcionisanje političkog i svojinskog pluralizma u našoj zemlji, što predstavlja temu za širu raspravu i neku drugu priliku. Takođe se ukazuje i na potrebu posebne rasprave na stranicama „Vojnog dela“ o mestu i ulozi posredničkog aparata na komando-štabnim ratnim vežbama.

U „Vojnom delu“ br. 6/89, pukovnik mr Milisav Sekulić, objavio je osvrt, *Prilog raspravi „Klasifikacija komandno-štabnih ratnih vežbi“*, na članak dr Gavрила Pupića, pukovnika u penziji, publikovanog u časopisu „Vojno delo“ br. 4/89, str. 64–82.

Pukovnik Sekulić, u svom osvrtu, između ostalog, navodi da ima „za cilj da na osnovu dostignuća teorije ratne veštine i prakse pripremanja i izvođenja KŠRV ukaže na postojanje nedorečenosti u klasifikaciji KŠRV u članku pukovnika dr

Gavrila Pupuća uz navođenje potrebne argumentacije i ličnog viđenja nekih problema pokrenutih u članku“.

Predmet rasprave u ovom osvrtu upravo su ta *argumentacija* i *lična viđenja* pukovnika mr Milisava Sekulića nekih problema pokrenutih u navedenom članku.

Polemički osvrt pukovnik Sekulić je izložio u dva osnovna dela: (1) klasifikacija ili podela komandno-štabnih ratnih vežbi i (2) kritički osvrt na prevaziđene i netačne stavove o komandno-štabnim ratnim vežbama. U odeljku „Klasifikacija ili podela komandno-štabnih ratnih vežbi“ za raspravu se nude najmanje dva pitanja od interesa za teoriju ratne veštine i njeno izučavanje putem primenjenih oblika obučavanja: 1) kriterijum klasifikacije KŠRV „karakter programirane problematike“ i 2) podela KŠRV prema „nivou komande koja rukovodi vežbom“, kao i neka druga.

Prvo, pukovnik Sekulić, između ostalog, tvrdi da se iz članka ne vidi „po kome se to 'karakteru programirane problematike' razlikuje specijalistička KŠRV od KŠRV sa opštom problematikom“.

Polemičar je navedenu rečenicu konstruisao tako da je KŠRV s opštom problematikom potisnuo na kraj rečenice. To je urađeno sa namerom da se izbegne sučeljavanje s argumentacijom o KŠRV s opštom problematikom navedenom u članku pukovnika Pupuća, te je tako stvorena bolja mogućnost za izlaganje sopstvene teze o netačnosti i neopravdanosti tvrdnji za KŠRV za specijalističkom problematikom, na kojoj autor polemičkog priloga insistira. Pukovnik Milisav Sekulić, međutim, izbegao je da prihvati ono što je u sporu važno, a odnosi se na vežbe s opštom problematikom. Taj stav glasi: „Organizacija i izvođenje KŠRV sa opštom problematikom podrazumeva takvo programiranje vežbe na kojoj se proigrava ukupna problematika određenog vida (napad, odbrana), odnosno određenog oblika borbenih dejstava (operacija, boj), što znači pretresanje manje ili više svih pitanja i svih problema koji se u tim okviri javljaju“... Iz navedenog se može shvatiti da se opšte KŠRV programiraju tako da se na njima ispolji *totalitet* problematike vidova stratejskih dejstava kao „složen skup i kombinovanje istovremenih i uzastopnih napadnih, odbrambenih, protivdesantnih i drugih operacija i masovnih samostalnih bojeva i borbi i drugih borbenih dejstava usklađe-

nih sa drugim oblicima borbe i opštenarodnog otpora“, kako se o vidovima strategijskih dejstava kaže u našem osnovnom doktrinarnom dokumentu.¹

Dalje, u članku pukovnika Pupića (što je prenebregnuto i prećutano u polemičkom osvrtu) kaže se i ovo:... „Komandno-štabna ratna vežba sa opštom problematikom operacije (boja) omogućava da se rad komandanta i komande ispolji kao jedinstvena organizacijska i idejna celina na objedinjavanju i usmeravanju bojeva, borbi, taktičkih borbenih radnji i drugih aktivnosti jedinica oružanih snaga i drugih snaga ONO i DSZ radi ostvarenja jedinstvenog operativnog ili strategijskog, odnosno taktičkog cilja“. Ovde je za predmet rasprave značajan sledeći momenat: KŠRV s opštom problematikom programira se tako da se ispolje problemi koje će rešavati komanda i komandant na nivou operacije (boja), dakle celina, ukupnost problematike planiranja, organizovanja i izvođenja operacije (boja), i, iznalaženjem rešenja za takve probleme, ostvarenje jedinstvenog strategijskog, operativnog, odnosno taktičkog cilja. To su argumenti na koje se nije osvrnuo autor polemičkog osvrta.

Nastojeći da opovrgne opravdanost podele KŠRV na one s opštom, na jednoj, i specijalističkom problematikom, na drugoj strani, pukovnik Sekulić tvrdi da: „U posleratnom periodu u našim oružanim snagama nije izvedena nijedna KŠRV bilo kog vida“ (str. 143). Pukovniku Sekuliću nesumnjivo su poznata dokumenta koja utvrđuju izvođenje KŠRV od strane jedinica, sastava vidova, kao i planovi tih vežbi.

Smisao tvrdnje da „nije izvedena nijedna KŠRV bilo kog vida“ mogao bi se dokučiti iz polemičarove konstrukcije „ličnog viđenja“ KŠRV i problematike ratne veštine koja se na njima programira, izučava i proverava. On tvrdi da: „Prema sadržaju sve su KŠRV intervidovske, jer u ONOR-u nema operacije koju bi izvodile same (isključivo) snage jednog vida oružanih snaga“ (str. 143). Dakle, KŠRV poistovećuje se sa operacijom, što je nedopustivo, ali i bojevi se proigravaju primenom KŠRV kao oblika primenjene obuke.

¹ *Strategija oružane borbe*, SSNO, CSI GŠ JNA, 1983, str. 243.

Svakako, težnja je da sve operacije budu intervidovske, ali to nikako ne isključuje operacije pojedinih vidova, sa zanemarljivim učešćem ili bez učešća drugih vidova oružanih snaga. Takve mogu biti pojedine vazduhoplovne, pomorske, pa i operacije Kopnene vojske i snaga Teritorijalne odbrane. To se pogotovu odnosi na bojeve koje najčešće samostalno izvode vidovske jedinice, što mr Milisav Sekulić potpuno gubi iz vida.

Za predmet rasprave, međutim, od još većeg značaja je pitanje da li komande u vidovima oružanih snaga treba se liše mogućnosti da svoje potčinjene komande taktičkih (operativnih) jedinica obučavaju, odnosno svoje planove borbene upotrebe i postavke teorije ratne veštine proveravaju i usavršavaju upravo metodom KŠRV kao jednim od najefikasnijih metoda obučavanja starešina i komandi – štabova. Dakle, ne intervidovski, već samo u okviru određenog vida oružanih snaga. Komandno-štabne ratne vežbe koje sprovode naznačene vidovske komande potvrđuju upravo poslednju tvrdnju, pa je evidentna potreba njihovog identifikovanja kao KŠRV sa „specijalističkom problematikom“, za razliku od vežbi na kojima se razmatra opšta problematika određenog vida, odnosno oblika borbenih dejstava čiji su sastavni deo i dejstva (bojevi, operacije) vidovskih jedinica iz sastava.

Iz navedenog se vidi da se starešine i komande u vidovima oružanih snaga obučavaju ne samo pomoću trenaža, komandantskih putovanja i štabnih ratnih vežbi – kako to tvrdi pukovnik Sekulić (str. 143) – već i primenom KŠRV u vidovima kao jednostavnijih, nešto manje složenih oblika obuke starešina i komandi – štabova, što je, ujedno, priprema za učešće na opštim, intervidovskim KŠRV, kao najsloženijim i najvišim oblicima njihovog obučavanja i osposobljavanja za ratna dejstva.

„Sadržaj KŠRV opredeljuje tema vežbe, a ne vrste komandi – štabova i njihova pripadnost određenom vidu oružanih snaga“, (str. 143), tvrdi pukovnik Sekulić, u nastojanju da pribavi dodatni argument o neodrživosti kriterijuma „karakter programirane problematike“. Međutim, to nije samo neadekvatna tvrdnja već je i svojevrsno sužavanje pogleda na komandno-štabnu ratnu vežbu kao visoko razvijenu formu obuke starešina i komandi – štabova. Jer, nedopustivo je

tvrditi da „sadržaj KŠRV opredeljuje tema vežbe“ kad je opšte poznato i prihvaćeno u praksi pripreme i izvođenja te vrste vežbi, kao i u normativnoj teoriji, da se sadržaj KŠRV određuje prvenstveno na osnovu postavljenog cilja, a zatim na osnovu teme, nivoa komande – štaba sa kojim se izvodi, trajanja vežbe, mesta i načina njenog izvođenja. Znači, na osnovu brojnih parametara, a ne samo na osnovu teme. Pri tome (što je opšteprihvaćeno i poznato), taj sadržaj KŠRV može biti: procena situacije, priprema predloga i donošenje odluke, planiranje borbenih dejstava i dinamika borbenih dejstava. Takođe, poznato je da se na KŠRV može obrađivati *celokupan osnovni sadržaj* ili samo *dinamika borbenih dejstava*² Iz toga proizlazi zaključak da ne postoji nikakva prepreka da komanda flote, korpusa RV i PVO ili neka druga vidovska komanda ne priprema i ne izvodi KŠRV sa navedenim sadržajima koji po prirodi imaju vodovski, a ne iztervidovski karakter, pa se takva KŠRV može smatrati specijalističkom u odnosu na intervidovsku, opštu komandno-štabnu ratnu vežbu.

Na primer, vazduhoplovna operacija korpusa RV i PVO može se sprovesti bez ikakvog učešća drugih vidova, a borbeni dejstva da se proigravaju na teritoriji neprijatelja. Radi se isključivo o vidovskim jedinicama i njihovim komandama koje se obučavaju na takvoj KŠRV, pa se s pravom takva vežba može smatrati i nazvati specijalističkom.

Kao ilustracija može se navesti i KŠRV komande korpusa RV i PVO na kojoj se proigrava operacija PVO radi obučavanja potčinjenih starešina i komandi avijacijskih jedinica, artiljerijsko-raketnih jedinica PVO, VOJIN, baza i drugih. Pri tome, težište obučavanja tih komandi moglo bi biti, na primer, u okviru, odbrambenih dejstava pri odbijanju masovnih napada, odbijanju napada sa malih i velikih visina, borbeni dejstva u uslovima elektronskog ometanja itd. Očevidno je da se u odnosu na opštu KŠRV, koja bi bila organizovana na intervidovskom nivou, takva KŠRV korpusa RV i PVO s pravom može smatrati specijalističkom.

² *Metodički osnovi vojnostručne obuke starešina, komandi i štabova u oružanim sangama, SSNO, GŠ JNA – IV uprava, 1979., str. 99.*

Nešto je složenije pitanje izvođenja vidovskih vežbi Kopnene vojske, jer su u njenim dejstvima najčešće integrisana dejstva Ratnog vazduhoplovstva, pa sa tim prirodno korespondira i učešće komandi jedinica tog vida. Međutim, pošto se može pretpostaviti ratna situacija u kojoj se ne raspolaže sa vazduhoplovstvom, ili ono ne može dejstvovati, odsustvo vazduhoplovnih komandi učinilo bi KŠRV komande kopnene vojske vidovskom, tj. specijalističkom.

Iz ove rasprave očividno proizilazi da ne bi bila sporna ni podela komandno-štabnih ratnih vežbi na vidovske i intervidovske, pri čemu bi to bio viši nivo podele, pošto bi se u okviru svakog vida oružanih snaga mogla programirati KŠRV opšteg i specijalističkog karaktera.

U prvom delu članka pukovnik Sekulić osporava i potrebu da se komande – štabovi taktičkog nivoa ubuduće pojavljuju kao organizatori i rukovodstva KŠRV u kojima bi učestvovalе njima potčinjene jedinice. To opravdava organizacijskom dogradnjom jedinica JNA i TO i iskustvima iz dosadašnje prakse planiranja i rukovođenja komandno-štabnim ratnim vežbama, ali ne navodi o kakvim se to iskustvima radi. Što se tiče „izvršene organizacijske dogradnje jedinica JNA i TO“, ona je svakako izvedena radi povećanja borbenih mogućnosti taktičkih jedinica i usavršavanja sistema rukovođenja i komandovanja, pa bi se teško moglo prihvatiti shvatanje da bi obuka potčinjenih starešina, komandanata i komandi bataljona – diviziona koju bi organizovala i izvodila njihova komanda (na primer, pešadijske ili mehanizovane brigade) primenom i KŠRV mogla biti smetnja podizanja njihove obučenosti na viši stepen. Nije potrebno dokazivati da je četa najveća jedinica kojom može, još uvek, komandovati jedan čovek u modernim uslovima visokog stepena rastresitosti borbenih poredaka, pokretljivosti jedinica i prezasićenosti usavršenim naoružanjem i vojnom opremom. Međutim, bataljon je već takvog sastava, pogotovu ako je ojačan, odnosno podržan, da njegovom komandantu u rukovođenju i komandovanju treba pomoć, tj. oslonac na tim stručnih starešina – komandu bataljona. Otuda i potreba da komandant brigade i njegova komanda obučavaju svoje potčinjene komandante i njihove komande i putem najviših, najsloženijih oblika primenjene obuke, kao što je komandno-štabna ratna vežba.

Izbor vrste vežbe, broj vežbajućih komandi, sastav rukovodstva i njegovih organa, metod sprovođenja i neke druge odrednice takvih vežbi imaju posebne karakteristike, pa ih zato u klasifikaciji izdvajamo kao KŠRV na posebnom, taktičkom nivou.

Taj deo članka pukovnik Sekulić završava zaključkom „da se dr Gavriilo Pupiće, prilikom podele KŠRV, nije u potpunosti koristio klasifikacijom kao naućnom metodom“ (str. 144). Međutim, argumenti navedeni u ovom ćlanku opovrgavaju takvu tvrdnju, ali se krajnji sud prepušta ćitaocima.

Naslov drugog dela ćlanka nagoveštava „prevaziđene i netaćne“ stavove o komandno-štabnim ratnim vežbama, pa ćitalac oćekuje razloţnu kritiku i ukazivanje na taćnost o stavovima za tu vrstu veţbi.

Međutim, mr Milisav Sekulić, pokućavajući da pribavi argumente za tvrdnju o nekritićkom preuzimanju nekih vaţećih stavova o komandno-štabnim ratnim veţbama, kao i u pret-hodnom delu ćlanka, iznosi tvrdnje ćija je argumentacija, najblaţe sumnjive vrednosti. Evo nekih od tih tvrdnji.

„O obimu i naćinu ukljućivanja organa DPZ i DPO treba da odlućuju komande i ćtabovi u ćijoj je nadlećnosti planiranje i rukovoćenje komandno-štabnim ratnim veţbama“ (str. 145). Nije li to presmelo tvrćenje? Jer, takva ovlaććenja komande – ćtabovi oruţanih snaga ne mogu imati, pošto je odrećivanje obima i naćina ukljućivanja organa DPZ i DPO u ratne veţbe sastavni deo funkcije komandovanja, a s rukovodstvima društveno-politićkih zajednica DPO ne komanduju komande – ćtabovi oruţanih snaga. Naime, s njima se uspostavljaju, i odrţavaju, ne komandni, već odnosi saradnje, pa je prirodno da o obimu i naćinu ukljućivanja organa uţih društveno-politićkih zajednica i DPO odlućuju odgovarajuća, ovlaććena rukovodstva ćirih DPZ i DPO, u saradnji sa odgovarajućom komandom – ćtabom oruţanih snaga.

Pukovnik Sekulić nadalje tvrdi: „Dosadaćnja podela rukovodstva po ‘strukturama’ pokazala se neosnovana i neracionalna. Rukovodstvo treba da je jedinstveno i što malobrojnije. Nije osnovano tvrditi kako *rukovodioci KŠRV u svakoj strukturi deluju na osnovu zajednićke zamisli dejtva strana* (podvukao M. S.). Zašto bi zamisao po kojoj se izvodi jedna KŠRV bila ‘zajednićka’? U praksi se nikada nije ni pravila ‘zajednićka

zamisao' nego zamisao za KŠRV uvek je stvar glavnog rukovodioca vežbe. Obaveza je rukovodilaca iz drugih struktura da se upoznaju sa zamisli za KŠRV i da u duhu nje organizuju uključivanje organa iz svog sastava u vežbu" (str. 145-146).

Analizom nekih tvrdnji iskazanih u tom stavu članka pukovnika Sekulića nameće se nekoliko pitanja:

1) Šta znači tvrdnja da rukovodstvo treba da je jedinstveno? Znači li ta jedinstvenost priključivanje rukovodilaca iz DPZ komandi koja rukovodi vežbom ili, možda, izvesno njihovo subordiniranje toj komandi?

2) Svakako da rukovodstvo treba da je što malobrojnije, ali pod uslovom da to ne ide nauštrb efikasnosti rukovođenja vežbom. Teško da bi se racionalnost mogla postići na račun nekog spajanja rukovodstva DPZ sa komandom – štabom oružanih snaga.

3) Možemo se složiti s polemičarem da se zamisao dejstva u praksi nije „pravila“, i da ne treba da se pravi. Međutim, zamisao je, u osnovi, simulacioni model dejstva jedinica OS i drugih snaga ONO i DSZ na čijoj osnovi se oblikuju zadaci vežbajućih strana za praktičnu (primenjenu) obuku starešina, komandi – štabova i organa civilnih struktura i nastavu s polaznicima visokih vojnih škola, kao i u druge svrhe (istraživanja). Stoga se nameće pretpostavka da se u komponovanje zamisli, već na početku, uključuju predstavnici, eksperti za pojedine oblasti društveno-političkog i društveno-ekonomskog sistema, odgovarajućih institucija i rukovodstva društveno-političke zajednice. Prema tome, obaveza je rukovodilaca iz drugih struktura ne samo da se upoznaju sa zamisli za KŠRV koja bi se modelovala mimo njih već i da aktivno učestvuju u pripremama vežbe, uključujući i oblikovanje zamisli dejstva strana. Time zamisao, i na osnovu nje oblikovana druga dokumenta za vežbu, postiže pravu, potpunu vrednost i omogućava proigravanje dejstava obeju strana – „crvene“ i „plave“ – i u domenu civilnih struktura.

Pukovnik Sekulić postavlja pitanje adekvatnosti naziva „civilne strukture“, posebno kada se radi o KŠRV. Smatra da je realniji naziv „ratna rukovodstva DPZ“. Međutim, gubi se iz vida da se pod „civilne strukture“ (CS), sa stanovišta KŠRV, podrazumevaju obe suprotstavljene strane na vežbi. Otuda bi

se teško moglo prihvatiti da se brojni organi za civilne poslove i uspostavljanje okupacionog sistema „plave“ strane mogu podvesti pod naziv „ratna rukovodstva DPZ“, koji se koristi za „crvenu“ stranu.

„Nema osnova za neka nastojanja da se u KŠRV uključuju organi DPO i OUR“, (str. 146), tvrdi pukovnik Sekulić, i dovodi u pitanje pogodnost KŠRV za obuku tih organa. To treba da se čini „putem drugih, njima primerenijih oblika obučavanja (a ne KŠRV), koje sami treba da organizuju i sprovode“ (str. 146). Ali, to je tvrdnja koja se ničim ne dokazuje. Međutim, iz tog iskaza proizilazi da on ne osporava potrebu za obučavanjem tih organa (DPO, OUR), ali ne putem tako efikasne, najviše forme primenjene obuke, već putem neke koju „sami treba da organizuju i provode“. Na osnovu toga, može se shvatiti kao da činioци društveno-političkog i društveno-ekonomskog sistema u ONOR-u i pojedinim oblicima borbenih dejstava (operacija) neće delovati u funkciji upravo tih dejstava, pa ih treba prepustiti samima sebi, a time i isključiti iz najefikasnijeg metoda obučavanja i osposobljavanja za ratna dejstva. Međutim, nasuprot toj tvrdnji pukovnika Sekulića, evidentna je potreba da se u zajedničke KŠRV uključuju i organi DPO i preduzeća kako bi se ispoljili i identifikovali problemi i dalekosežne posledice po jedinstven sistem odbrane koje ima sancionisanje društvene i ekonomske pluralizacije društva.

Pukovnik Sekulić tvrdi da nije tačno da su nosioci planiranja, organizovanja i izvođenja KŠRV na strategijskom nivou organi federacije, već da je to SSNO, osporavajući da je Predsedništvo SFRJ organ federacije. Međutim, u Zakonu o opštenarodnoj odbrani (1982), glava VIII, „Nadležnosti *organa federacije*“ (podvukao G. P.), u čl. 76. razmatraju se i prava i dužnosti Predsedništva SFRJ u oblasti opštenarodne odbrane, dakle kao jednog od organa federacije.

Prema mr Milisavu Sekuliću sporan je deo teksta u kojem piše da je SSNO štabni organ Vrhovne komande (str. 147). Zaista, možda to SSNO i nije, ali se čini prihvatljivim iskaz jednog od saveznih sekretara da: „Najvišu instancu (strategijski nivo) čine Predsedništvo SFRJ, kao Vrhovna komanda i

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, kao *štabni organ Vrhovne komande*".³ (podvukao G. P.).

Usputno, kao nešto već opštepoznato i prihvaćeno, u članku je izložen stav da se KŠRV planiraju i izvode u miru (str. 147), pri čemu je zanemarena okolnost da su u istoriji ratnih vežbi (igre) ostale upamćene i s izrazitim poukama upravo ratne vežbe sprovedene tokom rata, u pripremi predstojećih operacija, radi uvežbavanja starešina i komandi koje će realizovati borbena dejstva, kao i radi provere i korekcije operativnih postavki u planovima za te operacije.

Prema tvrđenju pukovnika Milisava Sekulića, „autor je mnogo prostora u članku posvetio posrednicima“ (str. 148). Međutim, ne može se dokučiti kojom je metodom (naučnom?) to utvrdio, jer su oni samo spomenuti, i to jedino posrednici za organe civilnih struktura.

Činjenica da sam, dakle, samo spomenuo posrednike ne smeta drugu Milisavu Sekuliću da u uvodnom delu članka, kao poentu svoje polemike, navede zaključak da je „pridavanje neprimerenog značaja ulozi posredničkog aparata“ osnovni stav s kojim se autor polemike ne slaže. Tako ispada da je osnova Sekulićevog neslaganja upravo deo teksta koji ne postoji u članku, a koji je predmet sporenja.

Međutim, pukovnik Sekulić, zamerajući na izostavljanju kritičke analize mesta i uloge posrednika u izvođenju komandno-štabnih ratnih vežbi, nagoveštava da „u praksi je proces njihovog potpunog ukidanja. Sve više se nastoji da ulogu posrednika preuzmu komande – štabovi u čijoj je nadležnosti planiranje i rukovođenje komandno-štabnim ratnim vežbama“ (str. 148). Ovime je otvoreno jedno od značajnih pitanja tehnologije pripreme i izvođenje komandno-štabnih ratnih vežbi, njenih ciljeva i mogućnosti njihove realizacije, strukture i zadataka rukovodstva vežbe i njegovih organa, kao i mnoštvo problema vezanih za vežbajuće komande – štabove. Rečju, iskazuje se potreba za raspravom o mogućnostima podizanja na viši stepen kvaliteta i racionalnosti ratnih vežbi i njihovog usavršavanja uopšte.

Iz navedenog može se zaključiti da ni završna zamerka o tome „da je vidno da dostignuća iz prakse pripreme i izvođenja

³ B. Mamula, *Savremeni svijet i naša odbrana*, VIZ, Beograd, 1985, str. 196.

KŠRV nisu dovoljno uvažavana kod ljudi koji na zadacima KŠRV rade u visokim vojnim školama“ nije osnovana, mada o saradnji komandi i ustanova oružanih snaga sa visokim vojnim školama u pripremi i sprovođenju KŠRV može, i treba, da se vodi rasprava.

S U M M A R Y

AGAIN ON CLASSIFICATION OF COMMAND-STAFF WAR EXERCISES

The article is a response to the polemic review given by M Sc Milisav Sekulić, Colonel, on the article written by D Sc Gavriilo Pupiće, Colonel, retd, on the theme „Classification of commandstaff war exercises“.

The basic problems discussed by D Sc Gavriilo Pupiće in the article pertain to the criteria for classification of command-staff war exercises, service and inter-service command-staff war exercises, to the need that commands at the tactical level proceed to appear as organizers and executors of these exercises for their subordinate units, i. e. their commands and staffs. The author presents additional evidence supporting the theses laid down in his first article.

Also analysed are arguments given by M Sc Milisav Sekulić, on the scope and manner of inclusion of organs of socio-political communities, i. e. of „civil structures“, into command-staff war exercises organized by commands and staffs of the armed forces, and efforts are made to introduce more precise distinctions into the discussion on these rather complex matters. A need is underlined that into the joint command and staff war exercises should even today be included organs of civil structures, also of socio-political organizations, with the aim of identification of problems and far-reaching consequences of sanctioning of the political and property pluralism in our country on the unified defence system, which makes a topic for a wider discussion on some other occasion. Also pointed out is a need for a discussion in „Vojno delo“ on the place and role of the umpire apparatus in command and staff war exercises.

R É S U M É

UNE FOIS DE PLUS DES EXERCICES PRATIQUES DES COMMANDEMENTS ET DES ETAT-MAJORS

L'article représente la réponse au regard polémique du colonel mr. Milisav Sekulic sur l'article du dr. Gavriilo Pupic, colonel en retraite, ayant pour le titre „Classification des exercices pratiques des commandements et des état-majors“.

Les problèmes principaux traités par le dr. Gavriilo Pupic avaient le rapport avec les critères de classification de ces exercices et ceux des armées et intéararés,

les nécessités que les commandements et les état-majors de niveau tactique apparaissent comme organisateurs et exécuteurs des exercices pour leurs unités subordonnées, en même temps les arguments nouveaux ont été présentés par l'auteur.

Auteur a fait analyse des thèses présentées par colonel mr. Milisav Sekulic concernant le volume et la façon de participation des organismes des communautés socio-politiques, només „les structures civiles“, aux exercices pratiques des commandements et des état-majors organisés par les institutions correspondantes des forces armées et tente de faire entrer une distinction plus claire dans la discussion de ces questions assez complexes. Il souligne la nécessité que les organismes des structures civiles, aussi que les entreprises, les organisations socio-politiques et autres prennent part dans ces exercices pour qu'ils puissent montrer et identifier les conséquences touchant le système unifié de défense sanctionné par le pluralisme politique et social dans notre pays, ce qui représente un sujet pour la discussion à part sur les pages de „Vojno delo“.

РЕЗЮМЕ

СНОВА О КЛАССИФИКАЦИИ КОМАНДНО-ШТАБНЫХ ВОЕННЫХ УЧЕНИЙ

Настоящая статья является ответом на полемический очерк полковника канд. наук Милисава Секулича в связи с статьей д-р Гаврило Пупича, полковника в отставке, не тему „Классификация командно-штабных военных учений“.

Главные проблемы, рассматриваемые д-р Гаврило Пупичем в настоящей статье, относятся к критериям классификации командно-штабных военных учений, видовых и межвидовых командно-штабных военных учений, необходимости, чтобы команды – штабы тактического уровня и впредь выступали организаторами и реализаторами командно-штабных военных учений для своих подчиненных частей и подразделений, т. е. их командований, причем одновременно предоставляются аргументы в подтверждение тезисов, изложенных в прежней статье.

Анализу подвергаются также утверждения полковника канд. наук Милисава Секулича о масштабах и способе включения органов общественно-политических содружеств, то есть так наз. „гражданских структур“, в командно-штабные военные учения, организуемые командованиями – штабами вооруженных сил, причем настаивается над тем, чтобы внести побольше ясности в обсуждение этих в самом деле сложных вопросов. Подчеркивается необходимость включения в совместные командно-штабные военные учения органов гражданских структур, даже и общественно-политических организаций и предприятий и в настоящее время, для того, чтобы проявились и опознались проблемы и далеко идущие последствия для единой системы обороны, возникающие в результате санкционирования политического и собственнического плюрализма в нашей стране, что является темой для более обширного обсуждения. Также указывается на необходимость отдельного рассмотрения на страницах „Военного дела“ вопроса места и роли посреднического аппарата на командно-штабных военных учениях.

Kritički osvrti

Značajan doprinos vojnoandragoškoj teoriji i praksi obuke

(dr Vojislav Stojković, *Tehnologija vojnog obrazovanja: stanje, determinante, razvoj*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1990)

General-major prof. dr ĐORĐE STANIĆ

U naučno-kritičkoj analizi dela „Tehnologija vojnog obrazovanja“, navodi se šest ključnih pozitivnih karakteristika: (1) uvažavanje specifičnosti vojnog obrazovanja; (2) optimalan sklad teorijskog i empirijskog; (3) interdisciplinarni i transdisciplinarni pristup sadržini; (4) objektivna uslovljenost tehnologije obrazovanja modelom i koncepcijom odbrane, rata i oružane borbe; (5) uticaj naučno-tehnološke reovlucije na odbranu, rat i obuku i (6) prospektivni pristup u obradi celine teksta. Sa naučno-teorijske tačke gledišta tekst, međutim, ima i izvesne manjkavosti, među kojima su, naročito, tri: (1) nedovoljno uvažavanje zahteva budućeg „informatičkog društva“ i informatičke podrške obrazovanja; (2) skromnije zasnivanje teksta na dostignućima moderne naučne psihologije i (3) nedostatak napora da se u oblasti tehnologije obrazovanja zasnue metodika razvoja naučnog i kreativnog mišljenja u oblasti vojnih nauka.

Na kraju, nakon naučno kritičke analize dela, daje se kratak prikaz sadržaja knjige i iznose zaključci i preporuke čitaocima. Ukazuje se i na to da je delo pisano koncizno, jasnim stilom, polazeći od maksime „da rečima bude tesno a mislima prostrano“.

Knjiga „Tehnologija vojnog obrazovanja“, potpukovnika Vojislava Stojkovića, doktora vojnih nauka, ima tri relativno nove karakteristike: (1) sam pojam *tehnologija u obuci i obrazovanju* shvaćen je i tumačen na moderniji i adekvatniji način; (2) sadržaj knjige je koncipiran tako i uglavnom realizovan, da obezbeđuje dublji prodor u tu problematiku, odnosno *produbljeno saznanje* pojmova i problema koji se obrađuju, i (3) što čini bitnu osobinu teksta, autor je fenomene tehnologije vojnog obrazovanja locirao u sferu tzv. internih, *unutrašnjih pretežno metodičkih problema* obuke i vaspitanja.

Da bi se, makar i najkraće, mogle razložiti te tri polazne ocene teksta neophodno je celovitije prezentirati razvoj teorije vojnog vaspitanja i obrazovanja u relativno dužem vremenskom periodu, naročito od pojave prvog značajnijeg dela iz te oblasti u nas – „Osnovi vojne andragogije“ (1967).

Od dvadesetak poznatijih dela iz oblasti vojne andragogije, objavljenih u periodu 1960–1990. godine, u ovom se prvi put jedan izuzetno složen andragoški, teorijski, ali i praktični problem razmatra, dovoljno široko, tako da pokriva veći deo teorije i prakse vojnog vaspitanja i obrazovanja (obuka vojnika i jedinica, školovanje pitomaca – slušalaca, obuka starešina, komandi i štabova uz funkciju i dr.), bez obzira na to što je težište na sistemu obrazovanja u vojnim školama, ali i dovoljno duboko u segmentu koji pokriva – tehnologija vojnog obrazovanja.

U nas se veliki deo teorijskih radova, pogotovu knjiga, iz oblasti vojne andragogije, bez obzira na to na koje se andragoške naučne discipline odnose (opšta andragogija, istorija andragogije, andragoška didaktika i metodika, metodologija andragoških istraživanja i dr.), uglavnom bavi tzv. metaproblemi-ma. Dakle, obrađuje tematiku koja pokriva tzv. opšta pitanja teorije vojnog vaspitanja i obrazovanja, tj. ona koja pokriva opšta vojna andragogija i koja imaju filozofsku, sociološku, politikološku i vojnu zasnovanost. Takva razmatranja su velikim delom deduktivno postulirana iz te opštedruštvene teorijske osnove. Stoga su često i nepotrebno ideologizovana.

Doktor Vojislav Stojković je u svom delu veoma uspešno zahvatio tzv. unutrašnje probleme vojnog obrazovanja koji ne samo da nisu do sada u teoriji vojnog vaspitanja imali odgovarajuće mesto već su često i zanemarivani, bez obzira na to što su nastavnici – praktičari takvu vrstu radova najviše želeli i očekivali. Da bi se takav tekst napisao zaista se mora biti dobar stručnjak za oblast vojnog vaspitanja i obrazovanja i poznavalac unutrašnjih zakonitosti tog procesa, kao i brojnih naučnih teorija kao polazne osnove.

Sa stanovišta naučne kritike nužno je istaći najvažnije pozitivne ocene, ali i neke nedostatke teksta. Čini se da se sledeće pozitivne osobine, uslovno, mogu podvesti pod šest tačaka:

Prvo, rad je odraz *specifičnosti vojnog obrazovanja*. Jedna od „dečijih bolesti“, od koje je godinama bolovala naša teorija

vojnog vaspitanja i obrazovanja jeste to da je ona ranije, a delom i sada, pretežno bila dedukcija i, manje ili više, uspešna adaptacija opšte teorije vaspitanja i obrazovanja. Mada to ne mora biti a priori loše, ali činjenica je da je to činjeno ponekad mehaničkim kalemljenjem zakonitosti opšte teorije na vojnu vaspitno-obrazovnu praksu.

Autor je u ovom delu, doduše polazeći od opšte andragoške teorije, uspeo da, na „zalihama“ vojnoandragoške prakse, na kreativan način integriše dedukciju, dakle opštu andragošku teoriju i indukciju – specifičnosti vojne vaspitno-obrazovne prakse. To je, između ostalog, mogao učiniti zato jer se godinama i sam nalazio u „vatri“ tog procesa i što je obavio imponantna empirijska istraživanja.

Drugo, s obzirom na to da je autor istovremeno polazio od dostignuća moderne teorije, ali i od zahteva prakse i težnje da se ona osavremeni na osnovu teorije, ostvario je u svom delu optimalan sklad između *teorijskog* i *empirijskog*. Teorija je autoru poslužila kao „odskočna daska“ za visokostručnu interpretaciju rezultata empirijskog istraživanja i njihovu analizu. Ti rezultati, s jedne strane, mogu doprineti unapređenju prakse, a sa druge, i daljem razvoju teorije vojnog obrazovanja i obuke (nastava). Pored korišćenja „starije“ teorije i teorijskih pedagoških škola (Komenski, Krupska, Prodanović i dr.), autor se zapaženo oslanja i na neke novije pedagoško-andragoške teorije, koje su proizvod razvoja i tzv. novih naučnih disciplina – informatike, kibernetike, teorije sistema, teorije organizacije i druge (Knežević, Kovačević, Kvašćev, Landa i dr.).

Empirijsku osnovu dela čine obimna istraživanja koja je autor sproveo na gotovo reprezentativnom uzorku vojnih škola (225 nastavnika, 120 starešina i 400 pitomaca – učenika) – vojnih akademija, srednjih vojnih škola i vojnih gimnazija. Pri tome je koristio više od deset različitih, metodološki veoma korektno urađenih instrumenata, koji su „proizveli“ oko 130.000 raznovrsnih podataka. Na osnovu njih je, statističkom analizom i sintezom i kvalitativnom interpretacijom ostvaren solidan empirijski uvid (i empirijsko svedočenje) u sve najvažnije probleme tehnologije obrazovanja (nastavni proces) – onako kako ga autor definiše („Tehnologija nastavnog procesa je integralni sistem realizacije definisanih ciljeva i zadata-

ka nastave i programom utvrđenih sadržaja, koji obuhvata primenjene modele, postupke, metode, sredstva, objekte i oblike i podrazumeva naučno zasnovanu i optimalnu organizaciju nastave – optimalnu u odnosu na postavljene zahteve i objektivne uslove“, str. 20).

Treće, cilj (teorijski i praktični) koji je postavio autor nije moguće ostvariti klasičnim i tradicionalnim pedagoškim i didaktičkim pristupom. Da bi mogao uspešno i optimalno koristiti različite teorije iz širokog spektra (korpus) društvenih, prirodnih, tehničkih i drugih nauka, kao i njihovu transformaciju i prevrednovanje za „upotrebnu vrednost“ za svoj predmet istraživanja – tehnologiju vojnog obrazovanja, autor je morao tim teorijama prići na multidisciplinaran, a delom i na *transdisciplinaran* način. Takva sinteza različitih naučnih teorija i, zatim, preobraćanje i sintetizovanje u jedan specifični segment vojnog obrazovanja zahtevalo je od autora izuzetan intelektualni napor. Ako je u stvaralačkoj primeni filozofskih, socioloških, psiholoških, politikoloških, pa i nekih prirodno-matematičkih i tehničkih nauka mogao imati uzore i oslonac u postojećoj literaturi (S. Pataki, R. Teodosić, Lj. Krneta, Đ. Potkonjak, R. Ničković, T. Prodanović, B. Samolovčev i dr.), to se za adekvatnu primenu informatičko-kibernetičkih teorija u teoriji vojnog vaspitanja i obrazovanja ne bi moglo reći (L.N. Lauda, L.B. Iteljsen, P.J. Galjperina, V. Knežević, N. Šoljan, I. Furlan i dr.).

Četvrto, mada bi na osnovu mogućih kriterijuma klasifikacije to moglo biti prva i osnovna karakteristika, jeste razmatranje fenomena tehnologije vojnog obrazovanja u okviru zahteva *konceptije opštenarodne odbrane* i na njoj zasnovane doktrine rata i oružane borbe. Zahtevi konceptije opštenarodne odbrane i implikacije tih zahteva na strategiju i doktrinu ONOR-a i teoriju i praksu ratne veštine (oružana borba) svakako su jedna od glavnih determinanti koje imaju značajne reperkusije na celokupnu teoriju i praksu vojnog obrazovanja i vaspitanja, pa prema tome i na njegovu tehnologiju.

Mada se za sve osnovne implikacije konceptije opštenarodne odbrane koje je obavio autor ne bi moglo tvrditi da su neposredno izazvane zahtevima konceptije opštenarodne odbrane, već da imaju i univerzalnije značenje i da su neke od njih pomalo ideologizovane i postulirane iz ideološko-političke

oblasti (na primer, opštepoznati stav da obuka ima ključni značaj u pripremi oružanih snaga za rat i oružanu borbu univerzalni je stav za sve armije sveta i sve doktrine), ipak izvođenje ostalih šet implikacija odražava te zahteve. Pitanje je da li se njime pokriva celina tih zahteva. Iako se autoru za deo teksta u kojem razmatra tu tematiku mogu izreći pozitivne ocene, čini se da je mogao uložiti više napora i: (1) kompleksnije zahvatiti moguće implikacije, i (2) dublje razraditi implikacije koje se neposrednije odražavaju na tehnologiju obrazovanja, pre svega one koje se odnose na sadržaje obučavanja i metodiku obuke. Činjenica da je to celo područje obrađeno samo na tri stranice (120–122) upućuje na zaključak da se tom zaista značajnom pitanju moglo dati više prostora.

Peto, sasvim je izvesno da je u ovom vremenu nezaobilazan uticaj *naučno-tehničke i tehnološke revolucije* na sve oblasti rada i života, na sve nauke i svaku praktičnu delatnost. Dakle, i na područje teorije i prakse vojnog obrazovanja i vaspitanja. Moglo bi se tvrditi da je to područje jedan od najvažnijih „poligona“ gde se, na raznovrsne načine, maksimalno primenjuju dostignuća savremene nauke, tehnike i tehnologije, i to više nego u bilo kojoj drugoj vrsti obrazovanja i nastave. Čini se da je celom poglavlju o implikacijama naučno-tehničke revolucije na dalji razvoj tehnologije vojnog obrazovanja (str. 94–106) autor posvetio izuzetnu pažnju, i to umnogome uspešno. Ako se tome doda da je i u drugim poglavljima, naročito kada govori o ostvarenjima u razvoju naoružanja i vojne opreme, odnosno razvoja tzv. tehničko-tehnološkog činioca rata i oružane borbe (str. 111–119), takođe reč o uticaju naučno-tehničke revolucije i na njoj zasnovanih tehnologija, navedena ocena je još zasnovanija.

Edukativne implikacije naučno-tehničke revolucije, na kojima je težište, sasvim izvesno su dominantne i u tekstu. Međutim, i druge grupe implikacija – ergološke, sociološke, psihološke, vojnostrategijske, makar i posredno, značajno utiču na tehnologiju vojnog obrazovanja, te su zaslužile da se šire obrazlože, a ne samo nabroje.

Jedna od osnovnih dimenzija i sadržine naučno-tehničke i tehnološke revolucije jeste segment te revolucije ili, čak, i relativno samostalna tzv. informatička revolucija. Čini se da to što autor taj segment nije ozbiljnije obuhvatio ima za

posledicu nedovoljno sagledavanje implikacija informatičke revolucije na tehnologiju vojnog obrazovanja.

Sesto, mnogi tekstovi iz oblasti teorije vojnog vaspitanja i obrazovanja pisani su tako da su, velikim delom, okrenuti retrospektivi, u nekima je obrađeno aktuelno stanje, a retki su oni s kvalitetnom *prospektivnom dimenzijom*. Relacija prošlo – sadašnje – buduće inače je veoma teško saznatljiva, pogotovu u smislu poznatog dijalektičkog zakona negacija negacije. U vojnoj sferi – gde se teško teorijski uopštavaju i iskustva iz prošlih ratova, gde se još teže mogu steći, makar i približno, uslovno rečeno, „ratna iskustva“ u mirnodopskim uslovima (vežbe) i gde je najteže naučno predvideti kako da se ta iskustva stvaralački koriste u nekim budućim, nedovoljno poznatim ratnim uslovima – zaista je teško dati optimalnu tehnologiju vojnog obrazovanja – koja bi to sve zadovoljila i barem delimično razrešila navedene probleme tog složenog odnosa. Zaista je izuzetno težak zadatak, čak i teorijski pogotovu aplikativno-praktično, doći do pouzdanih rešenja koja će istovremeno i optimalno uvažavati „već poznato“, ono što se ostvaruje i ono što se tek očekuje. Mislim da je autor, što je inače teško, uspeo da pregledno pokrije relaciju prošlo – aktuelno – buduće, a da je najviše postigao u prezentaciji aktuelnog stanja. To je, verovatno, posledica obimnog empirijskog materijala, kojim se, kao što je poznato, najbolje „snima“ postojeće aktuelno stanje i stiče uvid u njega.

Autor je u tekstu relativno skromnu, ali za svrhu i cilj koji je postavio dovoljnu pažnju, posvetio genezi pojma ili sadržini tehnologije vojnog obrazovanja. Veoma uspešno i koncizno je interpretirao pitanja koja tradicionalno pripadaju oblasti tehnologije obrazovanja i nastave i koja su zastupljena u svim klasičnim udžbenicima didaktike. To se, pre svega, odnosi na iskustva u korišćenju nastavnih sredstava i objekata, posebno složenijih sistema – interne televizije, elektronske učionice, elektronskih računara itd., ali i na fenomene organizacije nastave i njene sisteme – razredno-časovni sistem, individualizaciju nastave, timsku nastavu, problemsku nastavu, egzemplarnu i mentor-sku nastavu, programiranu nastavu i drugo.

U određenim delovima teksta, uspešno su prezentirana savremena dostignuća i iskustva iz prošlosti na području tehnologije vojnog obrazovanja. Međutim, u delu gde se

razmatraju smerovi daljeg razvoja, čini se, autor je mogao da uloži više napora da se, koliko je to više moguće, anticipira slika budućeg tzv. informatičkog društva i njegove implikacije i zahtevi u oblasti tehnologije vojnog obrazovanja.

Šest navedenih pozitivnih opštih karakteristika teksta potpukovnika dr Vojislava Stojkovića „Tehnologija vojnog obrazovanja“, iako time verovatno nisu iscrpljene sve pozitivne osobine, ne znače da tekst nije, sa strožeg naučno-teorijskog aspekta, mogao biti još bolji. Naime, smatramo da je tekst, iako veoma kvalitetan i relativno originalan, mogao biti još kvalitetniji i potpunije odraziti zahteve buduće društvene, odbrambeno-vojne i, naravno, vaspitno-obrazovne vojne prakse da je celovitije „pokrio“ neke, pre svega, prospektivne zahteve. Bez obzira na to što je neka od tih prospektivnih pitanja autor parcijalno, delimično i fragmantarno dotakao u svom tekstu, i bez obzira na to što zbog relativno malog obima knjige (oko 190 stranica) nije bilo „prostora“ da se sva, pa čak bitna pitanja ozbiljnije obrade, ipak mislimo da su četiri grupe pitanja zaslužila više pažnje.

Prvo, prospektivna dimenzija razvoja tehnologije vojnog obrazovanja, pored anticipacije i naučnog predviđanja bližeg okruženja – slike eventualnog ONOR-a i oružane borbe u njemu, objektivno i nužno mora obuhvatiti i perspektivni pogled na trendove razvoja edukativnih fenomena, polazeći od karakteristika budućeg društva. S obzirom na to da se to buduće društvo (dobrim delom i sadašnje) najčešće označava sintagmom „*informatičko društvo*“ (ponekad kao treća tehnološka revolucija ili postindustrijsko društvo), trebalo je, čini se, obrazložiti barem neke njegove anticipirane karakteristike, naročito one koje su značajne za oblast vojnog obrazovanja i njegovu tehnologiju i metodiku. Suština tih promena se naročito ispoljava u oblasti rukovođenja i upravljanja. Dakle, i u oblasti rukovođenja obrazovanjem i nastavom. Informacioni i komunikacijski procesi postaju jedan od osnovnih generatora razvoja društva, oružanih snaga i obuke. Informatička znanja se ubrajaju u fundamentalnu pismenost i u tzv. dominantna ljudska znanja. I tu je relacija prošlost (predindustrijsko društvo) – sadašnjost (industrijsko društvo) – budućnost (postindustrijsko, informatičko društvo) i njihova komparacija izuzetno značajna za obrazovanje i nastavu. Osnovni

zahtev, ako bismo želeli da ga sintetizujemo za oblast obrazovanja, dakle i vojnog, mogao bi se formulisati kao zahtev za neprekidnom intelektualnom mobilnošću i kreativnom fleksibilnošću na inovacije i promene. Vojna adragogija, didaktika i tehnologija vojnog obrazovanja moraju tragati za potpunijim odgovorima koji ga obezbeđuju. Čini se da je tom značajnom fenomenu moralo da se posveti više pažnje.

Drugo, što je umnogome posledica prethodne kritičke primedbe, jeste problem tzv. *informatičke podrške vojnog obrazovanja i obuke* na osnovu promena koje se očekuju u teoriji i praksi vojnog vaspitanja i obrazovanja. Kakvo se obrazovanje i nastava očekuju u budućnosti i kako obezbediti informatičku podršku takvog obrazovanja teško je rešivo pitanje, ako se polazi samo od nekih, doduše značajnih, već ostvarenih rešenja (programirana nastava, korišćenje elektronskog računara – kako se to sad čini, modernizacija postojećih nastavnih sredstava i objekata, pretežno njihovom elektronizacijom i dr.). U ovoj knjizi je učinjen pokušaj da se dublje pronikne u tu sferu, ali nedovoljno.

Zahtevi budućeg informatičkog društva, prevrednovani i posredovani zahtevima i karakteristikama odbrambeno-vojnih fenomena, kao što su zahtevi za višim nivoom intelektualnih procesa, što je autor dobro uočio, zatim sposobnosti modelsko-sistemskog pristupa problemima, maksimalna primena modela i modelovanja, posebno experimentalnih simulacionih i matematičkih modela, mogućnosti primene računara na nivou misaonih simulacija i ekspertnih sistema, potpuna integracija nastavnog i naučnoistraživačkog rada – težišna su pitanja buduće teorije i prakse tehnologije vojnog obrazovanja.

Sasvim je izvesno, na primer, da je prospektivni modelsko-sistemski pristup u informatičkoj podršci vojnog obrazovanja jedan od optimalnih mogućnosti povezivanja vojne teorije i prakse u uslovima kada stvarne ratne prakse nema. U vezi s tim, modelsko-sistemski pristup obezbeđuje najveći transfer (primena) znanja i sposobnosti iz mirnodopske obuke u ratnu stvarnost – što je najveći problem tehnologije vojnog obrazovanja.

Mada autor, naročito u završnom delu – „Smerovi razvoja“, razrađuje i neke modele nastavnog rada zasnovane na kibernetičkim principima, između ostalog i modele zasnovane

na informatičkoj tehnologiji (str. 179 – 184), taj deo sadržaja, sasvim izvesno, zaslužuje znatno više pažnje. Čini se da je bilo nužno dati neke sugestije u tom smislu, naročito u tzv. oblicima primenjene nastave, posebno na komandno-štabnim ratnim vežbama. U vezi s tim, trebalo je više pažnje posvetiti modelovanju pomoću objektivne, subjektivne, naučne, komandno-štabne i didaktičke informacije, kao i modelovanju prerade tih informacija. Jer, u kibernetičkom pristupu obrazovanju, za šta se autor zdušno zalaže, nastavno-naučna transformacija (prerada) informacija treba, pored ostalog, da obezbedi saznanje o tome šta je u nastavi stvarno usvojeno (ulaz i izlaz). Stoga je jako važno da se ta „informaciona razlika“, odnosno priraštaj, izmeri ili barem proceni u odnosu na pitomce – slušaoce i tako utvrdi efikasnost obuke.

Bilo bi dobro da je autor nešto šire obrazložio i samu tehnologiju primene modela i modelovanja, gde bi pored opštih elemenata tzv. komandno-štabnih modela (modeli donošenja odluka, modeli borbene gotovosti, modeli ratnih operacija i dr.) kao i istraživačkih (opitni) modela (simulacioni eksperimenti), nešto više trebalo reći o specifičnim edukativnim modelima, posebno na KŠRV, ŠRV i drugim oblicima tzv. praktično-primenjene nastave.

Treće, bez obzira na to što je autor u sintetičkom vidu dobro koristio i dostignuća savremene psihologije, posebno vojne, iako je kao jednu od osnovnih implikacija naučno-tehničke revolucije naveo i psihološku (str. 95), čini se da bi neki delovi teksta morali više biti zasnovani na *dostignućima moderne psihologije*. To se naročito odnosi na psihološke probleme odnosa čovek – tehnika, odnosno na ostvarenja opšte i vojne inženjerske psihologije (ergologija).

Isto tako, autor sasvim ispravno konstatuje da i u vojnom obrazovanju sve veći značaj dobija razvijanje intelektualnih sposobnosti. To pretpostavlja, istovremeno, izgrađivanje tehnologije vojnog obrazovanja koja će doprinositi razvijanju kreativnog, pre svega operativno-taktičkog, ali i strategijskog mišljenja u i pitomaca – slušalaca. Pored opštih zahteva, koji su poznati, dobro bi bilo da se to više metodički konkretizuje. Mogao bi se, na primer, svestranije obraditi model misaonog procesa u pripremi i donošenju odluke komandanta – komandira, objasniti koje misaone operacije obuhvata (analiza –

sinteza, dedukcija – indukcija i dr.), kako te operacije mogu racionalizovati i optimizirati polazeći od teorija učenja (teorija medijacije i dr.) da bi se odluka donela u što je moguće kraćem vremenu. To je svakako, jedan od krupnijih zadataka i tehnologije vojnog obrazovanja.

Četvrto, iako je autor najvećim delom ceo tekst zasnivao na dostignućima klasične, a delom i moderne nauke, s obzirom na izuzetni značaj nauke danas i u budućnosti, posebno vojne, mislimo da je trebalo jedno poglavlje posvetiti tehnologiji usvajanja *naučnih znanja i razvijanja naučnog mišljenja*. To je trebalo učiniti barem sa dva aspekta: (1) kako da starešina (pitomac – slušalac) koristi i primenjuje naučna dostignuća koja su drugi ostvarili i (2) kako i sam da učestvuje u generisanju novog znanja. Metodичke karakteristike realizacije tog zadatka u procesu tehnologije obrazovanja i obuke su ne samo specifične već i toliko značajne da su morale naći mesta u tekstu. Sticanje metodološke kulture i sistematičnost usvajanja te kulture jedan je od nedovoljno saznatih, ali značajnih problema i tehnologije vojnog obrazovanja. Pogotovu stoga što već u vojnim akademijama treba otkrivati talente za nauku, posebno vojnu (ratna veština) i podsticati ih i razvijati raznim sistemski uređenim merama, što takođe zahteva solidno izučavanje metodike u toj sferi vaspitno-obrazovnog procesa.

Pored navođenja pozitivnih naučno-teorijskih vrednosti teksta autora potpukovnika dr Vojislava Stojkovića, kao i nekih nedovoljnosti i nepotpunosti, potrebno je, makar u najkraćim crtama, prikazati sadržaj knjige, koju čine četiri celine.

U prvom delu – „Opšti pristup“ – autor daje opšti pristup i definiše relevantne komponente teme kojom se bavi, uočava i utvrđuje otkrivena i teorijski nedovoljno utemeljena pitanja koja zahtevaju dalja razmatranja.

Autor je, u nastojanju da preciznije i potpunije rasvetli problem i odredi predmet rada, izvršio komparativnu analizu različitih pristupa (naših i stranih autora) pojmovnom definisanju tehnologije obrazovanja.

Uvažavajući ono što je bitno i zajedničko, uz neophodan stepen kreativnosti, dr Stojković tehnologiju nastavnog procesa definiše kao „integralni sistem realizacije definisanih ciljeva i zadataka nastave i programom utvrđenih sadržaja,

koji obuhvata primenjene modele postupka, metode, sredstva, objekte i oblike organizacije nastave“.

U drugom poglavlju prvog dela – „Neposredni faktori determinacije tehnologije vojne nastave“ – autor nastoji da sagleda opšte i posebne faktore koji uslovljavaju obrazovnu tehnologiju, pre svega u vojnim školama JNA, dovodeći ih u neposrednu vezu sa definisanjem smerova daljeg razvoja tehnologije vojnog obrazovanja i obuke. Težište razmatranja je usmereno na: (1) ciljeve i zadatke nastave, (2) nastavne sadržaje, (3) materijalno-tehničku bazu nastave, i (4) subjektivne faktore nastave, na nastavnike i pitomce – slušaoce.

Razmatrajući ciljeve i zadatke vaspitanja i obrazovanja kao faktore determinacije tehnologije nastavnog procesa, autor polazi od opštih pitanja operacionalizacije ciljeva i zadataka nastave, tj. njihove razrade i konkretizacije. Pri tome ukazuje na složenost tog problema i razlike koje su proizvod postojećih kontroverznosti na teorijskom planu a imaju negativne reperkusije na sveobuhvatnost realizacije zadataka posredstvom obrazovne, vaspitne i funkcionalne dimenzije ciljeva nastave i obrazovanja.

Nastavni (studijski) sadržaji su, prema autoru, naredni, neposredno uslovljavajući faktor za većinu elemenata tehnologije vojnog obrazovanja.

Autor, međutim, analizira samo komponente studijskih sadržaja koje bitno utiču na izbor i primenu metodičkih rešenja, tj. metoda, organizacije, sredstava, objekata, komunikacije i postupaka vrednovanja u nastavnom procesu vojnih škola.

Materijalno-tehničku bazu nastave autor razmatra sa dva aspekta: (1) kao determinantni faktor ostalih elemenata tehnologije nastave i (2) kao integralnu komponentu tehnologije nastavnog procesa.

Subjektima nastavnog procesa (nastavnici i pitomci – slušaoci vojnih škola) autor posvećuje posebnu pažnju, ukazujući na to da su oni uvek odlučujući činilac tehnologije nastavnog procesa.

Drugi deo knjige – „Analiza stanja“ – jedan je od težišnih po značaju i obimu. U tom delu rada, na osnovu vlastitog empirijskog istraživanja (testiranje, anketiranje, eksperiment, sistemsko posmatranje, analiza dokumentacije, skaliranje i

dr.) autor razmatra: (a) stepen operacionalizacije ciljeva i zadataka vojne nastave; (b) organizaciju nastave; (c) primenu nastavnih metoda i njihovih modaliteta; (d) korišćenje nastavnih sredstava i objekata, a posebno primenu složenih nastavno-tehničkih sistema i originalnih nastavnih sredstava; (4) stručno-naučni i didaktičko-metodički kvalitet nastavno-obrazovne literature; (5) metode, oblike i postupke vrednovanja; (6) inovativna metodička rešenja, modele i tendencije u nastavi vojnih škola JNA; i (7) opšte karakteristike tehnologije vojne nastave danas.

Za svaki od navedenih segmenata autor je dao kvantitativnu i kvalitativnu analizu i ukazao na uzroke ispoljenih globalnih tendencija.

Treći deo rada – „Determinante razvoja“ – obuhvata razmatranje opštih zahteva koncepcije i doktrine ONO, naučno-tehničke revolucije i fizionomije savremenog rata u oblasti vojnog obrazovanja.

U skladu s tim opštim determinantama, autor projektuje sve značajne komponente profila starešinskog kadra i moguće funkcije vojnog obrazovanja u vremenu sadašnjem i vremenu koje dolazi.

Polazeći od tako definisanog profila starešinskog kadra i funkcije vojnih škola, kao i od savremenih didaktičko-metodičkih saznanja, ali i objektivnih uslova i mogućnosti, autor u četvrtom, osnovnom delu rada, teorijski definiše smerove daljeg razvoja tehnologije nastave, za koje se realno može pretpostaviti da će biti osnova za didaktičko-metodičko oblikovanje nastavne prakse u vojnim školama JNA. U tom delu knjige *smerovi razvoja* se razmatraju sa tri osnovna aspekta: organizacionog, metodičkog i mediološkog, i to po nivoima obrazovanja i vojnog školovanja.

Od oblika organizacije nastave, autor je posebnu pažnju posvetio diferenciranoj, individualizovanoj i timskoj nastavi, ukazujući na mogućnosti, područja i perspektivu primene.

Na sličan način obrađeni su i savremeni sistemi i modeli nastave, s težištem na problemskoj, egzemplarnoj, mentorskoj i nastavi uz pomoć kompjutera.

Na kraju tog dela posebno su obrađeni modeli nastavnog rada zasnovani na kibernetičkoj metodi i informatičkoj tehnolo-

logiji, čime je autor potvrdio da vlada savremenim tendencijama u nastavi.

Ako bi se, na osnovu naučno-kritičke ocene pozitivnih vrednosti rada dr Vojislava Stojkovića „Tehnologija vojnog obrazovanja – stanje, determinante, razvoj“, kao i kritičkih primedaba na njegove nedostatke, pokušala dati neka sintetizovana naučna ocena onda bi se to moglo učiniti u obliku sledećih zaključaka:

(1) Rad je *relativno originalan* pristup razmatranju značajnih teorijskih i prakseoloških problema tehnologije vojnog obrazovanja, naročito u vojnim školama i, u vezi s tim uspeo pokušaj empirijske analize postojeće prakse, ali i naučno-teorijske sinteze i prospektivnog projektovanja pravaca razvoja. U tome je autor, objektivno, uspeo.

(2) Autor je ceo rad zasnovao na dobrom poznavanju i vladanju *naučnom teorijom* šireg spektra nauka. Vešto je i stvaralački koristio i adaptirao naučnu teoriju, mada je neke od tih teorija mogao celovitije interpretirati i upotrebiti (teorija informacija, teorija organizacije, teorija upravljanja, teorija modelovanja, teorija transfera i rekonstrukcije iskustva i dr.).

(3) Rad je pisan koncizno, jasnim stilom, a *privlačni i čitljivi tekst* može da motiviše svakog čitaoca. Zbog toga što je težio maksimi „da rečima bude tesno, a mislima prostrano“, za naučnu kritiku, ali i za deo čitalaca, ipak će ostati izvesne nedorečenosti, naročito u argumentaciji i obrazloženjima. Ali, to je sudbina svakog konciznog teksta, jer se na manje od 200 stranica, čak i po najstrožim informacionim merilima, nije moglo dati više informacija.

(4) U radu je ostvaren kvalitet koji je *nedostajao u fondu* naše vojnoedukativne literature, te je potpuno komplementaran sa već izdatim delima, pri čemu su izbegnuta ponavljanja.

(5) Iako je pisan uglavnom za nastavnike vojnih škola, tekst je urađen tako da ga mogu koristiti *sve starešine*, bez obzira na to gde rade, koje se bave, neposredno ili posredno, vojnom obukom.

(6) Autor je ostao *dovoljno „otvoren“* za nova istraživanja i inovaciju teksta, a najbolje bi bilo da se u eventualnom drugom (dopunjeno) izdanju vrati delovima koje u ovom izdanju nije, iz ovih ili onih razloga, uspeo da doradi.

SUMMARY

A SIGNIFICANT CONTRIBUTION TO THE MILITARY ANDRAGOGY THEORY AND TO THE TRAINING PRACTICE (D Sc Vojislav Stojković, *Technology of military education: state of art, determinants and development*)

In a scientific-critical analysis of the book „Tehnologija vojnog obrazovanja“ (Technology of military education), written by D Sc Vojislav Stojković, six key positive characteristics are listed: (1) appreciation of specificities of military education; (2) optimal harmony between the theory and empiricism; (3) inter-disciplinary and trans-disciplinary approach to the subject matter; (4) objective causality of technology of education by the model and concept of defence, war and armed combat; (5) ramifications of the scientific-technological revolution on the defence, war and training; (6) the prospective approach in working out of the overall text. However, when looked at from the scientific-theoretical point of view there are in the book some deficiencies, among which the following three are particularly to be noted: (1) insufficient recognition and respecting the demands of the future „informatics based society“ and of the support of education by informatics; (2) rather moderate basing the text on the accomplishments of the modern scientific psychology; (3) a lack of effort to establish in the domain of technology of education the methodology of development of scientific and creative thinking in the domain of military sciences.

After a scientific-critical analysis of the work a short review of the work is presented, and readers are given conclusions and recommendations. Also noted is that the work has been written succinctly, in clear and lucid manner, based on the maxim that „words should have small space and thoughts a wide field“.

R É S U M É

CONTRIBUTION SIGNIFICATIVE A LA THEORIE ANDAGOGIQUE MILITAIRE ET A LA PRATIQUE DE FORMATION (dr. Vojislav Stojković, *ecnologie de formation militaire: etet, determinantes, developpement*)

Dans l'analyse scientifico-critique de l'oeuvre „Tehnologija vojnog obrazovanja“ (Technologie de l'éducation militaire), on souligne six caractéristiques positives clé: /1/ prise en considération des lignes spécifiques de l'éducation militaire; /2/ concordance optimale de la théorie et de l'empirique; /3/ l'approche interdisciplinaire et transdisciplinaire au contenu; /4/ dépendance objective de la technologie de l'éducation par modèle, conception de défense, guerre et combat armé; /5/ influence de la révolution scientifico-technologique sur la défense, la guerre et l'éducation /6/ approche prospective dans le processus de

création de l'entier du texte. Au point de vue scientifico-théorique, le texte, cependant, a certains manques tel que notamment: /1/ respect insuffisant des demandes de la „société informatique“ future et du support informatique de l'éducation; /2/ fondement modeste du texte sur des résultats de la psychologie scientifique moderne; /3/ manque d'effort pour faire un fond solide dans le domaine de la technologie de l'éducation au profit de la méthodique du développement du pensée scientifique et créatif dans toutes sciences militaires.

A la fin, après l'analyse de l'oeuvre, on donne un compte-rendu court du contenu du livre et aussi les conclusions et recommandations aux lecteurs. On souligne aussi que l'oeuvre a été écrit d'une façon concise, très claire, et partant d'une maxime „les paroles sérées – les pensées larges“.

РЕЗЮМЕ

ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ ВКЛАД В ВОЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ТЕОРИЮ И ПРАКТИКУ ОБУЧЕНИЯ (д-р Воислав Стойкович, *Технология военного образования: состояние, определители, развитие*)

В научно-критическом анализе произведения „Технология военного образования“ приводятся шесть важнейших положительных характеристик: (1) уважение специфики военного образования; (2) оптимальное согласие теоретического и эмпирического; (3) междисциплинарный и трансдисциплинарный подход к содержанию; (4) объективная обусловленность технологии образования моделью и концепцией обороны, войны и вооруженной борьбы; (5) влияние научно-технологической революции на оборону, войну и обучение и (6) четкий подход при обработке целостности текста. С точки зрения научно-теоретической текст, однако, имеет и некоторые недостатки, среди которых выделяются следующие: (1) недостаточно уважение требований будущего „информационного общества“ и информационной поддержки образования; (2) более скромное обоснование текста на достижениях современной научной психологии и (3) недостаток стремлений учредить в области технологии образования методику развития научного и творческого мышления в области военных наук.

В конце, после научно-критического анализа произведения, даются краткий обзор содержания книги, выводы и рекомендации читателям. Указывается также на то, что произведение написано сжато, ясным стилем, исходя из максимы, „чтобы словам было тесно, а мыслям широко“.

Prikazi knjiga

Transfer tehnologije u ogledalu odbrane (Dr Nikola Petrović, *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1990)

Pukovnik *STIPE SIKAVICA*

Izložbene police Vojnoizdavačkog i novinskog centra na 35. međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu bile su bogatije za više od dvadesetak novih naslova. Među njima se našla i studija potpukovnika dr Nikole Petrovića *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije*, čime je, između ostalih dela, Biblioteka „Savremena vojna misao“ privlačila pozornost posetilaca „vojnog štanda“ na svoju najnoviju produkciju.

OSNOVNA VREDNOST

Knjiga ima 221 stranicu i raščlanjena je na predgovor, uvod, četiri poglavlja, aneks–tabla, zaključno razmatranje i indeks literature. Tekst dosledno prati obimno pomoćna aparatura: 22 tabele i k tome još 22 tabele u separatu „Aneks–tabela“, 17 grafičkih prikaza i 216 fusnota.

Studija se bavi negativnim implikacijama transfera tehnologije na bezbednost, što znači i na celokupnu odbrambenu sferu Jugoslavije, pri čemu se pod pojmom „transfer tehnologije“ u tom radu podrazumeva samo jedna komponenta transfera, tj. uvoz tehnologije u našu zemlju. Sam autor, pak, dosta stidljivo, možda malo i nezgrapno, saopštava čitaocu svoj naum na početku studije: „Namera nam je da se u ovom radu bavimo onim negativnim posledicama transfera tehnologije koje opredeljuju stanje ekonomske nezavisnosti a time i bezbednosti Jugoslavije. Zato smo se opredelili za analizu stanja i problema u našem društvu koji predstavljaju odrednice ekonomske zavisnosti“.

Pošto konstatuje da se u svom istraživačkom poduhvatu „saplita“ o mnoštvo problema, od banalnih do teorijsko-metodoloških, autor, veoma obazrivo, naznačava čitaocu kako

mu se „čini“ da smo „uspešno prikupili potrebne podatke i određene analize transfera tehnologije rađene u našim institutima, komorama i zavodima“, da je, dakle, njegov napor urodio plodom.

Mi bismo, pre nego što makar samo ovlašno zasećemo kritičkim „skalpelom“ u tkivo studije, da ohrabrimo čitaoca: dr Nikola Petrović je, u suštini, napisao dobru knjigu, što ne znači da je ona lišena nedostataka, čega je, srećom, svestan i sam autor, jer u predgovoru kaže da će poneti teret odgovornosti „za sve slabosti, nedovršenosti i nedorečenosti rada“.

Ekspanzija treće tehnološke revolucije ostavila je pravu pustoš u nekim privrednim granama, a neke je tako reći, preko noći izdigla na rang dominantnih na svetskoj privrednoj pijaci. Ne manje razlike nastajale su i između privreda pojedinih zemalja, a najveća posledica jeste u tome što je produbljena i onako velika provalija između razvijenih zemalja i nerazvijenog i manje razvijenog sveta, kojem i sami pripadamo.

Transfer tehnologije može da bude način premoštavanja tog ponora, ali on, na žalost, može da bude i pouzdan put kojim razvijene zemlje dovode u ekonomsku i političku zavisnost zemlje u razvoju, iz čega sledi i realna opasnost po njihovu bezbednost. Malo je u nas bilo istraživača, naučnih radnika koji su se bavili transferom tehnologije sa tog bezbednosnog stanovišta Jugoslavije. U tu „avanturu“ upustio se dr Nikola Petrović i uspešno je okončao, premda su postojale mnoge opasnosti da se izgubi u kovitlacu naučno neispitane oblasti, ili da se nasuče na razmetljivi samodovoljni politički voluntarizam. Naime, u nas nema sredene empirijske građe o uticaju transfera tehnologije na bezbednost zemlje, ali zato raspoložemo mnoštvom pukih konstatacija o negativnim posledicama transfera tehnologije, pa i po bezbednost zemlje. Utoliko je ova studija značajnija, i u tome je njena osnovna vrednost.

IZMEĐU PROTIVUREČJA

Petrovićev naučni poduhvat kreće se u okviru protivurečja: na jednoj je strani bezmalo dramatičan zahtev da se u tehnološkom (i svekolikom ekonomskom) smislu uhvati pri-

ključak sa Zapadnom Evropom i ostalim razvijenim svetom, a na drugoj, ne manje važan imperativ – sačuvati ekonomsku (i svaku drugu) nezavisnost zemlje i ne dovoditi u pitanje njenu bezbednost i odbrambenu sposobnost. Autor ukazuje na puteve i sredstva kojima se ipak može bezbedno stići do cilja.

U našoj naučnoj i drugoj literaturi, u odnosu na negativne implikacije transfera tehnologije u našu zemlju, postoje dve krajnosti koje se međusobno isključuju. Po jednim, uvoz inostrane tehnologije osnovni je uzrok svim našim privrednim (i drugim) teškoćama, te se transnacionalne kompanije, kao glavni prenosioci tehnologije (naročito visoke) proglašavaju „dežurnim krivcima“ za sve nedaće koje su nas snašle (ili bi nas mogle snaći) u svim područjima delanja, dakle i u bezbednosno-odbrambenom. Po drugima, pak, pri uvozu tehnologije ne treba imati nikakvog zazora, nikakvog opreza, nikakve kontrole, već bi taj proces valjalo prepustiti stihijnim samotokovima, iz čega bi, uverava nas Petrović, proizašle teške posledice po našu privredu i našu odbranu.

Jedna od osnovnih karakteristika savremenog sveta jeste upravo – transfer tehnologije. Međutim, dok je taj proces za zemlje u razvoju nužnost, kao pretpostavka vlastite industrijalizacije, dotle se razvijene zemlje najviše služe eksportom tehnologije kao jednim od sigurnih metoda za uspostavljanje i učvršćivanje ekonomske, najčešće i političke supremacije, a nisu retki slučajevi da se tim putem ostvaruju i vojnostrateški ciljevi.

U vezi s tim, autor nam ubedljivom naučnom argumentacijom dokazuje da se „politička nezavisnost“ jedne zemlje „praktično potvrđuje ekonomskom nezavisnošću i uslovljena je njome“, što znači da je ekonomski suverenitet „temeljni suverenitet koji predodređuje dimenzije i intenzitet ispoljavanja političkog i ostalih vidova suvereniteta“. Da se ipak ne bi dospelo do zablude, izričito naglašava da, svemu uprkos, politička nezavisnost nije, niti može biti, „prosti derivat ekonomske nezavisnosti“.

Analizirajući razne oblike i stepene ekonomske zavisnosti Jugoslavije od inostranstva, autor upozorava i na mogućnost pogrešaka logičkog zaključivanja u procesu u kojem je jedna premisa koeficijent zavisnosti, a druga bezbednost, odnosno

odbrana zemlje. Naime, manji koeficijent zavisnosti ne mora da rezultira većim stepenom odbrambene sposobnosti, i obrnuto; veći koeficijent zavisnosti ne vodi neminovno odbranu zemlje u sunovrat. Među raznim oblicima ekonomske zavisnosti, po bezbednost zemlje zavisnice najopasnija je, kako pokazuju najnovija izučavanja u svetu, trgovinska, potom finansijska i tek iza toga tehnološka zavisnost. To, međutim, ne znači da je tehnološka zavisnost zanemarljiva sa stanovišta bezbednosti zemlje uvoznice tehnologije, pogotovo nije bez opasnosti ukoliko se transfer ostvaruje pod presijom političkih ucena, raznih koncesija i na druge načine, kada izvoz tehnologije postaje oblikom „ekonomskog“, odnosno „specijalnog rata“.

NA TALASIMA STIHIJE

Držeći se teme svoje studije, autor valjda nije mogao da izbegne hronološki sled privrednog razvoja Jugoslavije i mesto i ulogu transfera tehnologije u tom procesu. U prvim poratnim godinama Jugoslavija nije imala bolji izbor već da potrebu za što bržom industrijalizacijom podupre uvozom tehnologije, čime je, dakle svesno, dospela u tehnološku zavisnost. U toj fazi privrednog razvoja u nas se dogodila prava eksplozija školstva uopšte, napose visokoškolskih institucija, te se već tada verovalo da ćemo ubrzo, s osloncem na „vlastitu pamet“, smanjiti uvoz tehnologije. Kako je praksa pokazala, ta očekivanja su bila nerealna, jer je, svemu uprkos, pedesetih godina i naša nauka bila nejaka, a osim toga ni njeni ciljevi nisu bili primarno ekonomsko-tehnološki, već opšteobrazovni.

Od 1965. godine težište naučnoistraživačkog rada preneto je u preduzeća, opet s nadom da ćemo se osetnije tehnološki osamostaliti. Međutim, što zbog inertnosti, što iz nedovoljne organizovanosti, što zbog nestabilnih uslova privređivanja, načina nagrađivanja i drugih činilaca – i ta su nadanja ostala jalova. U tom tzv. liberalnom, gotovo bi se moglo reći anarhičkom periodu u odnosu na uvoz tehnologije, počeli su našu privredu da pritiskuju poveliki računi, koji su stizali najviše sa Zapada.

Tek 1978. godine, donošenjem Zakona o dugoročnoj proizvodnoj kooperaciji, poslovno-tehničkoj saradnji i pribav-

ljanju i ustupanju materijalnog prava na tehnologiju između organizacija udruženog rada i stranih lica (poznatiji kao Zakon o transferu tehnologije), uvoz tehnologije je stavljen pod institucionalnu kontrolu. Do tada, u relativno dugom periodu, privredni (i drugi) subjekti su bili oslobođeni odgovornosti za očuvanje bezbednosti zemlje u procesu transfera tehnologije!

U vezi s tim, po našu privredu, pa verovatno i po našu odbranu, bila je veoma nepovoljna tzv. restriktivna praksa uvoza inostrane tehnologije. Autor nam nudi veoma upečatljiv podatak: od stotinu ugovora podvrgnutih analizi Saveznog zavoda za patente (naravno, sklopljenih do donošenja pomenutog zakona) čak je devedeset i osam imalo jednu ili više restriktivnih klauzula.

Na šta su se restrikcije odnosile?

Domaći partneri u ugovornom odnosu o uvozu tehnologije bili su prisiljavani da se obavežu da za sve vreme korišćenja uvezene tehnologije neće proizvedenu robu uopšte izvoziti ili da je neće izvoziti na određena područja: da će, dakako opet u vremenu korišćenja uvezene tehnologije, uvoziti sirovine ili polufabrikate od proizvođača tehnologije (ili kompanije koju on odredi), i to po monopolskim cenama. Sem toga, bilo im je zabranjeno da samostalno utvrđuju cene svojim proizvodima, da koriste uvezenu tehnologiju i nakon isteka ugovora itd.

Zakon o transferu tehnologije uneo je ipak kakav-takav red u tehnološku razmenu Jugoslavije s inostranstvom. Pre svega, njime su ukinuta navedena i druga ograničenja.

Pa ipak, ni posle donošenja zakona, ni posle presecanja tokova restriktivnoj praksi u transferu tehnologije kao da se ništa bitnije nije promenilo. Domaći istraživački kapaciteti i uopšte domaći naučnoistraživački potencijal gurnut je u stranu pred najezdom strane tehnologije, i on (taj potencijal), na žalost, sve je više, opet stihijno, tražio i nalazio priliku (osobito najdarovitiji mladi školovani ljudi) izvan naših granica, najpre u razvijenim zemljama zapadne hemisfere. Razni su uzroci toj paradoksalnoj situaciji, između ostalih i nemanje strategije tehnološkog razvoja na nivou cele zemlje, stihija i razdrobljenost u privrednom razvoju, osobito na tržištu, razmah republičkih etatizama itd. Posve je razumljivo da je u tim (ne)prilikama stvorena prašuma strane tehnologije (i gotovih proizvoda), pri čemu su nam, često pod nekim volšebnim okolnostima, kao

kukavičije jaje podmetane izraubovane i prljave tehnologije, te su se posledice tog nemara, nerazuma i neodgovornosti morale osećati, manje ili više, u svim oblastima delanja, razume se i u odbrambenoj sferi.

Autor je, doduše, veoma oprezan u zaključivanju kada je reč o negativnim implikacijama razmatranog procesa na bezbednost zemlje, naznačavajući ih (posledice) isključivo kao mogućnost, nipošto kao stanje, činjenicom potkrepljeno. Ili je, može biti, na tom izuzetno osetljivom području iluzorno očekivati javno publikovanu činjenicu. Uostalom, Petrović to u zaključnom delu knjige formuliše: „Transfer tehnologije se ne uslovljava direktno (ili ne bar pretežno) ustupcima ideološke prirode. Osetljivost bezbednosti raste indirektnim uticajima – u vidu prava i obaveza ugovornih partnera, utvrđenih restriktivnim ograničenjima... Mogući negativni uticaji transfera tehnologije na ekonomsku nezavisnost i bezbednost zemlje manifestuju se u vidu uticaja na privredni sistem, izgradnje tehnološke, finansijske i sirovinske zavisnosti, doprinosa deficitu trgovinskog bilansa, inflaciji itd. Time se stvaraju uslovi za kontrolu i upravljanje ukupnim privrednim tokovima i političkim procesima u zemlji“.

I DUG KAO „ZAO DRUG“

Prethodnim odeljkom već smo uveliko zašli u treće, najobimnije poglavlje Petrovićeve knjige. Po značaju, to je težišni deo studije, posvećen mogućim negativnim implikacijama uvoza tehnologije na bezbednost. U njemu, sem navedenih činilaca, autor analitički zaseca i relaciju transfer tehnologije – finansijska zavisnost zemlje, a u tom kontekstu razmatra i rak-ranu jugoslovenske ekonomije: spoljni dug zemlje, okolnosti nastanka i njegovo razorno dejstvo na sve oblasti koje tangira.

I sam po sebi taj deo štiva može da bude zanimljiv, čak i atraktivan, pošto čitaocu nudi podacima potkrepljenu sublimiranu informaciju koja bi mogla da zadovolji njegovu radoznalost u odnosu na mnoge aspekte s kojih može da se razmatra naš spoljni dug. Postavlja se, međutim, pitanje da li je, i ako jeste koliko je naš spoljni dug, narodnom umotvorinom rečeno „zao drug“ i sa stanovišta odbrambene koncepcije naše zemlje.

Bez šireg elaboriranja problema, evo zaključka: prema autoru studije, nama čak ni iz onakvog dužničkog opterećenja kakvo nas pritiska gotovo deceniju i po ne preti neposredna opasnost otvorenom agresijom, jer se „... agresija ne može usko posmatrati, dovodenjem u vezu sa finansijskom zavisnošću... za ostvarivanje agresije, pored ekonomskih, nužno je postojanje političkih, vojnostrateških interesa i povoljne domaće i međunarodne prilike za njeno izvođenje“.

Na zanimljiv način autor je podvrgao analizi i najezdu „potrošačke groznice“, koja se nekontrolisano raširila našim prostorima i u kojoj je stvoren kult valjda prema svakoj robi iz uvoza, pogotovu onoj sa zapadnih meridijana. Logično je da i između tog „fenomena“, uvoza tehnologije i bezbednosti zemlje postoji izvesna kauzalna veza, što je u studiji, srazmerno značaju u neophodnoj meri i obrazloženo.

Po logici, to udarno poglavlje završava negativnim posledicama uvoza tehnologije „u eventualnom ratu“.

Ukoliko bi nam u nametnutom ratu bio obustavljen uvoz sirovina strategijskog (i manje važnog) značaja, time bi bilo otežano funkcionisanje odbrambenog sistema, kao što bi bilo većih ili manjih teškoća ako bi bile obustavljene isporuke rezervnih delova i alata potrebnih za funkcionisanje raznih borbenih sistema i podsistema. Ukratko, nevolja bi bilo na sve strane gde god je naš privredni sistem vitalno vezan za uvoz tehnologije, za inostrane finalne produkte, polufabrikate ili sirovine. Teškoće bi mogle biti multiplikovane i činjenicom da u nas vlada anarhična raznorodnost eksportne tehnologije, za koju bi u ratu, osim ostalog, bilo komplikovano obezbediti potrebne izvorne energije.

Sve te i druge nevolje, međutim, mogu, kako tvrdi i dr Petrović, da se ublaže, preduprede, pa čak i izbegnu pod uslovom da se još u miru izvedu sve nužne pripreme za eventualna ratna dejstva, što se u nas, oživotvoravajući koncepciju odbrane, bar do sada, planski i uspešno činilo.

Tako smo, konačno, stigli i do završnog dela knjige, do poslednje glave, u kojoj autor sugerise šta nam je činiti da bi „ojačala ekonomska nezavisnost i bezbednost Jugoslavije“.

U mnoštvu činilaca „jačanja“, više ili manje taksativno datih (razvoj osnovnih vrednosti socijalističkog društva, jedinstvo jugoslovenskog privrednog prostora, stabilnost ekonom-

skog razvoja zemlje, brži razvoj privredno nerazvijenih delova Jugoslavije, diverzifikacija spoljne trgovine i promena privredne strukture), autor s nešto više analitičke studioznosti obrazlaže tehnološku nezavisnost, pri čemu domaćoj „tehnologiji budućnosti“ nudi, dakako s bezbednosno-odbrambenog stanovišta, dve „grupe prioriteta“: prvu bi sačinjavala proizvodnja sredstava za proizvodnju, energije i hrane, a drugu „čine tehnološki prioriteti sa stanovišta ostvarivanja i jačanja sistema odbrane zemlje“.

Razume se, u tom kontekstu vojna industrija se ne bi mogla zaobići, tim pre što je ona primarno istraživačka, pa je i vreme zastarevanja tehnologije u njoj „izuzetno brzo“. Uprkos tom, zaista veoma kratkom vremenu zastarevanja tehnologije u vojnoj industriji, autor tvrdi da je strategija odbrane s osloncem na vlastite snage višestruko racionalna za zemlje u razvoju, i za tu tvrdnju navodi sedam-osam argumenata. U isti mah, on potencira valjanost jednog od osnovnih načela na kojima počiva teorija i praksa opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, dakle – oslonac na sopstvene snage, čime se inače najviše predupređuju ili „presecaju“ negativne implikacije transfera tehnologije u toj vitalnoj sferi društvenog delovanja.

SLABOSTI STUDIJE

Sudeći o slabostima knjige *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije*, moglo bi se s razlogom tvrditi da je najveća što je u stanovitom smislu zastarela već istog časa kada je izašla iz štampe.

Autor je, naime, uložio izuzetan napor u prikupljanje empirijske građe i obezbedio količinu podataka koja je vredna svakog poštovanja i u strogim naučnim krugovima. Međutim, iz objektivnih razloga (dužina procesa realizacije istraživačkog projekta, potom i vreme potrebno za pisanje knjige, dr Nikola Petrović je u empirijskim istraživanjima mogao najdalje da segne do 1985. godine (što se vidi i u tabelarnim pregledima u knjizi). Od te 1985. pa do 1990. godine, kada je knjiga izašla iz štampe, zbile su se mnoge mene i u tehnologiji i u transferu tehnologije, tako da se nameće pitanje da li bi komentari tabelarnih pregleda bili isti (kakvi su u knjizi) da su tabele

dopunjene novim podacima. Štaviše, možda bi i zaključci, na osnovu komentara, bili drugačiji od navedenih u studiji.

Zastarelost se ogleda i u činjenici da studija nedovoljno uvažava promene koje su se zbile u poslednjih nekoliko godina: u savremenoj strategiji dominacije, u organizacionim strukturama vodećih vojno-političkih alijansi, njihovoj snazi, međusobnim odnosima, uticaju na međunarodnu zajednicu i, napose, promene njihovog uticaja na organizaciju sistema nacionalnih odbrana u vanblokovskim zemljama. U knjizi, takođe, nema osvrta na sva ta aktuelna vrenja u privrednom i društvenom biću Jugoslavije, koja, hteo to neko ili ne, moraju imati odgovarajući odraz i na teorijske postavke i na realizaciju naše odbrambene koncepcije. U studiji se isključivo misli i govori klasičnim kategorijalnim aparatom.

U Petrovićevoj knjizi, dakle, nema projekcije budućnosti, nema predviđanja, što takođe može da bude mana. Baš kao što se može zameriti autoru i zato što svoj istraživački projekt nije doslednije pretočio u knjigu, već je u središnjim delovima izraženije, ostajao u okvirima svoje doktorske teze.

Jedno od ranjivih mesta studije jeste njena jezička i stilska trapavost, osetnije izražena u pojedinim poglavljima.

Poznato je, naime, da su, sem ostalih, bitne odlike naučnog jezika (a ovde je, evidentno, o tom jeziku reč!) racionalnost, preciznost i logičnost misli. Izgleda kao da dr Nikola Petrović to nije tokom rada neprekidno imao na umu, ili su mu osobine naučnog jezika, iz ko zna kojih razloga, izmicale ispod pera. To se posebno može zapaziti u trećoj i četvrtoj glavi, koje bi bile funkcionalnije da su sažetije, da su oslobođene balasta poput, na primer, citata iz jedne Kardelejeve knjige (strane 95 i 96) koji počinje: „U poslednje vreme u nekim novinama i časopisima pojedinih socijalističkih zemalja pojavili su se kritičari naše prakse... Čini se kao da se Petrović izuzetno teško oslobađao recidiva sveprisutne partijsko-samoupravno-socijalističke apologetike, pune praznoslovlja. Da potkrepimo: na strani 146 nalazi se i rečenica: „Brojne antisocijalističke snage među nezaposlenima lako nalaze teren za širenje sopstvenog uticaja.. (Uzgred, ta je rečenica u zavadi sa sintaksom, te joj je zato i logika „pomerena“: ispada da te antisocijalističke snage čine upravo nezaposleni ljudi, a autor hoće sasvim nešto drugo da kaže!) Ili: „Za našu zemlju,

nezaposlenost je prvorazredan ne samo ekonomski već i politički problem“. Takve i slične fraze (a ima ih u knjizi) neodoljivo podsećaju na vokabular iz partijskih referata, rezolucija i drugih „materijala“, što s naučnim jezikom nema neke naročite veze.

Na strani 91 piše: „Transfer tehnologije, shvaćen isključivo kao fizički prenos tehnologije, po svojim posledicama, ne može biti tako *ranjiv* (podvukao S.S.) za privredu zemljekupca tehnologije“. Sad smo i na području semantike i na području preciznog naučnog izražavanja. Razmotrimo šta u toj rečenici znači pridev – ranjiv i da li je to što znači želeo autor da izrazi. Sasvim je izvesno da nije. Umesto tog prideva, autor je mogao upotrebiti reč – poguban ili neki drugi sinonim kojim bi izrazio negativne efekte transfera.

„Moć razvijenih zemalja da zemljama u razvoju nameću proizvodnu strukturu“ – piše na strani 127 – „proističe iz *neposedovanja* (podvukao S.S.) potrebne tehnologije za brži privredni razvoj“. Prosto je neverovatno kako je u toj misli izneverena elementarna logika! Jer, sledeći „logiku“ izraženu u toj rečenici ispada da moć razvijenih zemalja izvire iz njihovog „neposedovanja tehnologije“. Razume se da je Petrović mislio na nerazvijene zemlje, tj. na njihovo „neposedovanje“ ali napisao je, kao što se vidi, drugačije. Takvih bismo primera mogli još navesti. Šteta.

Ipak, te manjkavosti ne mogu zatomiti vrednosti Petrovićeve knjige. Zato će se ona, verujemo naći na policama mnogih kolektivnih i privatnih biblioteka.

S U M M A R Y

TRANSFER OF TECHNOLOGY IN THE MIRROR OF DEFENCE
(D Sc Nikola Petrović, *Defence-economic aspects of the transfer of technology*)

In the book written by Lt. Colonel D Sc Nikola Petrović *Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije* (Defence-economic aspects of the transfer of technology) are considered the negative implications of the transfer of technology on security, which means also on the overall defence sphere of Yugoslavia, whereat the term „transfer of technology“ implies only one component of the transfer, i. e. imports of technology.

One of the basic characteristics of the contemporary world is the transfer of technology. However, while this process is for the developing countries a

necessity, as a prerequisite for their own industrialization, the developed countries use the exports of technology mostly as one of the safe methods for the establishment and strengthening their economic, in most cases also the political, supremacy. Also not rare are the instances where in this way also military-strategic aims are being attained. The author argues that the „political independence“ of a country „practically is confirmed by its economic independence, and is even its prerequisite“, but also underlines that the political independence, nevertheless, is not and cannot be a „simple derivative of the economic independence“.

After his analysing various forms and levels of the economic dependence of Yugoslavia from foreign countries, the author calls attention also on the possibility of errors of logical assessments in the process where one of the premises is the coefficient of dependence, and the other is security, i. e. the defence of a country. Namely, a lower coefficient of dependence must not necessarily result in a greater level of defence capabilities, and vice versa: a greater coefficient of dependence must not necessarily lead the defence of a country to an abyss.

R É S U M É

TRANSFERT DE TECHNOLOGIE ET SES REFLECTIONS SUR LA DEFENSE (Dr. Nikola Petrović, *es aspects economico-defensifs de transfert de technologie*)

Le livre du lieutenant-colonel dr. Nikola Petrovic „Odbrambeno-ekonomski aspekti transfera tehnologije“ (Les aspects economico-défensifs de transfert de technologie) développe les implications négatives du transfert de technologie sur la sécurité, ce que signifie sur le total de la défense de la Yougoslavie, et en même temps sous le terme „transfert de technologie“ on comprend une seule composante du transfert – importation de la technologie.

Une des caractéristiques fondamentales du monde contemporain est le transfert de technologie. Cependant, ce processus, quant aux pays en voie de développement, est une nécessité comme l'industrialisation propre, tandis que pour les pays exportateurs de technologie cela représente un des méthodes sûrs de l'établissement et du durcissement de l'économie et de la suprématie politique. Il y a aussi des cas de réalisation des objectifs stratégique-militaires. Auteur affirme que „l'indépendance politique“ d'un pays est „prouvée par l'indépendance économique et elle est conditionnée par cette-ci“, mais il souligne que l'indépendance politique n'est pas et elle ne peut pas être „un dérivé simple de l'indépendance économique“.

Faisant analyse des différents types et degrés de l'indépendance économique de Yougoslavie, auteur souligne la possibilité de faire des erreurs de conclusions logiques dans le processus dans lequel une des vérités est le degré de dépendance, l'autre est la sécurité, c'est à dire défense du pays. Le degré de dépendance plus petit que normal ne mène pas obligatoirement vers plus haut degré de capacité de défense et le contraire: le degré plus haut de dépendance ne mène pas la défense du pays vers la précipice d'une façon sans repli.

РЕЗЮМЕ

ПЕРЕДАЧА ТЕХНОЛОГИИ В ЗЕРКАЛЕ ОБОРОНЫ (д-р Никола Петрович, *Оборонно-экономические аспекты передачи технологии*)

Книга подполковника д-р Николы Петровича *Оборонно-экономические аспекты передачи технологии* рассматривает отрицательные импликации передачи технологии на безопасность, а это означает и на совокупную оборонную сферу Югославии, причем под понятием „передача технологии“ в настоящем труде подразумевается только один компонент передачи, т. е. импорт технологии.

Одной из основных характеристик современного мира является передача технологии. Однако, в то время как этот процесс для развивающихся стран необходимость, как предпосылка собственной индустриализации, развитые страны используют экспорт технологии преимущественно как один из надежных способов для восстановления и укрепления экономического, часто и политического господства, а имеются и случаи, что таким способом осуществляются и военно-стратегические цели. Автор доказывает, что „политическая независимость“ одной страны „практически подтверждается экономической независимостью и является обусловленной ею“, но также подчеркивает, что вопреки всему политическая независимость не была и не может быть „простым продуктом экономической независимости“.

Анализируя различные формы экономической зависимости Югославии от заграницы, автор предупреждает, что можно допустить ошибки в процессе формулировки логических выводов, в котором одна предпосылка коэффициент зависимости, а другая – безопасность, т. е. оборона страны. А именно, меньший коэффициент зависимости не должен обязательно иметь результатом повышенную ступень оборонной способности, и наоборот: больший коэффициент зависимости не ведет обязательно оборону страны в тартарары.

Iz inostranih armija

Vojna intervencija Sjedinjenih Američkih Država u Panami

Pukovnik u penziji dr *TODOR MIRKOVIĆ*

Pred sam kraj 1989. godine, Sjedinjene Američke Države su preduzele vojnu intervenciju u Panami. Glavni cilj intervencije je bio – hvatanje nametnutog šefa države, generala E. Noriega, koji je predstavljao pretnju američkim interesima u Panami i šire i bio upleten u trgovinu narkoticima i oružjem.

Intervencija je dugo vremena planirana i izvedena sa izvesnim elementima iznenađenja. Izvele su je snage SAD koje stalno baziraju u Panami i dodatne snage dopremljene iz SAD pre, u momentu otpočinjanja i posle otpočinjanja intervencije.

Snage SAD nisu naišle na veći i organizovaniji otpor „panamskih odbrambenih snaga“, ali ni na njihovu podršku. Sporadične borbe su trajale nekoliko dana.

U intervenciji su bile angažovane pretežno snage KoV SAD, ali i ostalih vidova, sa zapaženim učešćem snaga za specijalna dejstva KoV i ratne mornarice. Intervencija je predstavljala praktičnu primenu doktrinarnog koncepta SAD „sukob niskog intenziteta“.

U pripremi i sprovođenju intervencije, velik podbačaj je učinila obaveštajna služba (vojna i civilna) SAD. Glavni „objekat“ intervencije – general Noriega – je neopaženo napustio svoju komandu pre intervencije i snagama SAD je trebalo nekoliko dana da ga pronađu i uhvate kako bi ga odveli u SAD na suđenje. Dokumentovano i analitički, autor razmatra te i druge aspekte vojne intervencije SAD u Panami decembra 1989. godine.

PANAMA U VOJNOJ POLITICI I STRATEGIJI SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Panama, kao deo Latinske i Centralne Amerike nalazi se u zoni interesa SAD kao supersile savremenog sveta.¹ Više-

¹ Panama je centralnoamerička zemlja, površine od 75.560 km² na kojoj živi oko 2.350.000 stanovnika. Graniči se sa Kolumbijom, na istoku, i Kostarikom, na zapadu. Zauzima važan geogstrategijski položaj između Atlanskog i Tihog okeana, međusobno spojenih Panamskim kanalom. Nezavisnost je stekla (od Kolumbije, a uz pomoć SAD) 1903. godine. To je zemlja u razvoju, sa nacionalnim dohotkom od oko 2.100 dolara po stanovniku. Pripada Pokretu nesvrstanih zemalja.

struki interes SAD za Panamu – politički, ekonomski i vojni – proizlazi, pre svega, iz strategijskog značaja Panamskog kanala, a potvrđuje se vojnim prisustvom SAD u toj latinskoameričkoj zemlji.

Panamski kanal je najvažniji strategijski objekat u tom delu sveta, a ima i određeni ekonomski značaj.² Kroz njega prolazi oko 12.500 brodova godišnje, a taksa za prolaz jednog prekookeanskog broda je prosečno 30.000 dolara. Veoma je značajan za prebacivanje pomorskih snaga između susednih okeanskih ratišta, pa kroz njega prolazi prosečno 100 ratnih brodova SAD godišnje, a u vreme manevara, kriznog i ratnog stanja – mnogo više. U vreme rata u Vijetnamu, na primer, Panamskim kanalom prolazilo je i po 1.500 američkih ratnih brodova godišnje.

Sjedinjene Američke Države su *vojno prisutne* u Panami još od 1903. godine. Tada je predsednik Ruzvelt poslao jednu brigadu da pomogne Panami da se odvoji od Kolumbije, koja je odbila da potpiše ugovor sa SAD o gradnji Panamskog kanala. Te snage su zadržane u Panami radi obezbeđenja gradnje, a kasnije – obezbeđenja plovidbe Kanalom.

Međutim, vojno prisustvo SAD u Panami, u savremenim uslovima, ima šire ciljeve i deo je njihove globalne strategije, posebno njihove strategije prema Latinskoj Americi.

U Panama Sitiju, glavnom gradu Paname, smeštena je Američka Južna komanda (*U. S. Southern Command*), s elementima snaga svih vidova, ukupne jačine oko 13.000 ljudi. Od snaga KoV SAD u Panami se nalazi jedna laka pešadijska brigada (*193. lpb*), jedan bataljon specijalnih snaga (*8. bat. spec. snaga*) i veći broj drugih borbenih i pomoćnih jedinica. Komanda snaga KoV SAD rukovodi centrom za obuku za dejstva u džungli. Odgovorna je za obezbeđenje Kanala od ugrožavanja sa kopna. Elementi RV i RM slabijeg su sastava.

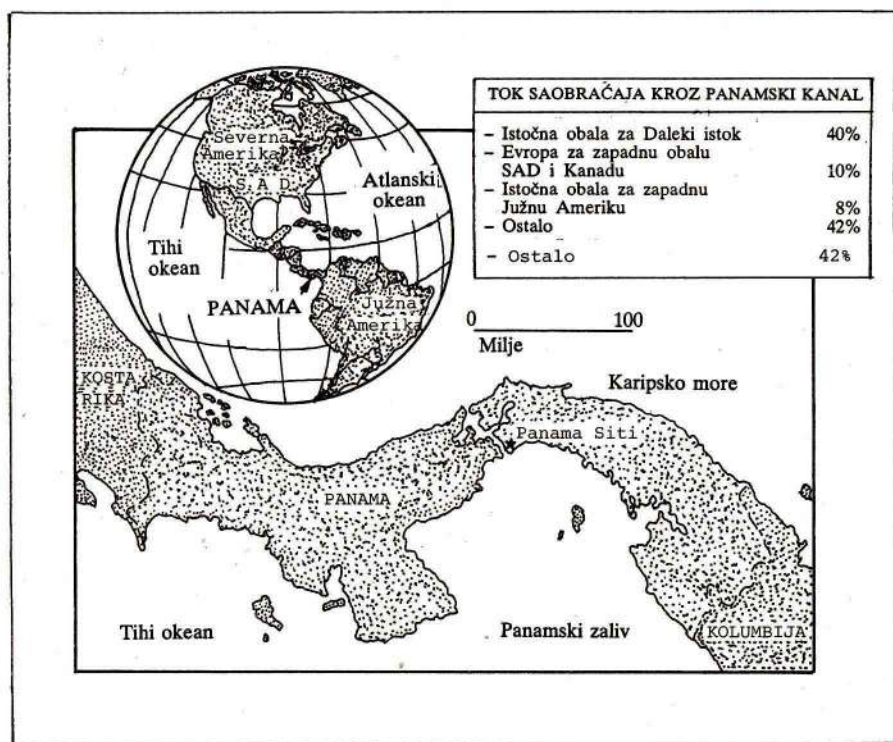
Sem vidovskim komandama, Južna komanda rukovodi školom za obuku u specijalnom (gerilska, protivgerilska, protivustanička) ratovanju, u kojoj se obučavaju pripadnici oružanih snaga svih latinskoameričkih država sa kojima SAD imaju vojne odnose.

² Izgradile su ga SAD početkom ovog veka, a u saobraćaj je pušten 1920. godine. Dugačak je oko 82 km (51 milja), od čega 65,2 km otpada na kopneni deo. Širina Kanala je od 152 do 300, a dubina do 30 metara.

Bivši komandant Južne komande, general F. Verner, isticao je da se najveća moć njegove komande ne odnosi na neposrednu primenu oružane sile, „nego pre svega na izgradnju političko-vojnih metoda kojima se demonstrira i jača legalna uloga oružanih snaga u demokratiji“. Tako glavni zadatak Južne komande jeste „da obezbeđuje nacionalne interese SAD u Latinskoj Americi“.³

Osim zaštite Kanala i obezbeđenja plovidbe njime, Južna komanda ima još nekoliko zadataka:

- obezbeđenje južnih prilaza (južni bok) Sjedinjenih Američkih Država;
- podrška protivustaničkih operacija u Salvadoru i pomoć ostalim latinskoameričkim vojnim snagama u borbi protiv pobuna, terorizma i trgovine narkoticima;

Sl.1 - Položaj Paname i Panamskog kanala

³ Videti: U. S. Southern Command, „Military review“, februar 1989, str. 18-26.

– suzbijanje sovjetskog, kubanskog i nikaragvanskog uticaja i njihovih pokušaja da destabilizuju demokratske procese u Latinskoj Americi;

– razrada planova za sukobe (*kontidžensi planovi*) na latinskoameričkom ratištu i pripravnost za izvođenje vojnih operacija prema američkim interesima;

– promovisanje ciljeva američke spoljne politike;

– širenje američkog vojnog uticaja na latinskoameričkom ratištu i jačanje kohezije sa, i među, američkim saveznicima iz tog regiona.⁴

Navedeni zadaci Južne komande, u stvari, mogu se svesti na obezbeđenje spoljnopoličkih interesa i strategijskih ciljeva SAD u Latinskoj Americi i na pripremanje snaga SAD i snaga latinskoameričkih država za prevratnička i protivustanička dejstva, odnosno za dejstva „niskog intenziteta“ – za važeći doktrinarni koncept u vojnoj strategiji Sjedinjenih Američkih Država.

CILJ INTERVENCIJE

Vojnoj intervenciji SAD u Panami prethodila je višegodišnja zategnutost u američko-panamskim odnosima. Glavni krivac za to, prema procenama SAD, bila je kontroverzna ličnost generala Noriegea, nametnutog vođe Paname. Sjedinjene Američke Države su procenile da će uklanjanjem generala Noriegea biti rešen problem odnosa između dve države, kao i trgovine drogom, u koju je Noriega bio neposredno upleten. Tako je, zvanično, glavni cilj intervencije bio: uhvatiti generala Noriegu i dovesti ga u SAD radi suđenja zbog trgovine drogom.

Pored glavnog cilja (pre bi se moglo reći povoda), intervencija je preduzeta i radi zaštite života američkih građana u Panami (u to vreme u Panami je bilo oko 35.000 američkih građana), obezbeđenje kontinuiteta slobodne plovidbe Kana-lom i uspostavljanja demokratski izabrane vlade u Panami.⁵

⁴ Isto, str. 24.

⁵ Maja 1989. u Panami su sprovedeni predsednički izbori, na kojima je za predsednika Republike izabran advokat Antonio Guillelmo Endara. Međutim, Parlament Paname, koji je psotavio genral Noriega, proglasio je izbore nevažećim i onemogućio Endara da preuzme vlast, što je dovelo do zategnutosti u američkim odnosima.

To poslednje, u stvari, može se smatrati i glavnim ciljem, jer su američki planeri smatrali da će time obezbediti neprekidno dugoročno prisustvo i uticaj u Panami, koje je general Noriega svojim ponašanjem dovodio u pitanje.

Donošenje odluke i pripreme za intervenciju

Rešenost SAD da uklone generala Noriegu potiče još iz 1987. godine, a posebno je aktuelizirana posle izbora u Panami, maja 1989, i sprečavanja da vlast preuzme Antonio G. Endara. Međutim, intervencija je odlagana zbog nesuglasica između organa vlade i Kongresa SAD o metodu i sredstvima akcije. U 1988. i 1989. godini prevladali su stavovi da se problem može rešiti nevojnim sredstvima ili da Noriegu uopšte ne treba uklanjati. Tako je Centralnoj obaveštajnoj agenciji za tajne operacije (u stvari, za svrgavanje generala Noriega) u Panami bio odobren kredit od tri miliona dolara.

Odmah posle poništavanja panamskih izbora u maju 1989. preduzete su mere svrgavanja generala Noriega, ali su bile loše organizovane i nisu dale očekivane rezultate.⁶ Odlučujući korak – neposredan pokušaj vojnog udara – preduzet je 3. oktobra 1989. godine. Vojni udar je organizovala Centralna obaveštajna agencija, ali je osujećen dejstvima jedinica lojalnih generalu Noriegi.

Posle neuspelog puča, Amerikanci su predlagali Noriegi, posredstvom njegovog advokata, da se povuče, uz obećanje da neće tražiti njegovo izručenje i suđenje u SAD. Noriega je ponudu odbio i uzvratio im novim optužbama.

Među protivnicima vojne intervencije u Panami bile su i neke uticajne vojne ličnosti SAD, uključujući tadašnjeg načelnika Združenog generalštaba, admirala V. Kroua i komandanta Južne komande, generala Frederika Venera.

U Pentagonu je, naime, procenjivano da Noriega za SAD nije opasnost kao, na primer, sandinistički režim u Nikaragvi, i da nije ugrožena plovidba Panamskim kanalom, niti vojno

⁶ Jedanaestog maja 1989, na primer, upućeno je 2.000 američkih vojnika u Panamu radi „zaštite američkih građana“ u toj zemlji, a dva dana kasnije (13. maja) predsednik Buš je uputio poziv panamskom narodu i panamskim odbrambenim snagama da svrgnu generala Noriegu („Washington Post“ od 21. decembra 1989).

prisustvo SAD u Panami. Tadašnje vojno rukovodstvo SAD smatralo je da se sa Noriegom može zajednički živeti.

Sredinom 1989. godine izvršena je smena vojnog rukovodstva SAD. Umesto admirala Kroua, za načelnika Združenog generalštaba postavljen je general Kolin Pael, raniji vojni savetnik predsednika Regana, a bilo je i drugih kadrovskih promena u Pentagonu i glavnim komandama. Za komandanta Južne komande, umesto generala Venera, postavljen je general Maksvel Tarmen, u vojnim krugovima SAD poznat kao Žustri Mak („*Mad Mac*“). Time su stvoreni povoljniji uslovi za pripremu i preduzimanje vojne intervencije, naročito u Južnoj komandi, koja je nosilac planiranja vojnih operacija u Latinskoj Americi.

Južna komanda je i pre promena od 22. jula 1989. (smena komandanta) imala razrađen plan za izvođenje vojne intervencije (vođen pod kodiranim nazivom „Plava kašika“ – „*Blue Spoon*“), ali je on pod rukovodstvom generala Tarmena značajno izmenjen i dopunjen.

Nova varijanta plana, označena kao operacija „Pravedan cilj“ („*Just Cause*“) bila je pripremljena i odobrena početkom novembra 1989, kada je general Tarmen boravio u Vašingtonu. Plan nije odmah primenjen, jer se očekivao odgovarajući povod, koji bi opravdao intervenciju pred vlastitom i međunarodnom javnošću.

Krajem 1989. godine zategnutost u odnosima između dve zemlje neprekidno je povećavana, a učestali su i incidenti između pripadnika oružanih snaga SAD u Panami i panamskih odbrambenih snaga ili panamskih građana. Sredinom decembra, pet dana pre intervencije, „Nacionalna skupština“ Paname, koju je imenovao general Noriega, naimeenovala je Noriegu za jedinog vođu Paname i objavila da je Panama u „ratnom stanju“ sa SAD. Dva dana kasnije (16. decembar 1989) ubijen je poručnik mornaričke pešadije SAD u Panama Sitiju, a njegovu ženu su napali pripadnici panamskih odbrambenih snaga. Ti incidenti uzeti su kao povod za oružanu intervenciju⁷, ali je ona preduzeta i u okviru širih ciljeva i

⁷ Neka sredstva javnog informisanja SAD navode da su ubistvo američkog poručnika i napad na njegovu suprugu bili „deo priprema za vojnu intervenciju“ (Videti: „Washington Post“ od 24. decembra 1989), a admiral Krou je posle intervencije izjavio da je novom komandantu Južne komande, generalu Tarmenu, prilikom njegovog preuzimanja dužnosti rekao: „Pripremi se za intervenciju. Mi ćemo na to ići, ali ne znam kako i kada.. Ja ne znam šta će da provocira napad, ali sam uveren da će general Noriega vrlo brzo da napravi neku glupost“.

potreba američke vojne politike i strategije – da se lakše dobije podrška Kongresa i javnosti za vojni budžet i planove razvoja oružanih snaga, koji su upravo bili u razradi, i da se razbije osećaj pasivnosti Sjedinjenih Američkih Država.

Izbor vremena za intervenciju povezuje se i s ugovorom o Panamskom kanalu iz 1987. godine, kada je administracija predsednika Kartera potpisala sporazum o postepenom prenošenju Kanala u nadležnost Paname. Shodno odredbama tog sporazuma, za nadzor plovidbe obrazovana je mešovita komisija, kojom je predsedavao američki predstavnik sa mandatom do 31. decembra 1989. godine. Tada je dužnost predsednika komisije trebalo da preuzme predstavnik Paname, a potpuna kontrola nad Kanalom trebalo je da pređe u panamsku nadležnost do kraja 1999. godine. Do tada je trebalo da se povuku i američke snage iz Paname. Ugovor je obostrano ratifikovan, ali je administracija predsednika Buša imala rezerve prema njemu, nazivajući ga kontroverznim.

Plan je definitivno usvojen i doneta odluka o intervenciji 17. decembra 1989. u Beloj kući, na ručku kod predsednika Buša, u prisustvu potpredsednika Kvejla, državnog sekretara Bejkera, sekretara za odbranu Čejnija, direktora CIA i načelnika Združenog generalštaba, generala Pauela.

Pripreme za vojnu intervenciju otpočele su pre donošenja odluke predsednika Buša, kao vrhovnog komandanta oružanih snaga SAD. Snage SAD u Panami uvežbavale su neke od varijanata plana, a bile su određene i jedinice na teritoriji SAD koje će učestvovati u operaciji „Pravedan cilj“. One su obavljale i određene materijalne i druge pripreme, a deo teške opreme tih jedinica (tenkovi *Sheridan*, helikopteri *Apache* i dr.) unapred je prebačen u Panamu. Pre intervencije prebačene su i neke jedinice kopnene vojske radi ojačanja snaga SAD u Panami.

IZVOĐENJE OPERACIJE „PRAVEDAN CILJ“

Operacija „Pravedan cilj“, prema prethodno razrađenom i usvojenom planu, otpočeta je 20. decembra 1989. u 01.00 čas. U operaciji su učestvovala oružane snage SAD u Panami i deo snaga strategijske rezerve, koje lociraju na teritoriji

SAD, ukupne jačine oko 30.000 ljudi. To je bila najveća operacija oružanih snaga SAD posle Vijetnama. (U intervenciji na Grenadi, 1983. godine, angažovane su snage kopnene vojske i mornaričke pešadije SAD jačine oko 7.500 ljudi).

Planom operacije bili su utvrđeni objekti napada i određene snage za napad na svaki pojedini objekat. Glavni objekat napada bio je štab (i rezidencija) generala Noriega, a glavni cilj – hvatanje generala Noriega i njegovo dovođenje u SAD. Kao objekti napada bili su određeni i Komanda odbrambenih snaga Paname⁸ i kasarne tih snaga, a bilo je predviđeno da se na samom početku intervencije zauzmu, blokiraju ili obezbede svi važniji objekti i postrojenja u Panama Sitiju i u zoni Panamskog kanala uopšte.

Jačanje i grupisanje snaga za intervenciju

Sem oružanih snaga SAD u Panami, čije operativno jezgro čini jedna laka pešadijska brigada (192. *lpbr*), za učešće u operaciji „Pravedan cilj“ iz SAD prebačene su i sledeće jedinice:

- po jedan bataljon iz 5. i 7. pešadijske divizije, koji su prebačeni ranije radi ojačanja oružanih snaga SAD u Panami;⁹

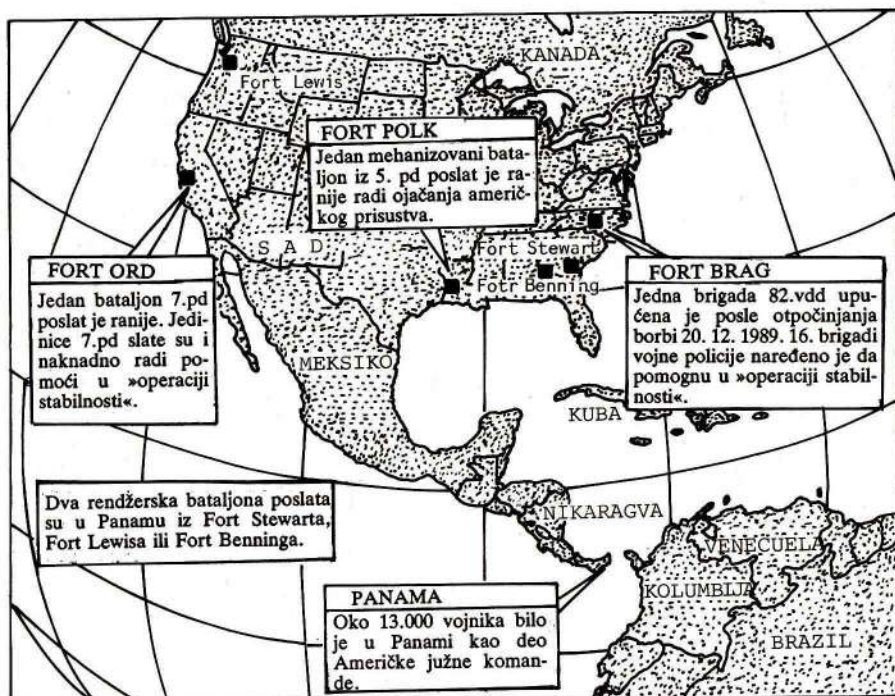
- jedna brigada 82. vazdušnodesantne divizije, koja je prebačena u Panamu odmah nakon otpočinjanja operacije „Pravedan cilj“;

- dva rendžerska bataljona, koji su prebačeni u Panamu u noći 19/20. decembra 1989. godine.

⁸ Panama praktično nije imala regularnu armiju. Nekoliko kategorija oružane sile nosi zajednički naziv „panamske odbrambene snage“. Glavni element tih snaga ranije je bila Nacionalna garda, pod neposrednom komandom predsednika Republike. (Od 1983. godine komandant Nacionalne garde bio je general Noriega, koji je ujedno bio i šef države). Pre intervencije, panamske odbrambene snage sačinjavale su snage KoV, koje su i dalje tretirane kao Nacionalna garda, jačine oko 3.500 ljudi, te jedinice RV i RM od po 500 ljudi. Policija je imala oko 11.000, a obalna straža i snage za kontrolu i odbranu Kanala oko 1.500 ljudi. Mada je general Noriega još 1983. godine postao komandant Nacionalne garde, a potom i vrhovni komandant panamskih odbrambenih snaga, uloga Nacionalne garde (KoV) u događajima u Panami decembra 1989. gotovo je nezapažena. Posebnu ulogu, kako u osujećenju vojnog udara 3. oktobra 1989, tako i u pružanju otpora intervenciji, imali su tzv. dostojanstveni bataljoni (*Dignity Battalions*), o kojima se govori kao o „elitnim jedinicama“ panamskih odbrambenih snaga. Njihova jačina je procenjavana na oko 3.000 ljudi.

⁹ Sedma pešadijska divizija je „laka“ divizija KoV SAD namenjena prvenstveno za brze vojne intervencije i angažovanje u „sukobima niskog intenziteta“.

Naknadno, zbog sprovođenja „operacije stabilnosti“, u Panamu su prebačene dodatne jedinice 7. pešadijske divizije i jedna brigada vojne policije (16. br vp).

Sl. 2 – Lokacije u SAD iz kojih su upućene jedinice za operaciju „Pravedan cilj“

Tako su pre otpočinjanja operacije „Pravedan cilj“ snage SAD ojačane s oko 7.000 vojnika (od 13.000 na 20.000 ljudi). U noći 19/20. decembra 1989. u Panamu je prebačeno dodatnih 7.000, a nekoliko dana nakon otpočinjanja operacije još 2.500 – 3.000 ljudi.

Snage i naoružanje pretežno su prebačeni avionima, a nešto manje brodovima. U procesu ojačavanja oružanih snaga SAD u Panami zauzeta su neka desantna mesta i odgovarajući (povoljniji) položaji.

Za sprovođenje operacije „Pravedan cilj“ izvedeno je grupisanje snaga, tako da je za svaki važniji objekat ili grupu objekata formirana odgovarajuća taktička grupa (*task force*) sa konkretnim ciljem i zadatkom, i to:

1. Taktičku grupu *Bajonet* sačinjavali su jedan pešadijski i jedan mehanizovani bataljon, sa sredstvima ojačanja i podrške, uključujući i jedan vod lakih tenkova. Glavni zadatak grupe je bio zauzimanje Komande panamskih odbrambenih snaga i štaba generala Noriega, a pomoćni – obezbeđenje svih važnih postrojenja SAD u zoni svog dejstva, tj. u centru Panama Sitija;¹⁰

2. Taktičku grupu *Pacifik* sačinjavala je jedna četa mornaričke pešadije, jedna četa lake pešadije KoV i elementi vojne policije. Imala je zadatak da zauzme i obezbedi most „Americas“, koji u južnom delu Panama Sitija premošćava Kanal i spaja jugoistočni sa severozapadnim delom Paname. Podgrupa te grupe – *Semper Fidelis*, imala je zadatak da u obližnjoj luci uništi plovne objekte koje je koristio ili bi mogao da koristi u pokušaju bekstva general Noriega;

3. Taktičku grupu *Crveni* sačinjavali su rendžerski bataljoni (dva), a njeni objekti dejstva bili su međunarodni aerodrom i vazduhoplovna vojna baza Rio Hato;

4. Taktičku grupu *Atlantik* sačinjavali su jedan bataljon 7. pešadijske divizije i jedan bataljon 82. vazdušnodesantne divizije. Imala je zadatak da zauzme sve važnije objekte u određenoj zoni dejstva (u širem rejonu grada Kolon i na ulazu u Kanal iz Atlantika), uključujući električnu centralu, ustavu na Kanalu itd.

Operacijom „Pravedan cilj“ rukovodila je Južna komanda. Snagama na južnom sektoru (šira zona Panama Sitija) komandovao je komandant 18. vazdušnodesantnog korpusa, general-potpukovnik Karl Stajner, čije je sedište u Fort Braggi (Severna Karolina). U zoni operacija nalazio se i načelnik štaba komande navedenog korpusa, što ukazuje na veliki značaj koji su ta komanda i njen korpus imali u pripremi i izvođenju operacije.

Dejstva snaga Sjedinjenih Američkih Država

Snage SAD koje su se u trenutku otpočinjanja operacije nalazile u Panami izašle su iz kasarni s tenkovima i drugim

¹⁰ Glavni grad Paname, Panama Siti, smešten je na desnoj obali Kanala, na ulazu iz Pacifičkog okeana. Ima oko 500.000 stanovnika. U centru grada je Američka južna komanda, a u gradu i njenoj okolini smeštena je većina baza i drugih vojnih postrojenja SAD u Panami.

borbenim vozilima i uputile se prema određenim objektima. Istovremeno, na određene objekte su desantirani delovi 82. vazdušnodesantne divizije i rendžerski bataljoni. Lovačko-bombarderska avijacija i naoružani helikopteri su dejstvovali po planiranim ciljevima (objekti) i podržavali manevar snaga kopnene vojske. Podršku snagama KoV pružala je i artiljerija, uglavnom kalibra 105 mm.

Dejstvima iz vazdušnog prostora su bili podvrgnuti Komanda panamskih odbrambenih snaga i štab generala Noriega, kao i kasarne nekih jedinica „dostojanstvenih bataljona“. U tim dejstvima učestvovali su i najnoviji lovačko-bombarderski avioni (zvanično dva, a prema nekim izvorima osam) tipa F-117A.¹¹

U dejstvima iz vazdušnog prostora korišćena je i tzv. vazдушna vatrena platforma (*gun-ship*) AC-130, tj. transportni avion C-130, podešen za ostvarivanje masovne vatre (topovske, raketne, avio-bombi). Avion AC-130 korišćen je i u vijetnamskom ratu.¹²

Sve taktičke grupe su već prvog dana intervencije, u osnovi obavile dobijene zadatke.

Taktička grupa *Bajonet* je zauzela Komandu panamskih odbrambenih snaga i štab generala Noriega, ali nije ostvarila cilj – hvatanje generala Noriega, koji se pre početka intervencije, uprkos neprekidnom praćenju njegovog kretanja, sklonio na skrovito mesto. Taktičke grupe *Atlantik* i *Pacifik* zauzele su i obezbedile određene objekte, a rendžeri – međunarodni aerodrom i vazduhoplovnu bazu Rio Hato. Pomorski specijalisti (*Seals*) prodrli su u pomorsku bazu i uništili (ili potpili) plovne objekte koje je koristio general Noriega.

Otpor panamskih odbrambenih snaga

U ostvarivanju svojih ciljeva snage SAD naišle su na neočekivan otpor jedinica panamskih odbrambenih snaga, mada nije bio organizovan i snažan. Pružile su ga uglavnom

¹¹ Komandant Južne komande je izjavio da ti avioni nisu upotrebljeni radi izbegavanja opasnosti od dejstva sredstava PVO (izrađeni su od tzv. nevidljivog materijala), nego zbog visoke preciznosti dejstva (koristili su vođene avio-bombe od 1.000 kg). Borbena upotreba tih aviona, u stvari, bila je praktično testiranje njihovih borbenih sposobnosti.

¹² Neki posmatrači događaja na početku i tokom sprovođenja operacije „Pravedan cilj“ rekli su da ih je sve to podsećalo na dejstva snaga SAD u Vijetnamu: rafalna vatra iz

jedinice „dostojanstvenih bataljona“, i to nešto jači na južnom, a slabiji na severnom sektoru ratišta.

Najjači otpor pružile su jedinice panamskih odbrambenih snaga u zoni dejstva taktičke grupe *Bajonet*. Napadaču su se suprotstavile peta i šesta četa javnog reda, te delovi 6. i 7. čete „dostojanstvenih bataljona“. U bazi Fort Amador, koju praktično dele jedinice snaga SAD u Panami i panamskih odbrambenih snaga, čvršći otpor pružila je 5. četa snaga „dostojanstvenih bataljona“.

U zoni dejstva taktičke grupe *Pacifik* i njene podgrupe *Semper Fidelis* jači otpor su pružile jedinice koje su obezbeđivale vazduhoplove na aerodromu Howard i plovne objekte u obližnjoj luci. Pri tome, udarne grupe koje su napadale te objekte pretrpele su prilične gubitke.

Američki rendžeri, u zauzimanju planiranih objekata desantiranjem (jedan na vazduhoplovnu bazu Rio Hato, a drugi na međunarodni aerodrom), nisu naišli na jači i organizovaniji otpor panamskih odbrambenih snaga.

Prilikom desantiranja jednog rendžerskog bataljona na Rio Hato jedinice panamskih odbrambenih snaga (6. i 7. četa „dostojanstvenih bataljona“) već su napuštale svoje kasarne, ali su se kasnije pojavile u odbrani Komande panamskih odbrambenih snaga i štaba generala Noriege.

Drugi rendžerski bataljon, koji je desantiran na međunarodni aerodrom sa zadatkom da ga zauzme i obezbedi za spuštanje snaga 82. vazdušnodesantne divizije¹³, nije naišao na otpor panamskih odbrambenih snaga koje su obezbeđivale aerodrom. Međutim, kada su jedinice tog bataljona i elementi 82. vazdušno-desantne divizije preduzeli patroliranje u okolini međunarodnog aerodroma naišle su na sporadičan otpor delova panamskih odbrambenih snaga.

U zoni dejstva taktičke grupe *Pacifik* nalazila se 8. četa „dostojanstvenih bataljona“, koja „nije preduzela naročito aktivnu ulogu“ u pružanju otpora. Jači otpor nisu pružile ni

s svih oružja, bombardovanja iz aviona i naoružanih helikoptera, dejstva s odstojanja iz artiljerijskih oruđa, kombinovanje vatre i pokreta s akcijama snaga za specijalna dejstva (posebno psihološka) – sve to uz sistemsko pretraživanje ulica i kuća.

¹³ Pravi talas 82. vazdušno-desantne divizije (njene „spremne brigade“) desantiran je padobranima iz aviona C-141 20. decembra 1989. u 01,55 časova. Drugi talas, sa deset aviona istog tipa, desantiran je nekoliko časova kasnije, pa je „do 05,15 (istog dana) jedna polovina 82. vdd spuštena padobranima na međunarodni aerodrom“. Jedan bataljon te divizije nalazio se od ranije u centru za obuku za dejstva u džungli u severnom delu panamske zone (videti: „Washington Post“, 21. decembar 1989).

jedinice koje su obezbeđivale državni zatvor Gamboa i druge objekte na severnom delu Panamskog kanala.

Otpor jedinica panamskih odbrambenih snaga, u celini, bio je slomljen relativno brzo. Već u prvih šest, odnosno deset časova borbi jedinice panamskih odbrambenih snaga su bile razbijene, a sporadičan otpor su pružali razbijeni delovi tih jedinica ili pojedinci. Najčešći vid otpora bila su dejstva iz zasede i s položaja tokom povlačenja. Prvog dana borbi poginulo je 15 američkih vojnika, a oko 50 ih je ranjeno. Međutim, time borbe nisu okončane. Nastala je faza „čišćenja terena“ i „operacija za stabilizovanje situacije“.

Akcija „čišćenja terena“ i „operacija stabilnosti“

Već popodne prvog dana vojne intervencije snage SAD prešle su na pretraživanje i čišćenje terena, a preduzeta je i potraga za odbeglim generalom Noriegom¹⁴ i ostacima razbijenih jedinica panamskih odbrambenih snaga.

Delovi razbijenih panamskih odbrambenih snaga ili pojedinci ometali su akciju „čišćenja terena“ dejstvujući iz skloništa i zgrada, što je izazvalo invazione snage na dodatne upade u zgrade, stanove i druge objekte radi hvatanja pripadnika razbijenih panamskih odbrambenih snaga i zaplene oružja i municije, pronalaženja skladišta narkotika i dr.¹⁵ Američki vojnici su u akciji pretraživanja i „čišćenja terena“ upali čak i u rezidenciju ambasadora Nikaragve u Panami.

U akciji „čišćenja terena“, jedinice SAD trpele su izvesne gubitke. Prema njihovim zvaničnim podacima, dva dana posle početka intervencije (22. decembra 1989) imale su 21 poginulog i 208 ranjenih u neposrednim borbama, a 29. decembra 1989. 25 poginulih i 300 ranjenih vojnika.

Tokom akcije „čišćenja“ uhvaćeno je i smešteno u logore oko 1.500 pripadnika panamskih odbrambenih snaga. Isto toliko je zarobljeno prvog dana operacije „Pravedan cilj“.

¹⁴ Vlada SAD bila je raspisala nagradu od milion dolara za informaciju koja bi vodila hvatanju genreala Noriega. Ta nagrada, međutim, nije dodeljena, jer se Noriega javio iz vatikanske ambasade u panami, odakle je – nakon dužih pregovora – prebačen u jednu bazu SAD u Floridi.

¹⁵ Do 23. decembra 1989. zaplenjeno je 15.500 primeraka raznih vrsta oružja i velike količine municije, eksploziva i drugog ratnog materijala (Videti: „Washington Post“, 23. decembra 1989).

Akcija „čišćenja terena“ proširena je izvan zone Panamskog kanala, posebno na provinciju Čiriki i duž granice sa Kostarikom, gde su pripadnici panamskih odbrambenih snaga nastavili da pružaju sporadičan otpor.

Uz masovnu upotrebu vatre sa zemlje i iz vazdušnog prostora, pored ostalog, akcija „čišćenja“ sprovedena je i radi zastrašivanja stanovništva i odbeglih pripadnika panamskih odbrambenih snaga, čime je nanošena i velika materijalna šteta. Na primer, 23. decembra 1989. američki avioni su bombardovali objekte u rejonu San Miguelito (jugoistočno predgrađe Panama Sitija), u kojima se, navodno, nalazila municija razbijenih panamskih odbrambenih snaga. Pri tome je srušeno osam stambenih objekata, a taj rejon je bombardovan u više navrata. Od bombardovanja i dejstava sa zemlje samo u jednom rejonu Panama Sitija (Čorito) ostalo je bez stana više od 28.000 ljudi.¹⁶

Uporedo sa akcijom „čišćenja“ preduzimana je i *operacija stabilnosti*, pod kojom je – sem uspostavljanja reda i mira – podrazumevana i „politička pacifikacija“ (uspostavljanje „demokratske“ vlasti) i organizovanje državnog aparata.

Još na samom početku operacije „Pravedan cilj“ A. G. Endara, koji je izabran za predsednika Republike 9. maja 1989. položio je zakletvu u jednoj vojnoj bazi SAD u Panami.¹⁷ Odmah je, uz pomoć i prema „savetima“ organa Južne komande SAD, preduzeo mere za obrazovanje nove vlade i uspostavljanje nove vojne organizacije.

Jedna od prvih mera novog predsednika Paname bila je zvanično raspuštanje panamskih odbrambenih snaga i pristupanje formiranju novih snaga „javnog reda“. U snage javnog reda (snage bezbednosti – policija) regrutovani su uglavnom pripadnici razbijenih jedinica panamskih odbrambenih snaga.

Jedinice novoformiranih snaga bezbednosti uspostavljale su neposredan odnos i saradnju sa jedinicama američkih invazionih snaga i zajednički su preduzimali akcije pretraživanja i čišćenja terena.¹⁸

¹⁶ Videti: „Washington Post“ od 24. decembra 1989. godine.

¹⁷ Antoniju Endari je bilo priprisano da je vojna intervencija SAD u Panami izvedena na njegov poziv, što je on dematnovao odmah po polaganju zakletve.

¹⁸ „Washington Post“ od 24. decembra 1989. piše: „Formirane su prve zajedničke patrole od američkih vojnika i 160 pripadnika bivših panamskih odbrambenih snaga i upućene na dužnosti u Panama Siti“.

Novi panamski režim je odlučio da Panama ne formira klasične oružane snage, već samo snage za unutrašnju bezbednost, kontrolu i obezbeđenje granica. Umesto ratne mornarice panamskih odbrambenih snaga, formirana je obalna straža, a ratno vazduhoplovstvo je preimenovano u Nacionalnu vazдушnu službu, s prvenstveno transportnom ulogom.

Operacija stabilnosti proširena je na pružanje „saveta“ i pomoći u organizovanju društvenog i političkog života u Panami, prema američkim načelima i uzorima.

Uporedo sa rezultatima „operacije stabilnosti“ postepeno su vraćene snage SAD, koje su pre, u vreme otpočinjanja i posle operacije „Pravedan cilj“ prebačene u Panamu.

Zaključna razmatranja

Vojna intervencija SAD u Panami preduzeta je u povoljnim međunarodnim uslovima. Odnosi između Istoka i Zapada su bili u usponu, a nagle promene u Istočnoj Evropi, na koje Sovjetski Savez nije vojno reagovao, nego ih je posredno i neposredno podsticao, otvorili su novu etapu u tim odnosima. Međutim, zaoštivali su se odnosi između SAD i nekih zemalja Centralne Amerike, koju SAD ubrajaju u zonu neposrednog interesa. Prema jednoj od tih zemalja – Panami, Sjedinjene Američke Države preduzele su vojnu intervenciju da bi uklonile samozvanog i neposlušnog lidera i obezbedile dugoročno prisustvo i uticaj u toj zemlji, a time i kontrolu nad Panamskim kanalom, nezaobilaznom sponom između dva svetska okeana.

Reagovanje američke javnosti na tu intervenciju bilo je podeljeno. Deo javnosti i neke uticajne ličnosti osudili su način na koji je vlada pokušala da reši odnose sa jednom nezavisnom zemljom i njenim samozvanim liderom. Međutim, snažna propagandna mašina, koja je proizvodila ogromne količine informacija o izopačenoj ličnosti generala Noriege i ugroženosti interesa SAD u Panami, i šire, izazvala je u osnovi opšteprihvatljivo shvatanje o neophodnosti i korisnosti akcije bez obzira na izvesne žrtve.

Međunarodna javnost – većina zemalja savremenog sveta, sve važnije međunarodne organizacije (Ujedinjene nacije, Pokret nesvrstanosti, Organizacija američkih država i dr.) i mnogi uticajni pojedinci – osudila je intervenciju. Ton i sadržaj

tih ocena bili su različiti – od formalnih i blagih, u nekim od SAD zavisnim državama, do veoma oštarih, u nekim zemljama Latinske Amerike (Peru je, na primer, u znak protesta bio opozvao svog ambasadora iz Vašingtona).

Međutim, ni one nisu imale veći uticaj na SAD i njihovo ponašanje u međunarodnim odnosima.

Vojna intervencija SAD u Panami dugo je i temeljito pripremana. Sprovedena je kao vojna operacija, u čijem je nazivu – „Pravedan cilj“, sadržan pokušaj da se ona opravda kao metod i kao sredstvo.

Za operaciju „Pravedan cilj“ angažovane su jake snage SAD, možda jače nego što je situacija zahtevala, s obzirom na nepostojanje regularne armije Paname, izdajenosti i međusobne neusklađenosti uloga i zadataka pojedinih kategorija panamskih oružanih snaga, trajnog vojnog prisustva SAD u Panami i političkog i vojnog uticaja u njoj. Međutim, vojno komandovanje SAD želelo je da u toj operaciji praktično primeni i testira doktrinu vojnog angažovanja SAD u zemljama tzv. trećeg sveta, koju je bivši sekretar za odbranu SAD, K. Vajnberger, definisao u šest tačaka, čija je suština u tome da se angažovanje može preduzeti samo uz proračun sigurnog i brzog ostvarivanja postavljenog cilja.

Operacija „Pravedan cilj“, u stvari, praktična je primena doktrinarnog koncepta u vojnoj strategiji SAD – koncepta „sukoba niskog intenziteta“. On je usvojen još početkom osamdesetih godina ali se i dalje teorijski i praktično razrađuje. Posle promena u politici Sovjetskog Saveza i društveno-političkog uređenja u ostalim zemljama Varšavskog ugovora i (posebno) nakon smanjenja opasnosti od međublokovskog sukobljavanja taj koncept u strategiji SAD dobija sve veći značaj.

U planiranju i sprovođenju operacije „Pravedan cilj“, učinjeni su izvesni propusti, koji su se odrazili na uspeh i rezultate intervencije.

Snage SAD ostvarile su brzu i relativno laku pobedu na bojištu, ali vojna pobjeda nije praćena odgovarajućim uspesima na civilnom planu – u odnosima sa javnošću, oružanim snagama i snagama bezbednosti, diplomatijom i dr., a koncept „sukoba niskog intenziteta“ sve to podrazumeva.

Neki analitičari stavljaju primedbu da u razradi plana operacije nisu učestvovala civilne strukture vlade SAD, a nije

bilo dovoljno ni međuvidovske saradnje. Otuda su neki važni objekti (TV i radio stanice i dr.) ostali izvan plana, a izostao je i aktivniji pristup prema određenim organima političke i vojne strukture Paname. Operacija je, sem nešto aktivnijeg učešća snaga RV, bila pretežno kopnena, iako se Panama nalazi između dva okeana, povezana plovnim Kanalom.

Najveći promašaj se pripisuje obaveštajnoj službi, koja nije uspjela da prati glavni „objekat“ napada – generala Noriegu – dozvolivši mu da izmakne glavnom udaru američkih snaga.

Mada su SAD dugo bile prisutne u Panami i imale neposredno uspostavljene odnose sa svim komponentama panamskih odbrambenih snaga, nijedna od tih komponenata nije se pridružila američkim invazionim trupama u zajedničkom sprovođenju plana operacije. To su učinile tek obnovljene snage za javni red u fazi pretraživanja i „čišćenja“ terena i sprovođenja „operacije stabilnosti“.

U sprovođenju plana operacije „Pravedan cilj“ poseban značaj imale su snage za specijalna dejstva: specijalne snage KoV (8. grupa specijalnih snaga koja locira u Panami i delovi specijalnih snaga prebačeni iz Fort Bragga), jedinice za psihološka dejstva KoV i RV, rendžerski bataljoni KoV (dva) i specijalni timovi RM za dejstva na kopnu, na moru i pod vodom (*SEALS* timovi). Te jedinice su obavljale obaveštajne zadatke: diverzantske akcije, intenzivno razvijale propagandno-psihološku aktivnost, učestvovala u „pacifikaciji“ društvene i privredne strukture i drugo. To, takođe, potvrđuje značaj koji se toj kategoriji snaga pridaje u konceptu „sukoba niskog intenziteta“.

Neki propusti učinjeni u pripremi i sprovođenju plana operacije „Pravedan cilj“ (promašaj obaveštajne službe zbog oslonca na tehnička sredstva i zapostavljanja ljudskog faktora; prevelik oslonac na manevar i vatru, što je dovelo do nepotrebnih razaranja i velikih gubitaka i kod civila i dr.) pripisuju se prenatrpanosti orijentaciji snaga SAD na pripreme za rat sa velikim protivnikom (SSSR i VU) i zapostavljanju priprema za „sukobe niskog intenziteta“, s kojima će se SAD ubuduće (prema predviđanjima nekih analitičara i vojnih planera SAD) najverovatnije češće suočavati.

Iskustva iz Paname vojni planeri SAD unose u programe daljeg razvoja oružanih snaga i koriste u razradi načela njihove upotrebe u „malim“ i „ograničenim“ ratovima, pobunjeničkim i protivustaničkim dejstvima i drugim vidovima „sukoba niskog intenziteta“.

S U M M A R Y

MILITARY INTERVENTION OF THE U.S.A. IN PANAMA

By the end of 1989 the United States of America launched a military intervention in Panama. The basic aim of the intervention was capturing of the self-imposed chief of that state, General E. Noriega, who was personification of threat to the interests of the USA in Panama, and wider in that region, and was involved in the illicit trade with narcotics and armament.

The intervention had been planned long before and was launched with certain elements of surprise. It was carried by the USA forces that were permanently stationed in Panama, with additional forces brought from the USA before, at the start and after the commencement of the intervention.

The US forces were neither met by any larger and organized resistance on the part of „self-defence forces“ of Panama nor enjoyed their support. Sporadic fightings took place in the course of several days.

In the intervention were engaged mostly forces of the US Army, also some forces of other services of the US armed forces, with notable participation of the US special operations forces and the US Navy forces. The intervention was an application of the US doctrinal concept of the „low intensity conflict“.

In the preparation for and the carrying out of the intervention, however, the military and civilian intelligence services of the US made a gross failure. The main „target“ of the intervention – General Noriega – left his command post unobserved, and it took the US forces several days to locate and capture him in order to bring him to the USA to undergo a trial. In a documented and analytical manner the author considers this and other aspects of the US military intervention in Panama in December of 1989.

R É S U M É

INTERVENTION MILITAIRE AMERICAINE AU PANAMA

Vers la fin de l'année 1989., les USA ont entrepris une intervention militaire au Panama. L'objectif principal de l'intervention a été – prise du chef de l'état, le général E. Noriega, qui avait représenté une menace aux intérêts américains au Panama et dans les environs et avait été mêlé aussi dans le trafic de drogue et de l'armement.

Intervention a été planifiée longtemps et a été réalisée avec certains éléments de surprise. Elle a été réalisée par les forces des USA stationnées

en permanence au Panama et par les renforts venus des USA avant, au moment et après le déclenchement de l'opération.

Les forces américaines n'avaient pas rencontré une résistance des „forces de l'autodéfense“ du Panama, mais non plus un support amical. Les combats sporadiques duraient quelques jours.

Dans cette intervention l'effort a été mis sur l'engagement de l'armée de terre, mais les unités des autres armées ont participé également avec une appréciation particulière des forces spéciales et de la Marine. Intervention représentait application pratique du concept doctrinal des USA „conflit de l'intensité basse“.

Pendant les préparatifs et la réalisation de l'intervention, il y avait un seul point faible – le service de renseignement /militaire et civil/ des USA. „L'objet“ principal de l'intervention – le général Noriega – a quitté à la dérobée son poste de commandement avant l'intervention et il a fallu quelques jours pour le trouver et emmener aux USA et le mettre devant la cour. Auteurs, s'appuyant sur les documents et les analyses, développent aussi d'autres aspects de l'intervention américaine au Panama durant l'année 1989.

РЕЗЮМЕ

БОЕННАЯ ИНТЕРВЕНЦИЯ США В ПАНАМЕ

В конце 1989 года Соединенными Штатами Америки предпринята военная интервенция в Панама. Главная цель интервенции была – поймать навязанную главу государства генерала З. Нориега, который представлял собой угрозу американским интересам в Панама и шире, а также связывался в торговлю наркотиками и оружием.

Интервенция планировалась долго времени и проводилась с некоторыми элементами внезапности. Она осуществлена силами США, постоянно базирующимися в Панаме, и дополнительными силами, перебросенными из США до, в момент начала и после начала интервенции.

Силы США не встретили более сильного и организованного сопротивления „сил самообороны“ Панамы, но также и их поддержки. Спорадические бои продолжались несколько дней.

В интервенции привлекались преимущественно силы Сухопутных войск США, но и остальных видов вооруженных сил, причем выделялось участие сил для специальных действий Сухопутных войск и Военно-Морского флота. Интервенция представляла собой практическое применение доктринальной концепции США „столкновения низкой интенсивности“.

В подготовке и проведения интервенции наиболее неудачной оказалась деятельность разведывательной службы (военной и гражданской) США. Главный „объект“ интервенции – генерал Нориега – незаметно покинул свое командование до начала интервенции, так что силам США понадобилось несколько дней, чтобы его найти и поймать. Документированно и аналитически автором рассматриваются те и другие аспекты военной интервенции США в Панаме в декабре 1989 года.

Nagrada „22. decembar“

Povodom Dana Jugoslovenske narodne armije savezni sekretar za narodnu odbranu, general armije Veljko Kadijević, dodelio je Nagradu „22. decembar“ najzaslužnijim stvaraocima u 1990. godini. Time je nagrađenima odati priznanje za izvanredne uspehe u rukovođenju i komandovanju jedinicama naših oružanih snaga i za najbolja ostvarenja iz oblasti ratne veštine, društvenih i tehničkih nauka, pronalazaštva ili tehničkih unapređenja, medicinsko-bioloških nauka i istorije medicine. Takođe, ove godine je dodeljena i Nagrada „22. decembar“ za životno delo.

Nagrade su dobili:

- 1) za životno delo, posthumno – admiral Petar Šimić
- 2) za izvanredne uspehe u rukovođenju i komandovanju – general-pukovnik Aleksandar Spirkovski, general-major Dušan Uzelac, general-major Živan Mirčetić, kontraadmiral Đuro Pojer i pukovnik Vladimir Božičević;
- 3) iz oblasti ratne veštine, pukovnik u penziji Aleksander Razingar, dipl. inž., za knjigu Elektronsko izdavanje i maskiranje;
- 4) iz oblasti društvenih nauka, potpukovnik doc. dr Vojislav Stojković za knjigu Tehnologija vojnog obrazovanja;
- 5) iz oblasti tehničkih nauka, potpukovnik dr Nikola Vujanović, za knjigu Teorija pouzdanosti tehničkih sistema.
- 6) iz oblasti tehničkih unapređenja i pronalazaka – pukovnik Ivan Katalinić, dipl. inž. i građansko lice na službi u JNA mr Krešimir Bubljić, dipl. inž. za zajednička tehnička unapređenja borbenih sredstava;
- 7) iz oblasti medicinsko-bioloških nauka, pukovnik doc. dr sci med. Miroslav Miletić, za doktorsku disertaciju pod nazivom Organizacija ranog otkrivanja poremećaja zdravlja aktivnih vojnih lica.
- 8) iz oblasti istorije medicine grupa od 21 autora – pukovnik Nikola Anić, naučni savetnik, general-potpukovnik prof. dr Bogoljub Arsić, pukovnik dr Saša Božović, general-major dr Žarko Cvetković, general-potpukovnik prof. dr Đorđe Dragić, pukovnik prof. dr Mihajlo Funtek, prof. dr sci med. Vera Gavrilović, pukovnik prof. dr Miodrag Jašović, pukovnik prof. dr Marjan Južnić, pukovnik dr Georgi Kamčevski, pukovnik mr ph Eliezer Katan, potpukovnik mr sci med. Jovo Kovačević, general-potpukovnik dr Ivan Kralj, general-potpukovnik dr Hajro Kulenović, pukovnik dr Alfred Nick, general-pukovnik akademik prof. dr Gojko Nikoliš, general-potpukovnik prof. dr sci med. Stanislav Pišćević, glavni i odgovorni urednik i predsednik redakcijskog odbora edicije, pukovnik dr sci vet. med. Jaša Roman, pukovnik akademik prof. dr Miomir Savićević, pukovnik prof. dr sci ph Dragan Stupar i general-major prof. dr Borivoje Vračarić, za knjigu Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941–1945.

Svečanost, na kojoj je uručeno to najviše priznanje saveznog sekretara za narodnu odbranu, održana je 20. decembra 1990. godine u Domu JNA u Beogradu. Priznanja nagrađenima je uručio načelnik Generalštaba oružanih snaga SFRJ, general-pukovnik Blagoje Adžić. U ime nagrađenih zahvalio se potpukovnik doc. dr Vojislav Stojković.

Obrazloženje komisije za dodelu Nagrade „22. decembar“

Skoro četrdeset godina, od potporučnika do admirala, do poslednjeg životnog damara, sve svoje sposobnosti posvetio je admiral *Petar Šimić* Jugoslovenskoj ratnoj mornarici, Jugoslovenskoj narodnoj armiji i našim oružanim snagama. Njegov stvaralački rad bio je najbolji izraz spoja uverenja i akcije, razumevanja suštine našeg koncepta odbrane i uloge čoveka. Humanizam i istinska shvatanja slobode i poznavanje prirode vojne organizacije, predstavljaju osnovu lične evokacije admirala Šimića. Zbog toga je sasvim razumljivo što je on najviše uradio, teorijski i praktično, na području razumevanja i razvijanja ljudskog faktora naše odbrane. Svakom svojom izgovorenom i napisanom rečju, admiral Šimić se istovremeno zalagao za jedinstvo odbrambeno-zaštitnog sistema, jedinstvo rukovođenja i komandovanja oružanim snagama, jedinstvo jugoslovenskog ratišta i oružane borbe.

Admiral Petar Šimić je smatrao da i u najsloženijim uslovima Jugoslovenska narodna armija mora biti sposobna da izvrši svoju ustavnu ulogu, a da ta sposobnost zavisi pre svega od ljudskog činioca i moralno-političkog jedinstva pripadnika Armije. Smatrao je da je to jedinstvo moguće postići na zajedničkim i trajnim vrednostima jugoslovenskog društva, a pre svega na jugoslovenskom patriotizmu, bratstvu naših naroda i narodnosti. Za to jedinstvo admiral Šimić najviše je učinio u poslednjim godinama i mesecima svog vojničkog i revolucionarnog življenja, izrastajući u političara i ličnost velikog autoriteta na celom jugoslovenskom prostoru. Rad i život admirala Petra Šimića ostavili su duboki trag u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, a kao vojnik i političar biće sa poštovanjem zapamćen kod svih jugoslovenskih naroda i narodnosti.

*

Zahvaljujući svestranom vojno-stručnom i političkom obrazovanju, trupnom i životnom iskustvu i izraženim vrlo pozitivnim ljudskim osobinama, general-pukovnik *Aleksandar Spirkovski* je na svim dužnostima postigao veoma zapažene rezultate u radu i uživao veliki ugled među pripadnicima oružanih snaga i u široj jugoslovenskoj javnosti. Lično je kao komandant armije i komandant vojne oblasti doprineo realizaciji krupnih zadataka na planu organizacijsko-formacijskih promena koje su u toku već nekoliko godina. Na svim dužnostima, a naročito na sadašnjoj dužnosti komandanta vojne oblasti, dao je veliki doprinos unapređenju sistema rukovođenja i komandovanja u svim oblastima života i rada sa težištem na punom osposobljavanju mirnodopskih i ratnih komandi, jedinica i štabova za realizaciju zadataka odbrane zemlje od agresije, kao i zaštite ustavnog poretka. Angažovanjem starešina komande oblasti i potčinjenih sastava na težišnim zadacima izgradnje borbene gotovosti, obezbedio je dnevno praćenje stanja u svim sastavima oblasti, pravovremeno reagovanje kako na preventivnom planu, tako i u razrešavanju nastalih problema, i posebno, ličnim angažovanjem, te angažovanjem svojih najbližih saradnika i komandanta jedinica 1. vojne oblasti, već nekoliko godina u ovoj složenoj ekonomskoj i političkoj situaciji u kojoj se nalazi naša zemlja, obezbeđivao je blagovremeno i kvalitetno informisanje starešina i građanskih lica, što je imalo veoma pozitivnog odraza na rad i raspoloženje ljudi. Posebno se isticao na razvijanju konkretne saradnje i koordinacije sa svim strukturna društva u zoni, težišno po onim pitanjima koja su imala naročit značaj za pripremu oružanih snaga i društva za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata.

Na svim dužnostima koje je obavljao general-major *Dušan Uzelac* je ispoljavao primeran odnos prema zadacima borbene gotovosti i izgradnji stabilnog moralno-političkog stanja. U sastavima kojima je komandovao poslednjih godina uspešno je izvedeno više složenih zajedničkih taktičkih vežbi, komandno-štabnih ratnih vežbi, pokretnih logorovanja itd. Ukupnim angažovanjem u toku svoje vojničke karijere general Uzelac je dao značajan doprinos, ne samo na osposobljavanju komandi i jedinica za najteže zadatke u ratu i miru, već je principijelnim stavovima, primernim ponašanjem i toleranci-

jom obezbedio visok ugled u armijskom sastavu i društveno-političkim organizacijama u sredinama gde je živeo i radio.

Na odgovornim dužnostima koje je obavljao general-major *Živan Mirčetić* je postigao zapažene rezultate. Poseban doprinos dao je u realizaciji združenih taktičkih vežbi, organizaciji i rukovođenju sa više taktičkih vežbi jedinica RV i PVO iskazujući visok stepen umešnosti i inicijative. Značajno je unapredio rukovođenje i komandovanje jedinica, uvođenjem sistema za automatsku obradu podataka „AS-84“, čijim je korišćenjem ubrzan proces na donošenju odluka, vezanih za aktivnosti i dejstva jedinica RV i PVO. Angažovao se i na popularizaciji vojnog poziva, a posebno na neposrednoj organizaciji vazduhoplovnih manifestacija u više gradova u zoni jedinice kojom je komandovao. Saradnjom sa narodom, školama i radnim organizacijama značajno je doprineo ugledu pripadnika JNA. Pored svega, general Mirčetić izvršava i letačke zadatke, sa posebnom napomenom, da leti na nadzvučnom avionu, u svim meteorološkim uslovima, danju i noću, što doprinosi njegovom ugledu kod potčinjenih starešina.

Kontraadmiral *Đuro Pojer* je ispoljio visok nivo stručnosti i organizatorskih sposobnosti u obavljanju viših i složenijih dužnosti, radi čega je uvek uživao ugled i poštovanje u vojnim kolektivima i sredinama gde je živeo i radio. Naročito se isticao u razvijanju veza armije sa narodom, razvijanju bratstva i jedinstva, razvoju i obogaćivanju koncepcije opštenarodne odbrane na moru, što je posebno značajno za naš jadranski prostor. Isticao se u planiranju i izvođenju brojnih komandno-štabnih i zajedničkih taktičkih vežbi u Vojno-pomorskoj oblasti i dao znatan doprinos na planu sadejstva, saradnje i koordinacije dejstava svih struktura društva. Naročito je značajan njegov doprinos u ostvarivanju sadejstva između pomorskih, kopnenih i vazduhoplovnih snaga.

U toku službovanja u oružanim snagama SFRJ i savesnim dugogodišnjim radom na svim dužnostima, te primernim odnosom prema zadacima, pukovnik *Vladimir Božičević* je ostvario značajne rezultate na jačanju moralno-političkog stanja, bratstva i jedinstva i ukupnoj izgradnji borbene gotovosti jedinica, komandi, ustanova i štabova oružanih snaga. Uspešno je obavljao mnoge značajne dužnosti u oružanim snagama, nastavničke i komandne u vojnim akademijama, kao i dužnosti

u štabovima Teritorijalne odbrane. Poseban uticaj, pukovnik Božičević je ispoljio na planu unapređenja organizacije i metode rada štaba Teritorijalne odbrane, čime je znatno porasla operativnost i efikasnost sistema rukovođenja i komandovanja. U dužem periodu, principijelno i argumentovano se suprotstavljao razbijanju jedinstvenog rukovođenja i komandovanja oružanim snagama od strane zagovornika i nosioca rušenja SFRJ i stvaranja republičkih armija.

*

Najnovija knjiga pukovnika u penziji, *Aleksandera Razingara, Elektronsko izviđanje i maskiranje* predstavlja svojevrsnu sintezu saznanja do kojih je autor došao vlastitim naučno-istraživačkim radom i angažovanjem u zadnjih nekoliko godina. Pored standardnog i visokostručnog prilaza, knjiga sadrži obilje formulacija, naznaka i hipoteza koje bi valjalo dalje istraživati. Ove ideje su podržane indikatorima i jednostavnim logičnim modelima i predstavljaju originalan naučni doprinos autora oblasti elektronskog izviđanja i maskiranja i veliki izazov za sve sadašnje i buduće istraživače u ovoj oblasti. Posebno ističemo dve bitne karakteristike ovog dela koje najočitije odslikavaju autora kao naučnika, pisca i priznatog pedagoga. Prva se odnosi na način prezentacije spoznatog i hipotetičkog. I jedno i drugo pisano je jasnim i razumljivim jezikom u kojem obilje matematičkih relacija i odnosa ne ostavlja ravnodušnim i obeshrabrenim ni čitaoca koji tim odnosima ne vlada, ni dobrog poznavaoца materije, koju ova knjiga obrađuje. Druga karakteristika odnosi se na relativnu sveobuhvatnost dela u kojem se vrlo slojevito, a ipak konzistentno, zahvata široka lepeza problema elektronskog izviđanja i maskiranja, od tehnike elektronskog osmatranja i vođenja ubojnih sredstava, do vidova, sadržaja i metoda zaštite i maskiranja od elektronskih dejstava.

*

Knjiga potpukovnika doc. dr *Vojislava Stojkovića, Tehnologija vojnog obrazovanja* zahvata široku oblast teorije i prakse unutrašnje organizacije nastave u vojnim školama i

komandama. Polazeći od specifičnosti vojnog obrazovanja, autor koristi interdisciplinarni pristup istraživanju. Posebna vrednost knjige je, što je u njoj zastupljen optimalan sklad teorijskog i empirijskog dela. Empirijsku građu autor je prikupio sistematskim obimnim istraživanjem na uzroku u vojnim školama i akademijama pomoću desetak instrumenata i tehnika specijalno izrađenim za realizaciju postavljenog cilja.

U knjizi *Tehnologija vojnog obrazovanja* autor na originalan način razmatra ciljeve vaspitanja i obrazovanja i uspešno ih konkretizuje do nivoa operativnih i u praksi realizovanih zadataka. Takav pristup je koristio i u prikazu implikacija naučno-tehničke revolucije na vojno vaspitanje i obrazovanje. Praktična vrednost knjige je u tome što će pomoći nastavnicima vojnih škola i drugim starešinama da unaprede planiranje, organizaciju, vaspitanje i izvođenje obuke u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

*

Potpukovnik dr *Nikola Vujanović* je na osnovu sopstvenih istraživanja, svog dosadašnjeg naučnog i stručnog rada, ostvarenih rezultata iz ove oblasti u nas i u svetu, u knjizi *Teorija pouzdanosti tehničkih sistema* obradio sve aspekte potrebne za razmatranje pouzdanosti savremenih složenih tehničkih sistema. Knjiga je podeljena u tri dela. Prvi deo daje jedan kompletan i veoma pregledan prikaz teorijskih osnova pouzdanosti, čije razmatranje predstavlja preduslov za bilo kakvo ozbiljnije bavljenje ovom problematikom. Drugi deo posvećen je pouzdanosti u procesu konstruisanja i u njemu autor daje neka originalna gledanja na osnovne principe konstruisanja, pri čemu je osnovna ideja da se pouzdanost u ovoj fazi mora razmatrati kao merljiv konstrukcioni parametar. Treći deo knjige bavi se problemima pouzdanosti sa stanovišta održavanja.

Knjiga *Teorija pouzdanosti tehničkih sistema* je na visokom nivou, kako po sadržaju, tako i po kvalitetu i sistematičnosti izlaganja, preglednosti i opštoj organizaciji teksta. Ova knjiga je od velike koristi za sve koji treba da stiču znanja iz ove oblasti, ali i za one koji se već bave ovim poslom, jer sadrži niz teorijskih novina koje je autor proverio u praksi.

Poseban značaj knjiga ima za stručnjake koji rade na zadacima neposredno ili posredno vezanim za područje pouzdanosti i to ne samo u jedinicama i ustanovama JNA, već i šire.

*

Pukovnik *Ivan Katalinić* dip. inž. i građansko lice na službi u JNA mr *Krešimir Bublic* dipl. inž., dobitnici su nagrade za uspešnu realizaciju razvoja *Dva nova rešenja morskih mina*, usvojenih u naoružanje Ratne mornarice oružanih snaga SFRJ. Uspešnom realizacijom razvoja tih mina obezbeđena je zahtevana efikasnost zaprečavanja mora i unutrašnjih plovnih puteva, čime je obezbeđen nov kvalitet u zaštiti našeg akvatorija. Mine su originalna rešenja realizovana na bazi vlastitog istraživanja, specifične konstrukcije, a rešenje je takvo da omogućava razvoj novih vrsta i tipova mina.

Autori su uspešnom realizacijom tih mina, svojim originalnim rešenjem obezbedili nov kvalitet ukupnog efekta na cilju, koji se ogleda u: a) povećanju dubine miniranja protiv površinskih brodova i podmornica, b) efikasnom protivdesantnom miniranju u plitkim vodama, međuotočnim prolazima, lukama i unutrašnjim plovnim putevima, c) novom kvalitetu udara i žilavosti na razminiranje, i d) unifikaciji mina i sklopova.

Autor nove filozofije i koncepcije rešenja mina je pukovnik *Ivan Katalinić*, a autor idejnog rešenja i realizacije paljbenog sistema je mr *Krešimir Bublic*.

*

Doktorska disertacija pukovnika dr sci med. *Miroslava Miletića*, *Organizacija ranog otkrivanja poremećaja zdravlja aktivnih vojnih lica* je originalno i celovito naučno delo proisteklo iz višegodišnjeg sistematskog istraživanja modela aktivne zdravstvene zaštite aktivnih vojnih lica kojim se omogućava rano i aktivno otkrivanje početnih poremećaja njihovog zdravlja i kontinualno praćenje i proučavanje štetnih faktora povezanih sa aktuelnim zdravstvenim stanjem aktivnih vojnih lica. Originalnost rada je, pre svega, u tome što se otkriveni početni poremećaji zdravlja, mogu stepenovati u odnosu na sposobnost za službu u JNA. Ovim je učinjen

značajan korak u organizaciji sanitetske službe i utvrđivanju uzročno-posledičnih veza pokazatelja zdravstvenog stanja aktivnih vojnih lica i njihove radne sposobnosti, uticaja faktora rizika i ranu pojavu i brzinu razvoja pojedinih značajnih oboljenja. Tim modelom stvorena je mogućnost za formiranje kompjuterizovane baze podataka za svakog starešinu u kojoj bi se kontinualno registrovale i pratile promene zdravstvenog stanja i veza između mernih faktora rizika i utvrđenih oboljenja. Novi model razrađen je na osnovu višegodišnjih istraživanja i rezultata dobijenih za više od 30.000 starešina. Omogućava plansko i sistematsko sprovođenje potrebnih preventivnih mera i predstavlja osnovu za prospektivna istraživanja hroničnih degenerativnih oboljenja, faktora rizika i ostalih činilaca koji utiču na radnu i borbenu gotovost naših starešina.

*

Četvorotomnu ediciju *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941–1945*, pisali su 21 autor, medicinski radnici, učesnici narodnooslobodilačkog rata i posleratni rukovodioci sanitetske službe JNA, akademici, istaknuti profesori, istoričari i publicisti. Izuzetnu vrednost ove edicije predstavljaju istorijski podaci koji kazuju o nastanku, razvoju i radu sanitetske službe u toku narodnooslobodilačkog rata, istovremeno obogaćuju i upotpunjuju istinu o karakteru naše narodnooslobodilačke borbe i revolucije u celini, o herojskoj epopeji i stradanjima, o naporima i žrtvama, o humanizmu i stremljenjima našeg pokreta za nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda. Obilje autentičnih podataka, dragocenih iskustava i činjenica uspešno je otrgnuto od zaborava i dato sadašnjim i budućim generacijama kao istorijsko svedočanstvo o svemu što je sanitetska služba činila od prvih partizanskih akcija do završnih operacija naše armije za oslobođenje Jugoslavije.

Tek kroz ovu ediciju mogu se sagledati ogromne žrtve koje je sanitetska služba dala časno izvršavajući svoje obaveze i dužnosti u lečenju ranjenika i bolesnika. Tako, pored podataka o broju učesnika, navodi se, da je u toku narodnooslobodilačke borbe živote dalo preko 550 lekara, farmaceuta i studenata medicine. Poginuo je veliki broj srednjemedicin-

skog osoblja a među njima samo bolničarki blizu 3.800 od kojih je 1.950 bilo mladih od 20 godina. Podatak da je sanitetska služba dala 44 narodna heroja i da su dve bolnice odlikovane Ordenom narodnog heroja (Centralna bolnica Vrhovnog štaba NOV i POJ i bolnica u Petrovoj Gori), ubedljivo govori o podvizima i žrtvovanju pripadnika sanitetske službe. Autori ovog dela saglasili su se da novčani iznos Nagrade „22. decembar“ poklone Domu zdravlja u Bosanskom Petrovcu, za uspomenu na mesto gde su septembra 1942. godine partizanski lekari na slobodnoj teritoriji, održali svoj prvi kongres, na kome se još više organizaciono učvršćuju i određuju doktrinarne principe lečenja ranjenika i bolesnika.

S U M M A R Y

THE „22. DECEMBAR“ PRIZE

On the occasion of the Yugoslav People's Army Day, the Federal Secretary for National Defence, Army General Veljko Kadijević, awarded the „22. decembar“ Prize to the most deserving creators in 1990. The awarded were paid tribute for their extraordinary successes in command and control over units of our Armed Forces, and for the best accomplishments in the domains of the art of war, social and technical sciences, in the fields of inventions or technological sophistications, and in the domains of medical-biological sciences and of history of medicine. The „22. decembar“ Prize was this year awarded also for the lifework.

The Prize was awarded:

- 1) for the lifework to Admiral Petar Šimić, posthumously;
- 2) for extraordinary successes in command and control, to Colonel General Aleksandar Spirkovski, Major General Dušan Uzelac, Major General Živan Mirčetić, Rear Admiral Đuro Pojer, and Colonel Vladimir Božičević;
- 3) in the art of war domain, to Colonel, retd, Eng Aleksander Razingar, for the book *Elektronsko izviđanje i maskiranje* (Electronic reconnaissance and camouflage);
- 4) in the domain of social sciences, to Lt. Colonel D Sc Vojislav Stojković, for the book *Tehnologija vojnog obrazovanja* (Technology of military education);
- 5) in the domain of technological sciences, to Lt. Colonel D Sc Nikola Vujanović, for the book *Teorija pouzdanosti tehničkih sistema* (Theory of reliability of technical systems);
- 6) in the domain of technological innovations and inventions, to Colonel Eng Ivan Katalinić, and M Sc Krešimir Bubljić, civilian employee in the YPA, for their technological sophistication of combat equipment;
- 7) in the domain of medical and biological sciences, to Colonel D Sc med. Miroslav Miletić, for his doctor's dissertation *Organizacija ranog otkrivanja*

poremećaja zdravlja aktivnih vojnih lica) (Organization of early detection of health disorders with active Army members);

8) in the domain of history of medicine, to the group of 21 authors – Colonel Nikola Anić, scientific advisor; Lieutenant General Prof. D Sc Bogoljub Arsić; Colonel Dr Saša Božović; Major General Dr Žarko Cvetković; Lieutenant General Prof. D Sc Đorđe Dragić; Colonel Prof Sc Mihajlo Funtek; Prof. D Sc med. Vera Gavrilović; Colonel Prof. D Sc Miodrag Jašović; Colonel M Sc ph Eliezer Katan; Lt. Colonel M Sc med. Jovo Kovačević; Lieutenant General Dr Ivan Kralj; Lieutenant General Dr Hajro Kulenović; Colonel Dr Alfred Nick; Colonel General Prof. D Sc Gojko Nikoliš, Academician; Lieutenant General Prof. D Sc med. Stanislav Pišćević, the Chief and Responsible Editor and the Chairman of the Editorial Board of the Edition; Colonel D Sc vet. Jaša Roman; Colonel Prof. D Sc Miomir Savićević Academician; Colonel Prof. D Sc ph Dragan Stupar; Major General Prof. D Sc Borivoje Vračarić; and Lt. Colonel Dr Vojislav Stojković – for the book *Sanitetska služba u Narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941–1945* (Medical Service in the National Liberation War of Yugoslavia 1941–45).

The ceremony of handing this highest recognition on the part of Federal Secretary for National Defence was held in the YPA Club in Belgrade on December 20 th, 1990. The Prize was handed to the awarded by the Chief of the General Staff of the Armed Forces of SFRY, Colonel General Blagoje Adžić. Appreciation and thanks on behalf of the awardees were expressed by Lt. Colonel Dr Vojislav Stojković.

R É S U M É

PRIX „22. DECEMBRE“

A l'occasion du Jour de l'Armée Populaire Yougoslave, Le Secrétaire fédéral à la défense nationale, général d'armée Veljko Kadijevic, a remis le Prix 22. Décembre aux créateurs les plus agiles en 1990. Avec cela on a reconnu les mérites aux lauréats pour leurs succès dans le domaine de commandement des unités des forces armées et pour les réalisations dans le domaine de l'art de guerre, des sciences sociales et techniques, des innovations, des sciences biologico-médicales et de l'histoire de médecine.

Cette année aussi on a remis le prix le pour l'oeuvre de la vie.

Les lauréats sont:

- 1) pour l'oeuvre de la vie, posthum – amiral Petar Simic;
- 2) pour les succès extraordinaires dans le domaine de commandement – général de corps d'armée Aleksandar Spirkovski, général de brigade Dusan Uzelac, général de brigade Zivan Mircetic, contreamiral Djuro Pojer et colonel Vladimir Božićević;
- 3) dans le domaine de l'art de guerre, colonel en retraite Aleksander Razingar, dipl. ing. pour le livre *Elektronsko izvidanje i maskiranje* (Eclairage et camouflage électronique);
- 4) dans le domaine des sciences sociales, lieutenant-colonel dr. Vojislav Stojkovic pour le livre *Tehnologija vojnog obrazovanja* (Technologie de l'éducation militaire);

5) dans le domaine des sciences technique, lieutenant-colonel dr. Nikola Vujanovic pour le livre *Teorija pozdanosti tehničkih sistema* (Théorie de sûreté des systèmes techniques);

6) dans le domaine des inovations et des recherches – colonel Ivan Katalinic, dipl. ing. et civil au service de l'armée mr. Kresimir Public pour les résultats communs concernant amélioration des moyens de combat;

7) dans le domaine des sciences biologico-médicales, colonel dr. sci. med. Miroslav Miletic, pour la dicertation sous le titre *Organizacija ranog otkrivanja poremećaja zdravlja aktivnih vojnih lica* (Organisation de la découverte de début de la perturbation de la santé des militaires de carrière);

8) dans le domaine de l'histoire de médecine, un groupe de 21 auteurs – colonel Nikola Anic, conseiller scientifique, général de division prof. dr. Bogoljub Arsic, colonel dr. Sasa Bozovic, général de brigade dr. Zarko Cvetkovic, général de divison prof. dr. Djordje Dragic, colonel prof. dr. Mihajlo Funtek, prof. dr. sci. med. Vera Gavrilovic, colonel prof. dr. Miodrag Jasovic, colonel prof. dr. Marjan Juznic, colonel dr. Georgi Kamcevski, colonel mr. ph. Eliezer Katan, lieutenant-colonel mr. sci. med. Jovo Kovacevic, général de division dr. Hajro Kulenovic, colonel dr. Alfred Nick, général de division Ivan Kralj, général de corps d'armée académicien prof. dr. Gojko Nikolis, général de divison prof. sci. med. Stanislav Piscevi, rédacteur en chef et président du groupe de rédaction de l'édition, colonel dr. sci. vet. med. Jasa Roman, colonel académicien prof. Dr. Miomir Savicevic, colonel prof. sci. ph. Dragan Stupar, lieutenant-colonel dr. Vojislav Stojkovic et général de brigade prof. dr. Borivoje Vracaric, pour le livre *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*) (Le service de santé pendant la guerre de libération nationale yougoslave 1941 – 1945).

La célébration a été honorée par le général de corps d'armée, chef d'Etat-major général des forces armées de la RSFY, qui a remis le prix aux lauréats le 20 décembre 1990. Au nom des lauréats, le mot de remerciement a été prononcé par le lieutenant-colonel Vojislav Stojkovic.

РЕЗЮМЕ

НАГРАДА „22. ДЕКАБРЯ“

В связи с Днем Югославской народной армии союзный секретарь по народной обороне генерал армии Велько Кадиевич удостоил Награды „22 декабря“ самых заслуженных создателей в 1990 г. Этим награжденные получили признание за исключительные успехи в управлении и командовании войсками наших Вооруженных сил и за лучшие достижения в области военного искусства, общественных и технических наук, изобретательства или технических совершенствований, медико-биологических наук и истории медицины. В этом году Награда „22 декабря“ присвоена и за дело жизни.

Наград удостоены:

- 1) За дело жизни, посмертно – адмирал Петар Шимич;
- 2) За исключительные успехи в управлении и командовании – генерал-полковник Александр Спировски, генерал-майор Душан Узелац, генерал-

майор Живан Мирчетич, контр-адмирал Джуро Поер и полковник Владимир Божинович;

3) В области военного искусства – полковник в отставке Александер Разингар, дипл. инж., за книгу *Электронная разведка и маскировка*;

4) В области общественных наук – подполковник д-р Воислав Стойкович за книгу *Технология военного образования*;

5) В области технических наук – подполковник д-р Никола Вуянович за книгу *Теория надежности технических систем*;

6) В области технических совершенствований и изобретений – полковник Иван Каталинич, дипл. инж и гражданское лицо, служащее в ЮНА канд. наук Крешимир Бублич за совместное совершенствование боевых средств;

7) В области медико-биологических наук – полковник доц. д-р мед. наук Мирослав Милетич за докторскую диссертацию под названием *Организация раннего обнаружения нарушений здоровья кадровых офицеров*;

8) В области истории медицины – группа из 22-х авторов – полковник Никола Анич, научный советник, генерал-подполковник проф. д-р Боголюб Арсич, полковник д-р Саша Божович, генерал-майор д-р Жарко Цветкович, генерал-подполковник проф. д-р Джордже Драгич, полковник проф. д-р Михайло Фунтек, проф. д-р мед. наук Вера Гаврилович, полковник проф. д-р Миодраг Яшович, полковник проф. д-р Марьян Южнич, пуковник д-р Георги Камчевски, полковник канд. фарм. наук Элизер Катан, подполковник канд. мед. наук Йово Ковачевич, генерал-подполковник д-р Иван Краль, генерал-подполковник д-р Хайро Куленович, полковник д-р Алфред Ник, генерал-полковник академик проф. д-р Гойко Николиш, генерал-подполковник проф. д-р мед. наук Станислав Пишчевич, главный и ответственный редактора и председатель Редакционной коллегии издания полковник д-р вет. и мед. наук Яша Роман, полковник академик проф. д-р Миомир Савичевич, полковник проф. д-р фарм. наук Драган Ступар и генерал-майор проф. д-р Боривое Врачарич за книгу *Санитарная служба в народно-освободительной войне Югославии 1941–1945*.

Торжественное мероприятие в связи с вручением высшего признания союзного секретаря по народной обороне состоялось 20 декабря 1990 года в Доме ЮНА в Белграде. Признания награжденным вручил начальник Генштаба Вооруженных сил СФРЮ генерал-полковник Благое Аджич. От имени награжденных благодарность принес подполковник Воислав Стойкович.

Sa sednice Saveta časopisa

Sednica Saveta i Redakcijskog odbora „Vojnog dela“ održana je 13. decembra 1990. godine u Domu JNA u Beogradu. Sednicom je rukovodio predsednik Saveta časopisa general-potpukovnik Ivan Radanović. Analizirajući rad i ostvarenje programske orijentacije časopisa u proteklom jednogodišnjem periodu, zaključeno je da je sadržaj časopisa, u celini, odgovarao potrebama i zahtevima koje su nametale društveno-političke promene u svetu i u nas, kao i to da je odražavao naše aktuelne potrebe teorijskog i praktičnog delovanja u vojnoj sferi.

Na sednici je načelnik Generalštaba oružanih snaga SFRJ, general-pukovnik Blagoje Adžić, uručio Nagradu „Vojno delo“ za 1990. godinu general-majoru prof. dr Radovanu Radinoviću, za članak Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ, koji je objavljen u „Vojnom delu“ br. 3-4/90.

Takođe, na sednici je prihvaćeno da sredinom 1991. izađe iz štampe tematski dvobroj „Vojnog dela“ posvećen problemima dogradnje strategijske koncepcije naše odbrane. To bi bio svojevrstan nastavak kontinuiranih napora koje časopis ulaže već dve godine u promišljanje neophodnih i poželjnih promena koje treba preduzeti radi osavremenjivanja naše koncepcije odbrane i vojne doktrine u novonastalim opštim i posebnim uslovima.

U ovom broju donosimo izveštaj o radu Saveta i Redakcijskog odbora za 1990. godinu, koji je podneo pukovnik Jovan Čanak, glavni i odgovorni urednik, ujedno sekretar Saveta časopisa „Vojnog dela“, te reč načelnika Generalštaba oružanih snaga SFRJ, general-pukovnika Blagoja Adžića, prilikom uručenja Nagrade „Vojno delo“ i obrazloženje komisije za dodeljivanje Nagrade.

„Vojno delo“ mora stalno inicirati aktivnosti koje su u funkciji daljeg jačanja naše odbrambene moći

Pukovnik JOVAN ČANAK

Od poslednje sednice Saveta časopisa, održane 13. decembra 1989, izdato je šest redovnih brojeva „Vojnog dela“. Pored toga, Redakcija je izdala i „Internu publikaciju“, obima dva prosečna broja „Vojnog dela“, koja je u celini posvećena „okruglom stolu“ o temi *Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena svetske vojno-političke situacije i društvenih reformi u našoj zemlji*. U protekloj izdavačkoj godini u časopisu je objavljeno 65 priloga, od čega: 63 autorska, jedan redakcijski, a jedan prilog je deo studije iz naučnoistraživačkog projekta „Titovo vojno delo“. Sve to je obima 1.512 stranica, ili oko 125 autorskih tabaka.

U tom periodu u „Vojnom delu“ su svoje članke objavila 54 autora, od čega se 11 pojavilo sa dva članka. Od ukupnog broja autora – 34 su aktivna vojna lica, 15 su penzionisana vojna lica, a pet autora je iz građanstva. Autori iz školskih i naučnoistraživačkih ustanova JNA čine 46, iz ustanova SSNO i Generalštaba 37, iz trupe sedam i autori iz naučnih ustanova u građanstvu 10 odsto. S obzirom na karakter i namenu našeg časopisa i neophodnost izučavanja problema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite s težištem na razvoju ratne veštine, strukturom autora uglavnom možemo biti zadovoljni, jer ih je više od 80 odsto iz školskih i naučnoistraživačkih ustanova i organizacijskih jedinica SSNO i Generalštaba. Međutim, Redakcija se i dalje suočava sa problemom nedovoljne zastupljenosti starešina iz jedinica sa svojim priložima u našem časopisu. Budući da te starešine imaju značajna iskustva iz prakse, bilo bi korisno da ih uopštavaju, sintetizuju i javno iznose, jer je značaj tih iskustava posebno važan za razvoj vojnonaučne misli. To se naročito odnosi na probleme rukovođenja i komandovanja, obuke komandi i viših jedinica, te na rezultate empirijskih provera nekih teorijskih i doktrinar-nih postavki u mirnodopskoj komandno-štabnoj praksi jedinica

i ustanova oružanih snaga, posebno kada je reč o zajedničkim taktičkim vežbama i drugim složenijim oblicima i metodama provere njihove osposobljenosti.

Struktura članaka objavljenih u „Vojnom delu“ u proteklom periodu po tematskim oblastima, naznačenim u Orijentacionom tematskom planu, izgleda ovako: *teorija o ratu i ratna veština* – 25 članaka, *opštenarodna odbrana i društvena samozaštita* – 19, *vojno-politički komentari (analiza značajnih vojno-političkih događaja u međunarodnim odnosima)* – pet, *konceptije odbrane, strategije i doktrine i razvoj oružanih snaga drugih zemalja* – dva, *kritički osvrti* – šest, i ostalo šest članaka. Dakle, najviše objavljenih priloga bilo je iz dve oblasti: *teorije o ratu i ratne veštine* (38 odsto) i *opštenarodne odbrane i društvene samozaštite* (30 odsto).

S obzirom na to da je tematska celina *teorija o ratu i ratna veština* najznačajnija i najobimnija oblast predviđena Orijentacionim tematskim planom i da treba da čini okosnicu sadržaja časopisa, kao i na stalne potrebe daljeg razvoja naše vojnoteorijske misli, smatramo da je ta celina u proteklom periodu bila odgovarajuće zastupljena. U objavljenim priložima razmatrana je raznovrsna problematika, počev od osnovnih pitanja ratne veštine kao nauke – njenog predmeta, teorije, metode, i njenih disciplina, pre svega strategije i operatike, do uticaja naučno-tehničkog razvoja i promena u savremenom svetu na vođenje oružane borbe.

Značajno mesto u strukturi članaka dobila je tematska celina *opštenarodna odbrana i društvena samozaštita*. Značaj promena svetske vojno-političke situacije i njihov uticaj na vojno-politički i geostrategijski položaj Jugoslavije, kao i dubina i sveobuhvatnost krize u koju je zapalo naše društvo i neminovnost njenog prevladavanja – inicirali su Redakciju da organizuje raspravu za „okruglim stolom“ o problemima dogradnje opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena u svetu i društvenih reformi u našoj zemlji. Najveći deo priloga sa te rasprave pripada upravo ovoj tematskoj celini.

U proteklom periodu nešto manje su bili zastupljeni članci koji se odnose na konceptije, strategije, doktrine i razvoj oružanih snaga drugih zemalja (svega četiri odsto). Za analizu je i činjenica da u proteklom periodu nismo imali ni jedan prilog o iskustvima iz narodnooslobodilačkog rata, a u pret-

hodnom periodu (1988–1989) iz te oblasti smo imali samo jedan prilog. Redakcija i Redakcijski odbor časopisa ne žele da veruju kako je na to opredeljenje uticala postojeća unutrašnja politička situacija i, na osnovu toga, eventualna promena vrednosnog stava prema kompleksu pitanja iz narodnooslobodilačkog rata, već da se, pre svega, radi o premeštanju težišta na aktuelna teorijska i doktrinarna pitanja koja je nametnula potreba dogradnje strategijske koncepcije prema zahtevima vremena koje je pred nama, a to je vreme dubokih promena i preobražaja. I pored toga, Redakcija smatra da u idućoj godini tematika iz NOR-a mora biti više zastupljena u časopisu, tim pre što je 1991. godina jubilara godina za naše oružane snage.

U ovoj godini časopis je otvorio svoje stranice autorima spremnim da se upuste u istraživanja promena u savremenim međunarodnim odnosima. Kako su te promene značajno uslovljene i određene događajima u istočnoevropskim zemljama, tu rubriku je Redakcija otvorila sa tri veoma uspešna priloga, u kojima su sa različitih aspekata analizirane promene u istočnoevropskim zemljama i novonastali odnosi između vojno-političkih saveza.

Redakcija je u maju ove godine organizovala „okrugli sto“ o temi *Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena svetske vojno-političke situacije i društvenih reformi u našoj zemlji*. U pokretanju i pripremi te rasprave pošlo se od dve osnovne pretpostavke: (1) da se pod uticajem ubrzanih socijalnopolitičkih procesa u Evropi i našem neposrednom okruženju bitno promenila svetska vojno-politička situacija i, shodno tome, vojno-politički i geostrategijski položaj Jugoslavije, i (2) da su društveni procesi unutar naše zemlje po mnogo čemu protivurečni i da se mogu, i moraju, različito vrednovati, kako sa stanovišta ukupne stabilnosti zemlje i njene odbrambeno-zaštitne moći, tako i sa stanovišta istinske demokratizacije i svestranih reformi društva. Ujedno, taj „okrugli sto“ je nastavak ranije pokrenute rasprave na temu *Društvo i odbrana u savremenim uslovima*, koja je objavljena u „Vojnom delu“ br. 1/89. Značaj pokrenute teme i ozbiljnost društvenog trenutka uslovlili su i reprezentativnost skupa, kako po stručno-teorijskoj kompetentnosti učesnika, tako i po njihovom mestu u sistemu vojnog rukovođenja.

Tematski dvobroj „Vojnog dela“ (3–4/90) u celini smo posvetili prilogima sa tog „okruglog stola“. Zbog izuzetnog značaja razmatrane problematike za budućnost dogradnje opštenarodne odbrane i oružanih snaga u celini, kao i ostvarenja demokratskih procesa i reformi u našoj zemlji, tematski dvobroj smo, za potrebe Političke uprave SSNO, štampali u povećanom tiražu. Tako je 1.000 primeraka ovog broja „Vojnog dela“ distribuirano jedinicama JNA radi informisanja naših starešina.

Zajedničko obeležje svih priređenih i objavljenih priloga, bez obzira na tematsku, teorijsku i metodološku poziciju autora, moglo bi se sažeti u dve osnovne formulacije: *prvo*, da je koncepcija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u svojim strategijskim elementima potvrdila životvornost, i to u koncepciji odvrćanja oružane agresije; i *drugo*, da nastale promene i promene koje slede u društvu i okruženju nalažu neophodnu dogradnju i usavršavanje u gotovo svim tim strategijskim elementima, ali uz zadržavanje filozofskih postulata koncepcije koji proizilaze iz filozofije, politike i doktrine narodnog rata, kakav je jedino i odgovarao našoj zemlji koja odbacuje rat kao sredstvo politike dominacije i uređenja odnosa među državama i narodima, odnosno zemlji koja je duboko zakoračila u demokratiju i društvene reforme.

U proteklom periodu Redakcija je, i pored osetne kadrovske oslabljenosti, obavila veoma značajne i obimne zadatke. Naime, u nepuna tri meseca organizovali smo „okrugli sto“ i izdali „Internu publikaciju“ i dvobroj „Vojnog dela“ (3–4/90). Sve bi se to teško ostvarilo bez veoma odgovornog rada Redakcijskog odbora i radne grupe za pripremu „okruglog stola“. Njihov poseban doprinos bio je u toku recenzentskog postupka i stručne redakcije priloga. Takođe, moramo pomenuti da smo u obavljanju tih značajnih zadataka naišli na potpuno razumevanje osnivača časopisa, načelnika Generalštaba, kao i drugih odgovornih starešina, načelnika uprava SSNO i Generalštaba, kako u stručnom i organizacijskom smislu, tako i u konkretnoj materijalno-finansijskoj pomoći.

Možemo zaključiti, gledano u celini, da je tematika časopisa u ovoj godini bila raznovrsna i da je, u osnovi, odgovarala njegovoj programskoj orijentaciji. Okosnicu sadržaja činili su prilozi iz tematskih oblasti *teorija o ratu i ratna*

veština i opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, što je, s obzirom na aktuelnost trenutka našeg društva u celini i, posebno, mesta i uloge oružanih snaga, bilo s razlogom naglašeno. Posebno treba naglasiti da u uređivačkoj politici nije bilo propusta koji bi doveli u pitanje koncepciju časopisa i njegova osnovna opredeljenja kao opštevojnog teorijskog glasila.

U narednom periodu težište rada časopisa mislimo da treba da bude usmereno na sledeća pitanja i probleme značajne za dalju dogradnju našeg koncepta odbrane, razvoja oružanih snaga i, naravno, ratne veštine u okviru savremenih kretanja u svetu i, posebno, u našem društvu:

(1) uticaj izmenjene svetske vojno-političke situacije na vojno-politički i geostrategijski položaj Jugoslavije i dogradnju koncepcije naše odbrane;

(2) uticaj društvene i privredne reforme i reforme političkog sistema na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, a time i na razvoj naše ratne veštine;

(3) definisanje i redefinisanje osnovnih kategorija ratne veštine prema savremenim naučno-tehnološkim dostignućima, posebno u oblasti vojne nauke i tehnike;

(4) priprema i vođenje operacija u početnom periodu rata (i to svih njihovih bitnih sadržaja, oblika i vidova), radi što efikasnijeg suprotstavljanja savremenim ofanzivnim doktrinama;

(5) teorijsko (pojmovno i terminološko) određenje i praktična operacionalizacija „bitke u prostoru“ kao našeg sveobuhvatnog doktrinarnog i teorijskog odgovora na savremene ofanzivne koncepcije eventualnih agresora.

Redakcija smatra da bi i u narednom periodu značajna aktivnost trebalo da bude organizovanje rasprave i u 1991. godini, koja bi bila nastavak ranije započetih rasprava u „Vojnom delu“ o temi *Društvo i odbrana u savremenim uslovima* (1989), a potom *O dogradnji opštenarodne odbrane u okviru promena u svetu i Jugoslaviji* (1990). Kontinuitet ovakvih razmatranja neophodan je i stoga što „Vojno delo“ mora i dalje da doprinosi potpunijem rasvetljavanju svih pitanja relevantnih za izgradnju opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, naše ratne veštine i oružanih snaga i da stalno inicira aktivnosti koje su neposredno u funkciji daljeg jačanja naše odbrambene moći.

Dalja izgradnja jedinstvenih oružanih snaga i jačanje mirnodopskog dijela JNA – naše strateško opredjeljenje

General-pukovnik *BLAGOJE ADŽIĆ*

U raspravi smo čuli o radu i rezultatima „Vojnog dela“ i sugestije gdje treba da bude težište rada u idućoj godini. Sa tim ocjenama u cjelini se slažem. Mislim da ste i vi, članovi Savjeta, u svojim diskusijama pokrenuli veoma značajna pitanja na koja valja usmjeriti pažnju naše publicističke aktivnosti, prije svega „Vojnog dela“ kao jedinog opštevojnog i teorijskog časopisa u našim oružanim snagama.

Slažem se s visokom ocjenom koja je časopisu ovdje izrečena. Argument za to jeste tematika kojom se časopis bavi, a naročito izbor teme „okruglog stola“ i predlozi i sugestije za dogradnju koncepcije naše odbrane. Pokušaću, stoga, da izdvojim nekoliko po mom sudu nezaobilaznih tema vezanih za našu odbranu koje i Redakcija i saradnici časopisa treba da imaju u vidu u godini koja je pred nama.

Prvo, želim da naglasim da se svijet toliko brzo mijenja da ne stižemo da ga ni kritički propratimo a kamoli da sve te promjene promislimo i sagledamo sve njihove najvažnije implikacije. Upravo to treba da bude jedno od tematskih uporišta „Vojnog dela“, i to tako da se časopis, više nego do sada, učini dostupnim širokom krugu saradnika, kako iz oružanih snaga, tako i iz kruga civilnih eksperata koji se bave nekim aspektima rata i ratovodstva, ili se područja njihovih teorijskih i stručnih interesovanja graniče sa vojnom naukom i praksom kao tematskim područjem angažovanja „Vojnog dela“. Nemojte da vas previše brine što se tim temama bavi sve manje ljudi iz prakse. Vrijeme u kojem smo mislili da se svako svačim može baviti ostaje iza nas, i struci se mora vratiti dignitet tako što će se pisanom riječju baviti oni koji za to imaju želju, smisla i vremena. Ljudi iz trupe imaju malo vremena da se češće pojavljuju u „Vojnom delu“. To od njih ne bi trebalo ni očekivati.

No, ne treba shvatiti da se ja protivim njihovom publicističkom angažmanu. Naprotiv, to bi bilo višestruko poželjno:

doprinosilo bi praktičnom utemeljenju naše publicističke aktivnosti i verifikaciji teorijskih stavova u iskustvima mirnodopske komandno-štabne prakse komandi i jedinica, proširivali bismo krug saradnika časopisa, što bi dinamiziralo našu publicističku aktivnost, i na taj način bismo povećali interesovanje za sadržaje „Vojnog dela“, čime bismo proširili krug čitalaca.

Drugo, želim da naglasim da smo „okruglim stolom“ na temu „Dogradnja opštenarodne odbrane u okviru ubrzanih promena u svetu i kod nas“, u stvari, otvorili problematiku kojom ubuduće treba da se bavi naš časopis. To što smo uradili početak je jednog osmišljenog, organizovanog studijsko-analičkog i publicističkog rada na kojem moraju da se angažuju i druga naša glasila, naši instituti, visoke škole i školski centri, kao i talentovani i afirmisani stvaraoci. Dakle, mijenjaju se mnogi relevantni činioци na kojima je izvedena naša koncepcija, pa se, shodno tome, mora dograđivati i mijenjati i sama ta koncepcija. Ne mislim, pri tome da preko noći treba napustiti i odbaciti sve što ona jeste, mada ima sugestija i zahtjeva usmjerenih na obezvređivanje svega što smo do sada stvarali i gradili. Strpljivim promišljanjem valja ustanoviti šta bi trebalo zadržati, šta inovirati i dograditi, a šta se mora napustiti kao preživjelo. Stoga ću samo predočiti gdje bi valjalo usmjeriti teorijske napore, bez pretenzije da nudim konačna rješenja.

Kuda ide *savremeni vojni faktor* jedno je od pitanja koje je za „Vojno delo“ nezaobilazno. Mislim prvenstveno, na doktrine – od globalnih do operativnih, na koncept i politiku razvoja savremenih oružanih snaga, i to prevashodno u funkciji strategije sukoba niskog intenziteta, te na tehničko-tehnološki činilac u funkciji razvoja, proizvodnje i upotrebe sredstava ratne tehnike i u funkciji promjena i razvoja ratne vještine, o čemu je više govoreno u okviru rasprave o temi „okruglog stola“ u narednoj godini. Sve bi to valjalo sagledati u kontekstu evropskih promjena i konstelacija, jer tada, svakako, dobija sasvim drugačije značenje nego kada se čine pokušaji da se ti problemi sagledaju samo izvan evropskih prostora. No, valja ih sagledati prevashodno u okviru novih, mogućih modaliteta ugrožavanja bezbjednosti i nezavisnosti Jugoslavije kao zemlje koja će upravo narednih godina izrazito trpjeti posljedice nedovoljne integrisanosti u evropske procese i tokove. Naime,

mnogi nas hoće u Evropu, ali ne po mjeri naših, već svojih interesa i modeliranja evropske situacije. Sve to, s obzirom na unutrašnju krizu, čiji se raspleti tek očekuju, može značiti nove podsticaje aktiviranju različitih modaliteta strategije dominacije prema našoj zemlji i njenim veoma protivurječnim opcijama. Želim da kažem da je iz različitih razloga – i unutrašnjih i spoljnih – naš geostrategijski i vojno-politički položaj sve složeniji i da treba svestranije da pristupimo analizama našeg mjesta u savremenom svijetu i implikacijama toga položaja na našu bezbjednost i nezavisnost, te na moguće oblike i modele ugrožavanja, uključujući i oružano.

Kakvu *strategijsku koncepciju* i njoj primjerene oružane snage treba razvijati, drugi je veoma značajni kompleks pitanja i problema koje valja uključiti i u tematski okvir „Vojnog dela“. Neka su se opredjeljenja koncepcije očito već istrošila. To se odnosi na područjstvljavanje odbrane i zaštite, odnosno na politički i stručni subjektivitet faktora odbrane – od čovjeka – građanina do njegovih najviših asocijacija. Prema sadašnjim događajima, sva pažnja je usredsređena na naciju i njenu državu, što prijeti da ukine svaki subjektivitet čovjeka. To neminovno vodi u predominantnu etatizaciju i totalitarnu svijest nacionalizma kao obnovljene i snažno oživljene ideologije što nije, niti može biti naše opredjeljenje. Mi moramo afirmisati drugačiji pristup i pogled, a to znači da moramo sagledati neke univerzalne vrijednosti na kojima se mogu razvijati i jačati odbrana i zaštita kao ideja i potreba slobode, jednakosti, ravnopravnosti. Na drugoj strani, moramo afirmisati stručnost i kompetentnost, i to u svakom pogledu, na račun voluntarizma i pukog parolaštva s ideološkim fikcijama.

Kada je riječ o konceptu i politici razvoja oružanih snaga treba istaći da je naše generalno opredjeljenje za dvokomponentnu strukturu oružanih snaga bilo namijenjeno za stvaranje uslova za uspješnu *kombinovanu bitku po dubini i širini ratišta*, vojišta i prostorije kao našem modelu pariranja eventualnim dubljim prodorima agresorovih snaga na izabranim pravcima. I to opredjeljenje uopšte nije sporno. Međutim, u tendenciji stvaranja paralelizma u izgradnji komponenata oružanih snaga skrivena je težnja da se Teritorijalna odbrana potpuno izdvoji iz ovog koncepta i stvore republičke vojske što je u posljednjih nekoliko godina postalo očito. Izvjesno je da nam slijedi

ozbiljan posao oko sagledavanja daljih pravaca izgradnje oružanih snaga i da nam strateško opredjeljenje mora biti izgradnja jedinstvenih oružanih snaga i posebno jačanje mirnodopskog dijela JNA, kako bismo bili u stanju da efikasno odvrćamo potencijalnog agresora, i to na što višem nivou konvencionalnog deterenta, uz značajno redukovanje i uloge i obima teritorijalno-partizanske komponente oružanih snaga. Bez sumnje, i „Vojno delo“ i druge istraživačke i operativne ustanove Generalštaba i naših oružanih snaga treba da doprinesu sagledavanju tog problema. Stoga, predlažem da to bude tema „okruglog stola“ u idućoj godini, bez pretenzija da je pretpostavljam temama koje su predložene u diskusijama, za koje takođe mislim da su veoma značajne.

Sagledavanju i svestranom razmatranju problema naše dalje odbrambene izgradnje i razvoja oružanih snaga časopis „Vojno delo“, treba da doprinosi kao i do sada, i u tome je njegova nezaobilazna uloga. Izuzetno je važno da časopis i dalje okuplja što veći broj saradnika i da ih svojom programskom orijentacijom usmjerava na probleme i obaveze koje naše društvo i odbranu očekuju u narednim godinama.

*

Članak profesora dr Radovana Radinovića koji smo danas nagradili kao najuspješniji u 1990. godini to i potvrđuje. Nagrađeni rad je sinteza teorije i prakse, a izborom i širinom zahvatanja problema usmjeren je na dogradnju koncepcije i razvoj oružanih snaga. Članak upućuje na operativno rješavanje problema organizacije i opremanje mirnodopskog dijela Armije, na osavremenjivanje obuke i vaspitanja i podizanja osposobljenosti oružanih snaga u cjelini. Osim toga, rad omogućava i podstiče nova istraživanja i teorijsko produbljivanje otvorenih pitanja dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane i razvoja oružanih snaga, a tome časopis i treba stalno da teži.

Izdavanjem nagrađenog rada ne želim da umanjim značaj ostalih radova koji su konkurisali za ovogodišnju nagradu. Oni takođe čine značajne teorijske prodore u različita područja vojne nauke i, posebno, ratne vještine. Svi oni ukazuju na to

da se „Vojno delo“ i u protekloj godini potvrdilo kao snažan generator razvoja naše vojnoteorijske misli.

Na kraju, Redakciji, Redakcijskom odboru, Savjetu časopisa i saradnicima „Vojnog dela“ želim mnogo uspjeha u obavljanju svih postavljenih, veoma odgovornih zadataka. Generalu Radinoviću čestitam na visokom priznanju koje mu je odati dodjeljivanjem Nagrade „Vojno delo“, sa željom da njemu i brojnim autorima ono bude podstrek za nova pregnuća.

Nagrađeni rad – značajan doprinos dogradnji koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ

Redakcija „Vojnog dela“ je i ove godine uputila dopis u kome je tražila predlog za dodelu Nagrade „Vojno delo“ od najviših komandi, jedinica i ustanova naših oružanih snaga. Pored toga, Redakcija je svim predlagačima uputila i širi spisak objavljenih članaka koji u razmatranom periodu, na osnovu prihvaćenih kriterijuma, konkurišu za nagradu. Na tom spisku su se našli članci 24 autora. Odziv predlagača je ove godine bio znatno bolji nego ranijih godina što govori da se u našim komandama, jedinicama i ustanovama prati problematika razmatrana na stranicama našeg časopisa, kao i to da su predlagači zainteresovani za dodelu ovog značajnog armijskog publicističkog priznanja.

Komisija za dodelu Nagrade „Vojno delo“, u sastavu: predsednik komisije general-major prof. dr Đorđe Stanić; general-major Milosav Đorđević; kapetan bojnog broda prof. dr Radivoje Jovadžić; potpukovnik doc. dr Vojislav Stojković i kapetan I klase Veljko Kadrijević, imenovana naredbom načelnika Generalštaba oružanih snaga SFRJ za predlog i ocenu autorskih radova i pripremu predloga za dodeljivanje Nagrade „Vojno delo“ za 1990. godinu, pregledala je i proučila sve radove – studije, naučne rasprave i članke naučnog karaktera objavljene u „Vojnom delu“ u brojevima 5 i 6/89. i 1, 2 i 3–4/90. godine, kao i predloge koje su predlagači uputili Redakciji časopisa. Pri tome, temeljno su analizirani svi predlozi, recenzije na osnovu kojih su članci objavljeni u „Vojnom delu“ i mišljenja članova komisije o svim predloženim člancima.

Članci za Nagradu „Vojno delo“ vrednovani su na osnovu sledećih kriterijuma: (1) teorijska i praktična aktuelnost; (2) naučno-stručni nivo; (3) korektnost metodološkog pristupa i teorijska zasnovanost rada; (4) idejna usmerenost priloga, i (5) doprinos razvoju vojnonaučne misli i unapređenja prakse, kao najvažnijeg kriterijuma. Polazeći od toga, a na osnovu

obrazloženja predloga, ocena recenzenata datih radi objavljivanja članaka u „Vojnom delu“ i mišljenja svakog člana komisije, komisija je načelniku Generalštaba oružanih snaga SFRJ predložila da Nagradu „Vojno delo“ za 1990. godinu dodeli general-majoru prof. dr Radovanu Radinoviću, za članak *Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ*.

General Radinović je svoj članak strukturirao u dva dela. Prvi deo obuhvata identifikaciju i obrazloženje najznačajnijih promena u savremenom svetu, s težištem na vojnom faktoru, i sagledavanje značajnijih implikacija tih promena na mogućnosti i verovatnoću ugrožavanja bezbednosti i nezavisnosti SFRJ.

U drugom delu autor ukazuje na neophodnu i poželjnu dogradnju koncepcije i sistema opštenarodne odbrane i oružanih snaga, kao okosnice tog sistema, radi iznalaženja efikasnog odgovora na sve aktuelne i potencijalne pretnje našoj bezbednosti i nezavisnosti.

Autor, pri tome, polazi od sledećih stavova: (1) da su u okviru relevantnih činilaca na kojima se zasniva koncepcija opštenarodne odbrane, i njoj primerena politika i sistem izgradnje oružanih snaga, nastupile promene zbog kojih je neophodna dogradnja koncepcije odbrane i oružanih snaga; (2) da je slika savremenog sveta i, u vezi s tim, fenomenologija sile takođe pretrpela promene koje sugerišu određene dogradnje, kako koncepta odbrane u najširem smislu, tako i oružanih snaga kao okosnice tog koncepta; (3) da je odnos promena o kojima je reč i dogradnje koncepcije i sistema odbrane višestruko uslovljen odgovarajućim društvenim opredeljenjima i rešenjima; (4) da procesi promena nisu dovršeni, već su još u dinamičkoj fazi, i da njihove prave posledice tek treba da uslede.

Analizirajući globalne političke promene u svetu i Evropi, autor, zbog njihovog značaja, izdvaja sledeće:

(1) iz osnova je promenjen odnos Istok – Zapad, koji je bio osnovni generator ideološki utemeljene antagonističke konfrontacije;

(2) težište strategijske komunikacije i konfrontacije SAD, kao najmoćnije sile savremenog sveta, pomera se sa vojnog

nadmetanja sa SSSR-om ka ekonomskoj i tehnološkoj konfrontaciji sa Japanom i Zapadnom Evropom;

(3) eliminisanje ili ublažavanje globalne konfrontacije protivrečno utiče na „treći svet“: (a) nestaje mnogi sukobi u „trećem svetu“ koji su bili u funkciji geostrategije supersila; (b) splasnuće ekonomska pomoć nerazvijenima jer je često bila motivisana borbom za stratešku dominaciju; (c) SAD kao jedina supersila dobija više mogućnosti da uređuje stanje u zemljama „trećeg sveta“ saglasno svojim interesima;

(4) iz osnova je izmenjena struktura svetske političke moći. Sovjetski Savez objektivno više nije supersila, što znači da postoje realne mogućnosti da se Zapadna Evropa i Japan iskažu kao novi centri političke moći;

(5) destabilizacija SSSR-a kao države nova je potencijalna opasnost za rušenje uspostavljenog sistema evropske i svetske bezbednosti;

(6) ujedinjenjem Nemačke formira se moćna ekonomska, politička, pa i vojna sila, što na evropsku političku scenu uvodi mnoštvo novih pitanja;

(7) rušenje komunističkih režima u zemljama u kojima nije bilo autentične i autohtone revolucije stvara mogućnost za još žešće napade na preostale socijalističke zemlje;

(8) približavanje Kine i SSSR-a novi je značajan momenat u globalnim odnosima koji će uticati i na evropske odnose.

U nastavku autor analizira moguće negativne implikacije navedenih promena na Jugoslaviju.

Prostor Jugoslavije nije izgubio geografski i geopolitički značaj vezan za njegov središnji položaj na relaciji Centralna Evropa – Bliski istok – Mediteran. Međutim, zbog izmenjenih odnosa u svetu i Evropi, kao i zbog povlačenja SSSR-a i njegovog slabljenja kao supersile, prostor Jugoslavije je izgubio raniji prvorazredni značaj za dve donedavno međusobno suprotstavljene supersile. Jugoslavija nije više „tampon-prostor“ u zoni hipotetičkog globalnog i regionalnog sukobljavanja blokova i koalicija na južnoevropskom bojištu. Sledstveno tome, sve ono što se dešava ili se može desiti na njenom prostoru ima ograničen uticaj na globalna kretanja i odnose u Evropi i svetu. Posledice tog izmenjenog odnosa po naš geopolitički položaj su vidljive, i Jugoslavija ih i te kako oseća, posebno kao direktno i agresivno mešanje spoljnog faktora

i podsticanje razvoja unutrašnje političke krize. Iako sa stano-
višta naše bezbednosti i nezavisnosti pozitivno vrednujemo i
uvažavamo tekovine procesa globalnog slabljenja blokovskih
konfrontacija i demokratizacije u Istočnoj Evropi i SSSR-u,
tim pre što, kako autor kaže, „godinama i sami u tim
promenama učestvujemo i podstičemo ih u svojoj sredini“,
nastale izmene u našem okruženju mogu negativno da se
odraze na naš ukupni položaj u svetu i Evropi, posebno zbog
nekih negativnih procesa koji prete da ugroze i sam integritet
Jugoslavije.

Negativne implikacije navedenih promena na Jugoslaviju
autor sistematizuje i gradi kao uporišta za dalja razmišljanja
o njenom položaju i budućnosti. Pošto nije pošteđena frontal-
nog napada na socijalizam kao sistem, Jugoslavija se po tome
ne razlikuje od istočnoevropskih zemalja, te su ozbiljno
dovedene u pitanje same njene osnove. Time su širom otvo-
rena „vrata“ krajnje retrogradnim, u civilizacijskom smislu
davno prevaziđenim i zaboravljenim snagama. Otuda velika
opasnost da zbog takvih negativnih uticaja okruženja u Jugo-
slaviji dođe do građanskog rata.

Druga posledica tog „sinhronizovanog spoljnog i unutra-
šnjeg napada na socijalističko, demokratsko i federativno
uređenje naše zemlje“ jeste opasnost po opstanak Jugoslavije
kao državne zajednice. Postignuti konsenzus u opredeljenju
za rekonstrukciju Jugoslavije, pa i po cenu njenog razbijanja
kao države, nije računao sa realnom mogućnošću da se to
ostvaruje građanskim ratom u Jugoslaviji, što ne ide naruku
nikome, posebno ne novoj Evropi u nastajanju. Autor ide i
dalje u razotkrivanju mogućeg uticaja izmena u okruženju na
razvoj situacije u našoj zemlji, smatrajući da i promene u
našem neposrednom okruženju, pre svega kod naših suseda,
mogu na nas dvojako uticati – pozitivno i negativno. Naime,
rušenjem sistema realnog socijalizma stvaraju se uslovi za
ozbiljan demokratski preobražaj kod dela naših suseda, što
može pozitivno uticati na naš međunarodni položaj, ali i
veoma negativno, ako ti procesi poprime rušilačke i anarhi-
stičke tokove. Isto se može reći i za izvlačenje tih zemalja
ispod supremacije najjače koalicione sile. Naime, to može biti
dobro stoga što se one dovode u poziciju relativno samostalnog
delovanja prema Jugoslaviji, sa svim pozitivnim implikacijama,

ali su moguće i ozbiljne negativne implikacije, uključujući i revandikacije, koje su na ovim prostorima uvek bile opasne i najčešće izvor suprotnosti i sukobljavanja. Savremena strategija dominacije sve se izrazitije oslanja na nevojna sredstva, ali uz stalnu pretnju vojnom silom, pa u prvi plan opasnosti po bezbednost i nezavisnost naše zemlje dolazi „specijalni rat“. Krajnji ciljevi „specijalnog rata“ na našem prostoru, u odnosu na do sada naznačene, na primer u *Strategiji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite*, bitno su izmenjeni. Nisu to više ni samostalni ciljevi, ni ciljevi koje karakterišu „delatnost komplementarnu oružanim aktivnostima“ (*Strategija opštenarodne odbrane i društvene samozaštite*). Na delu je primena doktrine sukoba niskog intenziteta u specifičnoj varijaciji, koju najverovatnije ni njeni tvorci nisu mogli u potpunosti predvideti. Proces slabljenja odbrambene moći zemlje kroz dalje produbljivanje krize i stalno generiranje novih uzroka njenog održavanja i produbljivanja, ukoliko se ne zaustave, skoro neminovno vode involviranju spoljnog činioca sa svim implikacijama koje iz toga proizilaze. Naime, ne radi se više o klasičnim oblicima ugrožavanja bezbednosti naše zemlje, mada autor ne isključuje ni mogućnost oružane agresije s radikalnim ili ograničenim ciljem, već o sasvim novim oblicima ugrožavanja naše bezbednosti za koje tek treba da potražimo odgovore. U delu članka, pod naslovom „Dogradnja koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite u okviru vojno-političkih promena u Evropi i bližem okruženju“, autor je pokušao da naznači neke pravce toga traganja, ali ih iz sasvim razumljivih razloga ne eksplicira i ne dovodi do potpune prepoznatljivosti.

U tom delu članka autor argumentovano analizira i obrazlaže implikacije nastalih promena u Evropi i unutrašnje krize na dogradnju naše koncepcije, pri čemu ukazuje na potrebu da se aktuelizuju naše strategijske procene i da se ide na racionalnija sistemski rešenja u oblasti opštenarodne odbrane, na dalje brojno smanjenje oružanih snaga i njihovu tehničku modernizaciju, s težištem na mirnodopskom delu operativne komponente.

Posebno je istakao i obrazložio potrebu za dogradnjom Teritorijalne odbrane.

*

Napisani članak je sinteza teorije i prakse. Po širini zahvatanja problema i domašajima ima veliki značaj za dogradnju i dalji razvoj opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ, a osobiti je doprinos razvoju teorije i prakse pripreme i vođenja oružane borbe i opštenarodnog odbrambenog rata u celini.

Kao rezultat intenzivnog traganja za odgovorima na savremene strategije dominacije i dostignuća tehničko-tehnološkog činioca i, u vezi s tim, fizionomije savremene agresije, članak je značajan doprinos stvaranju organizacijskog modela naših oružanih snaga koji se dovodi na nivo savremenih zahteva i potreba, a u skladu sa promenama u svetu i, posebno, u Evropi.

Članak usmerava težište akcije i na operativno rešavanje određenih problema: organizaciju i opremanje mirnodopskog dela Armije, koja mora biti takva da može efikasno odgovoriti na udare sa distance i sve druge oblike selektivne primene vojne sile; osavremenjivanje obuke i vaspitanja, odnosno podizanje kvaliteta osposobljenosti oružanih snaga u celini, posebno mirnodopskog dela, za aktivno učešće u sprečavanju nastajanja i eliminisanju eventualnih vanrednih prilika, kao opasnosti za našu zemlju, i otkrivanju i razbijanju snaga specijalnog rata.

U pogledu teorijsko-metodološke vrednosti, u članku je na primeren način pokazan analitičko-sintetički metod u sagledavanju uzročno-posledičnih veza, kako na relaciji promena u svetu i potreba dogradnje koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ, tako i na relaciji vojna organizacija – oblici oružane borbe – odnos snaga.

Članak omogućava i podstiče na nova istraživanja i teorijsko produbljivanje otvorenih pitanja i problema, što može značiti i novi doprinos dogradnji koncepcije opštenarodne odbrane i razvoju oružanih snaga.

*

Pored članka generala Radinovića u pripremi ovog predloga komisija je visoko vrednovala i ostalih deset radova

predloženih za Nagradu, a posebno članke general-pukovnika prof. dr Ramiza Abdulija *Modernizacija sistema rukovođenja i komandovanja i komandno-informacijski sistemi*; pukovnika u penziji prof. dr Milana Vučinića, *Odbrana zemlje u uslovima društvene krize, političkog i svojinskog pluralizma*, i general-pukovnika u penziji Stevana Mirkovića *Neki aspekti usavršavanja obuke i vaspitanja u oružanim snagama SFRJ*.

Na kraju, možemo zaključiti da su svi predloženi radovi značajan doprinos razvoju naše vojnonaučne misli i odbrambene prakse i da je komisija, prema utvrđenim kriterijumima, načelniku Generalštaba predložila najvredniji članak. Komisija smatra da će dodeljivanje Nagrade generalu Radinoviću za navedeni članak biti podsticaj i drugim istraživačima za dalji teorijski rad na razvijanju vojnonaučne misli i za saradnju u „Vojnom delu“ kao opštevojnom teorijskom časopisu.

V. S.

S U M M A R Y

FROM A CONFERENCE OF THE COUNCIL OF THE PERIODICAL

A conference of the Council and Editorial Board of „Vojno delo“ was held in the Club of the YPA on December 13th, 1990. The conference was presided by the Chairman of the Council, Lt. General Ivan Radanović. After an analysis of the work and attainment of the programme orientation of the periodical in the past one-year period, it was concluded that the contents of the periodical, generally taken, corresponded to the needs and requirements imposed by the socio-political changes in the world and in our country, and reflected our current needs of theoretical and practical activities in the military domain.

The Chief of the GS of the Armed Forces of SFRY, Colonel General Blagoje Adžić, handed the „Vojno delo“ Prize for 1990 to Major General Prof. D Sc Radovan Radinović, for his article *Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ* (Changes in the contemporary world and their implications to the upbuilding of the total national defence concept and the forces of SFRY), published in „Vojno delo“ No. 3-4/1990.

At the conference was also agreed that a thematic double issue of „Vojno delo“ is to be consecrated to problems of upbuilding of the strategic concept of our defence, and that this double issue is to be published by the middle of 1991. This will be a sui generis continuation of efforts of indispensable and desirable changes which should be undertaken with the purpose of modernization of our defence concept and of our doctrine in newly emerged general and particular conditions.

In this issue we present the report on the work of the Council and the Editorial Board in 1990, submitted by Colonel Jovan Čanak, the Chief and

Responsible Editor, and the Secretary of the „Vojno delo“ periodical Council, and the discourse of the Chief of the GS of the Armed Forces of SFRY, Colonel General Blagoje Adžić, at the handing the „Vojno delo“ Prize, also the report of the Committee for granting the Prize.

R É S U M É

DE LA SEANCE DU CONSEIL DE LA REVUE

La séance du Conseil et de Groupe de rédaction de la revue „Vojno delo“ a été tenue le 13 Décembre 1990. dans la sale du Cercle Militaire de l'APY à Belgrade. Le général de division Ivan Radanovic, le président du Conseil, a présidé la séance. Faisant l'analyse de travail et de réalisation de programme de la revue durant l'année écoulée, on a conclu que le contenu de la revue en entier été correspondant aux besoins et aux demandes dû aux changements socio-politiques dans le monde et chez nous et ce contenu avait reflété nos besoins actuels en actions théoriques et pratiques dans le domaine militaire.

Durant la séance, le chef d'Etat-major général des forces armées de la RSFY, général de corps d'armée Blagoje Adžić a remis le prix „Vojno delo“ pour l'année 1990. au général de brigade prof. dr. Radovan Radinovic pour l'article *Promene u savremenom svetu i njihove implikacije na dogradnju koncepcije opštenarodne odbrane i oružanih snaga SFRJ* (Le changements dans le monde contemporain et leurs implications sur l'élargissement de la conception de défense populaire généralisée et des forces armées de la RSFY), imprimé dans le numéro 3-4/90 de la revue.

Pendant la séance on a accepté aussi que, au cours de premier moitié de l'année 1991, on doit faire apparaitre un numéro spécial consacré aux problèmes de développement de conception de notre défense. Cela serait une suite normale des efforts faits par la revue depuis deux ans dans le sens des changements désirables qui doivent être entrepris si on veut moderniser notre conception de défense et notre doctrine dans des conditions nouvelles en general et en particulier.

Dans ce numéro nous apportons le compte-rendu concernant le travail qui a été préparé par le colonel Jovan Canak, rédacteur en chef et le secrétaire du Conseil de la revue et aussi le discours du chef d'Etat-major général des forces armées de la RSFY, général de corps d'armée Blagoje Adžić, à l'occasion de la remise du prix „Vojno delo“ ainsi que la notation de la commission pour la remise du prix.

Р Е З Ю М Е

С ЗАСЕДАНИЯ СОВЕТА ЖУРНАЛА

Заседание Совета и Редакционной коллегии „Военного дела“ состоялось 13 декабря 1990 года в Доме ЮНА в Белграде. Заседанием руководствовал председатель Совета журнала генерал-подполковник Иван Раданович. В ходе анализа деятельности и осуществленной программной ориен-

тации журнала за истекший одногодичный период сделан вывод, что содержание журнала в целом отвечало потребностям и требованиям, навязываемым общественно-политическими изменениями, имевшим место у нас и в мире, и также, что журнал отражал наши актуальные потребности теоретической и практической деятельности в военной сфере.

На заседании начальник Генштаба Вооруженных сил СФРЮ генерал-полковник Благое Аджич вручил Награду „Военное дело“ генерал-майору проф. д-р Радовану Радиновичу, присвоенную ему за статью *Изменения в современном мире и их импликации на достройку концепции всенародной обороны и Вооруженных сил СФРЮ*, опубликованную в „Военном деле“ № 3-4/90.

На заседании также принято решение в середине 1991 года выпустить тематической двойной номер „Военного дела“, посвященный проблемам достройки стратегической концепции обороны. Это должно представлять собой своеобразное продолжение непрерывных усилий, прилагаемых журналом уже два года, с целью рассмотрения необходимых и желаемых изменений, которые нужно предпринять для модернизации нашей концепции обороны и военной доктрины в новосоздавшихся общих и частных условиях.

В настоящем номере публикуем доклад о работе Совета и Редакционной коллегии, зачитанный полковником Йованом Чанаком, главным и ответственным редактором и секретарем Совета журнала, а также слово начальника Генштаба ВС СФРЮ генерал-полковника Благоя Аджича, проинесенное при вручении Награды „Военное дело“, и обоснование Комиссии по присвоению Награды.

VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR

Svetozara Markovića 70, 11002 Beograd, telefoni 645-020 i 656-122,

lokali 32902 i 32925, žiro-račun 60823-849-2393

PREPORUČUJE IZ KATALOGA

Biblioteka SAVREMENA VOJNA MISAO

Edicija NAŠI PISCI

- 597 Dr Milorad Dragojević
BORBENA VOZILA, latinica, tvrd
povez, f 17×24, str. 334 . . . **350,00**
- 518 Jovo Ninković
KARAKTER I OSOBENOSTI RAZ-
VOJA RATNE VEŠTINE NOR-a U
JUGOSLAVIJI 1941-1945, latinica,
tvrd povez, f 15×24, str. 325 . . **30,00**
- 22 Jovo Ninković
NASTANAK I RAZVOJ RATNE
OPERACIJE, latinica, platno, f
14×20, str. 240 **20,00**
- 590 Nikola Petrović
ODBRAMBENO-EKONOMSKI AS-
PEKTI TRANSFERA TEHNOLO-
GIJE, latinica, platno, f 16×24, str.
223 **180,00**
- 9 Peko Dapčević
OGLEDI IZ VOJNE MISLI, latinica,
platno, f 15×23, str. 262 . . . **15,00**
- 596 Mr Jovan Matović
PLANIRANJE RAZVOJA I FINAN-
SIRANJE ORUŽANIH SNAGA, la-
tinica, tvrd povez, f 13×20, str.
224 **200,00**
- 515 Nikola Čubra
PLANIRANJE RAZVOJA OPŠTE-
NARODNE ODBRANE, latinica,
broširano, f 17×24, str. 176 . . . **20,00**
- 399 Dušan Višnjić
POJAM ORUŽANE BORBE, latini-
ca, tvrd povez, f 13×21, str. 211
. **30,00**
- 29 Vasilije Cerović
RAT I POLITIKA, latinica, platno,
f 17×23, str 168 **20,00**
- 10 Nikola Pejnović
RAZMIŠLJANJA O RATU I RE-
VOLUCIJI, latinica, platno, f 17×24,
str. 444 **20,00**
- 478 Milosav Simić
SAVREMENI MEĐUNARODNI
ODNOSI I RAT, latinica, tvrd povez,
f 12×21, str. 260 **30,00**

Edicija INOSTRANI PISCI

- 6 Mihail Nikolajevič Tuhačevski
IZABRANA DELA (prevod sa ru-
skog u dva toma), latinica, platno,
f 17×23, str. 514 **20,00**
- 483 Lav Trocki
IZABRANI VOJNI RADOVI, (pre-
vod sa ruskog), latinica, tvrd povez,
f 15×24, str. 194 **30,00**
- 487 Grupa autora
NEORUŽANI OTPOR (prevod sa
francuskog), tvrd povez, latinica,
f 15×24, str. 210 **30,00**
- 574 Kristofer Kempbel
RAT U VAZDUHU - ČETVRTA
GENERACIJA (prevod sa engleskog)
- latinica, tvrd povez, f 19×25, str.
188 **400,00**
- 4 Prof. dr Ježi Vjatr
SOCIOLOGIJA VOJSKE (prevod sa
poljskog), latinica, platno, f 15×23,
str. 395 **20,00**

Biblioteka RATNA PROŠLOST NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE

- 160 Grupa autora
ARMIJE U STRATEGIJSKOJ KON-
CEPCIJI NOR I REVOLUCIJE, (iz
edicije „Za pobedu i slobodu“), latini-
ca, platno, f 17×25, str. 664 . . . **20,00**
- 505 Mišo Leković
DELOVANJE RUKOVODSTVA
NARODNOOSLOBODILAČKOG
POKRETA, latinica, platno, f 14×20,
str. 318 **25,00**
- 491 Milovan Dželebdžić
DRUGA JUGOSLOVENSKA AR-
MIJA, latinica, platno, f 17×24, str.
455 **30,00**
- 121 Rudolf Primorac
OPERATIVNO-TAKTIČKA ISKU-
STVA IZ PRVE POLOVINE NOR-a,
latinica, platno, f 17×25, str. 411
. **20,00**

IZDANJA VOJNOISTORIJSKOG INSTITUTA

426 Grupa autora
BEOGRADSKA OPERACIJA – 20.
oktobar 1944, latinica, platno,
f 14×20, str. 368 **30,00**

214 Dr Slavko Vukčević
BORBE I OTPORI U OKUPIRA-
NIM GRADOVIMA JUGOSLA-
VIJE 1941–1945, latinica, platno, f
17×23, str. 234 **20,00**

476 Mladenko Colić
PREGLED OPERACIJA NA JU-
GOSLOVENSKOM RATIŠTU 1941–
1945, latinica, platno, f 17×24, str.
494 **30,00**

OSTALA IZDANJA

510 Grupa autora
BEZBEDNOST I ODBRANA NESVR-
STANIH ZEMALJA, latinica, tvrd po-
vez, f 17×24, str. 526 **40,00**
225 Bibliografija – VOJNO DELO: OP-
ŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS
1949–1983 **10,00**

Broj knjiga i kataloški broj upisati u odgovarajuću kolonu narudžbenice i poslati na adresu izdavača. Račun za naručene i primljene knjige pravna lica plaćaju u zakonskom roku, a pojedinci pouzećem ili na otplatu. Prilikom kupovine na kredit uplate se vrše preko isplatne blagajne administrativnom zabranom. Vrednost knjiga preko 200,00 dinara dajemo na otplatu. Rata ne može biti manja od 100,00 dinara, a rok otplate do 6 meseci. Troškove poštarine snosi kupac.

NARUDŽBENICA VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR, 11002 BEOGRAD Svetozara Markovića 70

Ovim neopozivo naručujem(o) izdanja iz prospekta.

Pravna lica naručene knjige plaćaju u zakonskom roku (virmanom, čekom-menicom). Obavezno podvući način plaćanja.

Pojedinci plaćaju račun pouzećem ili na kredit u mesečnih rata po dinara. Kod kupovine na otplatu narudžbenicu overiti u organizaciji u kojoj ste zaposleni, a penzioneri prilažu odrezak čeka na kome se nalazi broj predmeta. U slučaju spora nadležan je Drugi opštinski sud u Beogradu.

.....
(broj primeraka i kataloški broj)

Kupac
(ime, očevo ime i prezime, čin ili zvanje)

Mesto i broj pošte

Ulica

Potpis naručioca:

Dana 199..... M.P.

Ovim se potvrđuje da je naručilac knjiga u stalnom radnom odnosu u

Isplatna blagajna (VRC)

Overava:

M.P.

NARUDŽBENICA

VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR, 11002 BEOGRAD

Svetozara Markovića 70

Pretplaćujemo se na komplet(a) opštevojnog teorijskog časopisa „Vojno delo“ za 1991. godinu.

NARUČILAC

(Prezime i ime, čin – zvanje)

.....
(Vojna pošta, odnosno ustanova ili preduzeće i telefon)

Mesto..... Ul. br.

Dana 19.....

MP

Časopis izlazi dvomesečno. Godišnja pretplata iznosi: za pojedince 150 dinara, za ustanove, preduzeća i institucije 450 dinara, a za inostranstvo 30 USD.

Žiro-račun 60823-849-2393 VINC (za časopis „Vojno delo“).

Telefon pretplatne službe: 656-122 ili 665-122, lokal 32-937.

NAPOMENA: Poželjno je da komande – ustanove odrede lice (poverenika) koji će prikupljati pretplatu, uz proviziju 15 odsto od ostvarenog prometa.

Uplata se prima unapred za godinu dana. Popunjenu narudžbenicu dostaviti Vojnoizdavačkom i novinskom centru najkasnije do 31. marta 1991. godine. Ako pretplata stigne posle tog roka, a najkasnije do 30. aprila 1991, VINC se obavezuje da isporuči svih šest brojeva časopisa „Vojno delo“, a posle toga roka samo brojeve po izlasku.

U slučaju promene adrese pretplatnik, odnosno poverenik je dužan da obavesti VINC o novoj adresi.

U slučaju spora nadležan je Drugi opštinski sud u Beogradu.

Molimo naše dugogodišnje pretplatnike da po prijemu ovog broja „Vojnog dela“ izvrše uplatu časopisa za 1991. godinu, ukoliko to već nisu učinili.

.....
(Potpis naručioca)

Časopis „Vojno delo“ objavljuje radove u kojima se izlažu ideje i stavovi o bitnim pitanjima opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, a posebno u oblasti ratne veštine. Za objavljene radove Redakcija „Vojnog dela“ zadržava autorsko pravo. Objavljeni radovi i stručne recenzije se honorišu prema važećim propisima u JNA.

Rukopis sa rezimeom dostavlja se Redakciji u *dva primerka, kucan mašinom sa dvostrukim proredom*, na papiru formata A4. Obim rezimea ne treba da bude veći od jedne stranice kucanog teksta. Slike, šeme, grafikoni i drugi prilozi treba da budu tehnički pripremljeni za štampu. Naučna aparatura (citati, napomene, bibliografija) treba da sadrži: ime i prezime autora, naziv dela, naziv izdavača, mesto, godinu izdanja i po mogućstvu i stranicu.

Uz rukopis autor treba da dostavi: ime i prezime, tačnu adresu, opštinu stanovanja, telefon i broj žiro-računa.

Rukopise slati na adresu: *Redakcija „Vojnog dela“, 11002 Beograd (VE), Svetozara Markovića 70.*

Tehnički urednici

Slavoljub Kujundžić, akad. slikar

Milka Vladanović

Meteri u fotoslogu

Branko Marković

Mirko Obradović

Jezički redaktor

Nada Dragišić, profesor

Prevodio ci

na engleski

Dušan Isaković

na francuski

Milan Petković

na ruski

Zoran Stevanović, profesor

Korektor

Liljana Ilić